

Mehmet Emin YILMAZ

Macaristan'da Osmanlı Kitâbeleri

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA
TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
YURTDIŞI TÜRKLER VE AKRABA TOPLULUKLAR BAŞKANLIĞI (YTB)

MACARİSTAN'DA OSMANLI KİTÂBELERİ

YTB Yayınları: 76
ISBN: 978-975-17-6210-8

Yazar
Mehmet Emin YILMAZ
mimaremin@gmail.com

Metin Editörü
Ümmühan Kevser KIPRAMAZ

Yayıma Hazırlayan
Yeliz ÖZ

İngilizce Özet
M. Enes KONDO

Kapak ve Grafik Tasarım
Mehmet Emin YILMAZ

Baskı ve Cilt
Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No:77 Bağcılar İstanbul
Matbaa Sertifika Numarası: 44903

Yayın Yeri ve Tarihi
Ankara, 2025

Baskı Miktarı
1.Baskı, 500 adet

© Tüm yayın hakları Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı'na aittir.
Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı tarafından desteklenen bu yayındaki metin
ile ilgili sorumluluk yazara aittir.

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Macaristan'da Osmanlı Kitâbeleri
Mehmet Emin YILMAZ
Seçil Ofset, 100. Yıl Mah. Matbaacılar Sitesi 4. Cadde No:77 Bağcılar İstanbul
1.Kültür Tarihi, 2. Sanat Tarihi, 3. İslam eserleri

YTB Yayınları
Oğuzlar Mah. Mevlana Bulvarı No: 145 P.K: 06520 Balgat - Ankara
Tel: 0(312) 218-40-00 Faks:0(312) 218-40-49
info@ytb.gov.tr kep adresi: ytb@hs01.kep.tr
Sertifika Numarası: 67797

Mehmet Emin YILMAZ

**MACARİSTAN'DA
OSMANLI KİTÂBELERİ**

Ankara - 2025

T a k d i m

*M*edeniyet kendisini mimarî, sanat, kültür, dil ve ilimle var ederken coğrafyasına da tüm bu unsurlara dair önemli işaretler bırakır. Bu işaretler kimi zaman bir câmî, kilise, saray, okul ve köprü olurken kimi zaman bir el yazması nüsha, kimi zaman ise bu maddî ve manevî işaretleri anlamlandır-mamızı sağlayan kılavuz mâhiyetindeki kitâbeler olmuştur. Kitâbeler, tüm bu saydığımız tarihî işaretlerdeki anlamı bazen bizimle konuşur gibi bazen de tarihe not düşer gibi kaydeder. Bazen öğütler veren bazen uyarılar yapan bazen de bilgiler ve-ren kitâbeler, târihin bizimle konuşan dili, yazan elidir.

Orhun Kitâbeleri'nden bu yana insanlık târihindeki yolculu-ğumuzun kilometre taşları sayılabilecek sayısız kitâbe; Anado-lu'nun ve üç kıtada hüküm sürdüğümüz toprakların en güzel köşelerini beklemektedir. Bu kitâbeler gönül coğrafyamızın dil, kültür ve sanatla işlenmiş sınır taşlarıdır. Bu taşlar vesilesiyle bazen ecdadımızla konuşur, bazen onlardan öğütler dinler ba-zen de bilgiler alırız.

Macaristan bölgesi de Rumeli'nin diğer bölgeleri kadar ol-masa da Osmanlı kitâbelerinin bulunduğu bir coğrafyadır. İlk olarak Evliyâ Çelebi tarafından kayıt altına alınan Macaris-

tan'daki Osmanlı kitâbeleri daha sonra da 1976'da Ekrem Hakkı Ayverdi eliyle kayıt altına alınmıştır. Bu elinizde tutmuş olduğunuz *Macaristan'da Osmanlı Kitâbeleri* adlı çalışma mimarî yapılarla eklenmiş kitâbeler başta olmak üzere duvar yazıları da dâhil Macaristan bölgesindeki tüm kitâbeleri içeren ilk kitap olarak kültür târihçiliğimiz için önemli bir kazanımdır.

Günümüze ulaşan kitâbelerin, yerinde yahut müzelerde incelenmesi ve depolarda yer alan kitâbelerin özel izinle fotoğraflanması ve günümüze ulaşmayan kitâbelerin de çeşitli yayınlar taranarak tespit edilmesi yoluyla hazırlanan bu kıymetli eserde, Macaristan'da bulunan 47 kitâbe ile 50 duvar yazısına ait detaylı bilgiler yer almaktadır. Macaristan bölgesine dair târih ve kültür çalışmaları için kıymetli bir kaynaklık teşkil edeceğini umduğum bu eserin, Ekrem Hakkı Ayverdi ve onun gibi alanın diğer ulu hocalarının açtığı yolun yolcularına rehberlik etmesini niyaz ederim. İstifâde edeni ziyâde olsun.

Mehmet Nuri ERSOY

T.C. Kültür ve Turizm Bakanı

S u n u ſ

İlm-i kitâbet, diğer adıyla epigrafi gibi müstakil bir bilim dalının konusu olan kitâbeler, bir medeniyetin sanat, dil ve tarih bilincini yansıtmaları açısından önemli bir belge ve kaynak olarak insanlık tarihinin en önemli mîraslarındandır. Târih çalışmalarımız arasında özel bir yer edinmeye 19. yüzyılın sonlarında başlamış olan kitâbe çalışmaları ise özellikle İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve Ekrem Hakkı Ayverdi gibi kıymetli ilim ehlinin özel ilgi ve alakasıyla gelişmiş ve hak ettiği öneme kavuşmuştur. Anadolu’da ve gönül coğrafyamızda câmilerden medresele-re, şifâhânelerden mezarlıklara uzanan geniş bir yelpâzede insan hayatının merkezinde yer alan çoğu yapıya derç edilmiş, Türk-İslâm medeniyeti için birer işâret taşı mâhiyetinde, sayısız kitâbe örneği mevcuttur.

Macaristan; Osmanlı coğrafyasının çeşitli bölgelerinde olduğu gibi sülûs ve talik hatla yazılmış Osmanlı dönemine ait kitâbeleriyle Evliya Çelebi’nin *Seyahatnâme*’sinde üzerinde durduğu bir coğrafyadır. *Seyahatnâme*’sinde Macaristan’daki 15 kitâbe ve 4 duvar yazısını kaydetmiş olan büyük seyyâhımız, bu anlamda ilm-i kitâbetin pîri ve bu elinizde tutmuş olduğunuz *Macaristan’da Osmanlı Kitâbeleri* eserinin de ana kaynağıdır.

Macaristan’da Osmanlı döneminde inşâ edilmiş yapı kitâbeleri ile mezar taşı kitâbeleri başta olmak üzere mihrap,

minber, şamdan, dolap, top vb. târih bildiren kitâbeler ile mimarî yapılarda yer alan duvar yazılarını kapsayan bu envanter çalışması; Macaristan'da Osmanlı döneminden sonrasına ait az sayıdaki ganimet kitâbeleri, hatıra taşları ve 20. yüzyıl başlarına ait mezar taşlarına ait bilgileri de içermektedir. Macaristan'daki Osmanlı kitâbelerini bulunduğu şehir, ait olduğu yapı, türü, târihi ve şairiyle kayıt altına alan bu eser, medeniyetimizin gönül coğrafyamızdaki izlerini takip etmemizde yeni bir imkân olarak Türk kültür târihi ve târihçiliğine bir armağanımızdır.

Osmanlı'nın Macaristan'da yazdırdığı 36 mimarî yapı kitâbesi, 4 eşya kitâbesi ve 7 mezar taşı olmak üzere 47 kitâbe ile 50 duvar yazısının yer aldığı bu çalışmanın, Macaristan'daki Osmanlı dönemine ait kitâbelerin tümünü inceleyen ilk çalışma olmasıyla alana önemli bir katkı sunacağını umuyoruz. Bu değerli eserin meydana gelmesinde emeği geçenleri tebrik ediyor ve eserin kültür dünyamıza hayırlı olmasını temenni ediyorum.

Abdullah EREN

YTB Başkanı

KISALTMALAR

Bkz.	Bakınız
BOA	Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi
d.	Doğum târihi
Ev.K.K.	Evkâf Kuyûd-ı Kadîme Arşivi
H.	Hicrî
M.	Milâdî
MD	Mühimme Defteri
No	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
TİKA	Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
TSMA	Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TT.d.	Tapu Tahrir Defteri
TTK	Türk Tarih Kurumu
v.	Vefat târihi
vd.	ve diğerleri
VGMA	Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi
YTB	Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ >	17
MACARİSTAN'DA OSMANLI KİTÂBELERİ >	21

BUDİN – PEŞTE / BUDAPEST

Abdurrahman Abdi Paşa'nın Mezar Taşı >	37
Ali Paşa Tabyası >	39
Budin Kalesi >	40
Gâzi Ahmed Bey Türbesi >	41
Gâzi Gerz İlyas Baba Tekkesi >	42
Gül Baba Türbesi (I) >	44
Gül Baba Türbesi (II) >	46
Hacı Sefer Câmii >	48
Hatice Hanım'ın Mezar Taşı >	50
Kâsım Paşa Kulesi >	51
Kızılma Sarayı (I) >	54
Kızılma Sarayı (II) >	55
Mahmud Paşa Kulesi >	56
Mustafa Paşa Câmii >	59
Paşa Sarayı >	62
Peşte Ulu Câmii >	63
Siyavuş Paşa Tabyası >	64
Sultan Süleyman Câmii >	66
Top Kitâbesi >	68
Veli Bey İlhası >	70

CANKURTARAN / ADONY

Derviş Paşazâde Türbesi >	75

EĞRİ / EGER

Küçük Paşa Câmii > 77

Top Kitâbesi > 78

ERSEK / ZALAEGRSZEG

Mehmed Alemdâr Çeşmesi > 81

ESTERGON / ESZTERGOM

Estergon Kalesi (I) > 85

Estergon Kalesi (II) > 88

Kızılelma Câmii > 89

Mahkeme Câmii > 90

Piri Ağa'nın Yazısı > 91

GASTON / GASZTONY

Ali Paşa Câmii > 95

İzzet Mehmed Paşa'nın Mezar Taşı > 96

Mustafa Paşa Çeşmesi > 100

Süleyman Ağa Hayrâtı > 102

İSTOLNİ BELGRAD / SZÉKESFEHÉRVÁR

İstolni Belgrad Kalesi > 105

Süleyman Han Câmii > 106

Tekke / Mescid > 107

KANİJE / NAGYKANIZSA

Kaniye Kalesi > 111

Mustafa Ağa'nın Mezar Taşı > 112

KAPOŞVAR / KAPOSVÁR

İki Askerin Mezar Taşı > 115

PEÇUY / PÉCS

- Gâzi Kâsım Paşa Câmii > 119
Hacı Hüseyin Câmii > 121
İdris Baba Türbesi > 122
Sultan Süleyman Câmii (I) > 126
Sultan Süleyman Câmii (II) > 129
Yakovalı Hasan Paşa (Mevlevîhâne) Câmii > 131

SİGETVAR / SZIGETVÁR

- Ali Paşa Câmii > 135
Mustafa Paşa Tabyası > 137
Sultan Süleyman Câmii (I) > 138
Sultan Süleyman Câmii (II) > 139
Türbek Kilisesi > 142

ŞİKLOŞ / SIKLOS

- Ömer Ağa Sebili > 147

UYVAR / NOVÉ ZÁMKY

- İsmi Bilinmeyen Bir Câmi > 149
IV. Mehmed Han Câmii > 150

YANIK / GYŐR

- Hatice Hanım'ın Mezar Taşı > 153

OTTOMAN INSCRIPTIONS IN HUNGARY > 157

KAYNAKÇA > 165

GİRİŞ

Lugatta “binâların kapı üstlerine, mezar taşlarına vb. yerlere konan, taş veya mermer üzerine yazılmış veya kazılmış yazı” olarak tanımlanan¹ kitâbeler, binâların bir nevi kimlik kartıdır.

Kitâbeler, mimarî eserin türü, bânîsi, inşâ veya tâmir târihi gibi bilgileri ihtivâ etmesinin yanı sıra yapıldığı dönemin edebî üslûbunu da yansıttığından mimarlık târihi araştırmalarında olduğu kadar çoğu zaman edebiyat çalışmaları için de önemli kaynak niteliğindedir.²

Anadolu’daki Türk kitâbeleriyle ilgili ilk toplu çalışmalar, İsmail Hakkı Uzunçarşılı ve İsmail Hakkı Konyalı’nın kaynak eserleridir. Rumeli’nde ise Mehmed Mujezinoviç’in 3 ciltlik *Islamska epigrafička u Bosni i Hercegovini* eseri Bosna Hersek’teki Osmanlı kitâbelerini toplu olarak inceleyen ilk çalışmadır. Ekrem Hakkı Ayverdi’nin 4 ciltlik *Avrupa’da Osmanlı Mimarî Eserleri* külliyyatı da mimarî eserlerle birlikte yapı kitâbelerini de kapsamaktadır. Mehmet Tütüncü’nün Cezâyir, Kudüs, Arnavutluk, Karadağ, Ukrayna, Moldova, Rusya ve Gürcistan’ı kapsayan eserleri de Anadolu dışındaki Türk kitâbeleri için envanter niteliğindedir.

Merhûm Semavi Eyice, 1977’de bir sempozyum için gittiği Romanya’da gezi esnâsında iki satırlık bir çeşme kitâbesine denk gelir. Bu kitâbeyi neşrettiği makâlesinin son bölümünde yurtdışındaki kitâbeler üzerine yapılması gereken çalışmaların önemini şöyle anlatır³:

Romanya’nın Goleşti kasabasında tesadüfen rastladığımız bu küçük tarih hatırası bizi rahmetli İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın Türk kültür tarihine yaptığı başka bir hizmeti daha hatırlatmaktadır ki bu da onun en önemli eserlerinden olan

1. Kubbealtı Lugatı: lugatim.com/s/kitabe

2. Kitâbe çalışmalarıyla ilgili kaynakça için bkz. Özkurt-Tüfekçioğlu 2009

3. Eyice 1979

Kitâbeler'dir... Bu çalışmanın bir benzeri de bugünkü sınırlarımızın dışında kalan eserler ve dolayısıyla kitâbeler için yapılmalıydı. Bu çalışma hızlı bir kaybolma tehlikesi karşısında olduğundan belki de acele olarak ele alınmayı gerektiriyordu. Buna da ne yazık ki hiçbir vakit girişilmedi. Sadece bazı yabancı araştırmacılar arasında birkaç yabancı memleketlerdeki Türk kitâbelerine dair makaleler yayımlandılar. Böylece Polonyalı bir Türkolog, Bulgaristan'da rastladığı bazı Osmanlı devri Türk kitâbelerini yayımlamak suretiyle tanıtmış oldu. Gönül ister ki rahmetli İsmail Hakkı Uzunçarşılı Hoca'nın tam yarım yüzyıl önce başlattığı bu çalışma yeniden canlansın, hızlansın ve yalnız Türkiye'deki değil, fakat yabancı memleketlerde kalanlar da derlenerek bir corpus halinde yayımlansın. İşte bizim Goleşti'de bulduğumuz küçük tarih hatırası da böyle bir çalışmanın mayasına katılmış bir damlacıktan ibarettir.

Merhûm Semavi Eyice'nin bahsettiği, bugünkü millî sınırlarımız dışında kalan Türk kitâbelerine ait envanter hazırlamak niyetiyle bu çalışmaya başladık. Macaristan'da bir buçuk asır süren Osmanlı döneminde inşâ edilen yapılara ait kitâbeler, kitâbeli mezar taşları, müzelerde yer alan kitâbeler ve çeşitli yayınlardan tespit edilen kitâbeleri de dahil ederek bir çalışma oluşturduk. Osmanlı döneminden sonra Macaristan'a taşınan ganimet kitâbeleriyle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile müttefik olduğumuz Birinci Dünya Savaşı yıllarına ait az sayıdaki son dönem kitâbelerini ekledik. Bu çalışmaya bazıları târîh de bildiren duvar yazılarını da dâhil ederek Macaristan'da yer alan Osmanlı kitâbelerinin bir envanterini hazırlamış olduk.

Başta çalışmamızın ana kaynaklarının müellifleri olan Evliyâ Çelebi'yi ve Ekrem Hakkı Ayverdi'yi rahmetle anıyorum. Ayrıca aşağıdaki başlıkta ismini zikrettiğim eser sahiplerine müteşekkirim.

Bu kitap hazırlanırken hem arazi çalışması esnasında hem de sonrasında pek çok kişinin desteği oldu. Kitapta incelediğimiz; Mehmed Alemdâr Çeşmesi'ne ait kitâbenin resmini Zalaegerszeg Müzeleri Genel Müdürü Bálint Havasi Bey'den, Rómer

Flóris Müzesi'nin deposunda yer alan Hatice Hanım'ın mezar taşının resimlerini de Sn. Zsolt Szalai'den aldık. Hızlı cevapları ve destekleri için kendilerine teşekkür ederim.

Osmanlı döneminde minâre olarak kullanılan Peçuy'daki katedralin çan kulesindeki tâmir kitâbesini görebilmek için uzun süren izin sürecini bizim için takip edip kuleye birlikte çıktığımız Macar dostlarımız Balázs Szakonyi'ye ve Attila Üveges'e minnettarım.

Sokollu Mustafa Paşa'nın Veli Bey Ilıcası'ndaki kitâbesini incelememiz için izin aldığımız hastane yöneticilerinden Sn. Zoltán Fekete'ye ve birlikte gittiğimiz aziz dost Emre Saral'a da müteşekkirim.

Arazi çalışması sonrasında da kitâbe metinlerinin bazılarını Hasan Fevzi Çüçen, Ali Kılıcı ve Tevfik Bildik Bey'ler kontrol ettiler, kendilerine teşekkür ederim.

Macaristan'daki araştırmalarımızı dizi kitaplar hâlinde yayınlayan başta YTB Başkanı Sn. Abdullah Eren Bey olmak üzere, Başkan Yardımcısı Sn. Murat Kazancı Bey'e, Daire Başkanı Sn. Zülgaip Akkuş Bey'e ve kitabın her aşamasını titizlikle kontrol eden Sn. Yeliz Öz Hanım'a müteşekkirim.

Kitapta adı geçen eserleri Macaristan'a 2014'ten beri yaptığımız muhtelif seyahatlerde görüp inceleme fırsatımız oldu. Budapeşte ve Estergon seyahatlerini birlikte yaptığımız sevgili eşim Burcu Hanım'a ve oğlum Ömer Fâruk'a da manevî desteklerinden dolayı müteşekkirim.

Osmanlı serhaddindeki ecdâd yâdigârlarını tedkik edip bu çalışmayı tamamlamayı nasip eden Cenâb-ı Allah'a şükrediyorum.

Mehmet Emin YILMAZ

Ankara, 2025

MACARİSTAN'DA OSMANLI KİTÂBELERİ

Macaristan'daki Osmanlı kitâbeleri için en önemli kaynak Evliyâ Çelebi'nin meşhur *Seyahatnâmesidir*. Kendine has üslu-buyla gezip gördüğü yerleri kaleme alan seyyah, Macaristan'da mimarî eserlere ait 15 kitâbe ile 4 duvar yazısını kaydetmiştir. Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği bu kitâbelerden yalnızca Veli Bey Ilıcası'na ait kitâbenin günümüze ulaştığını düşünürsek; *Seyahatnâme*'nin kitâbe tarihi bakımından da önemi anlaşılmaktadır.

Müezzinliğinin yanı sıra hattatlık ve hakkâklık mahareti de olan Evliyâ Çelebi, yapılara ait kitâbeleri bildirmek için bilhas-sa uğraşmış; sur duvarı veya burç kitâbeleri gibi mesâfeden do-layı yüksekte kaldığı için okuyamadığı yazıları kaydetmeye gayret etmiştir. Budin'de Tuna kenarındaki Ali Paşa Tabya-sı'nın kitâbesini köprü üzerinden net olarak göremeyince kayı-ğâ binerek tabyaya iyice yaklaşp kitâbe metnini okuduğunu *Seyahatnâmesinde* yazmıştır.

Evliyâ Çelebi'nin son iki mısrasını bildirdiği Veli Bey Ilıcası'nın kitâbesi günümüze ulaşmıştır. Üzerinde en çok araştırma ya-pılan kitâbe olan bu eser, hamamın giriş mekânında sergilen-mekte olup, seyyahın bildirdiği metni teyit etmektedir. Veli Bey Ilıcası'na ait kitâbe, F. X. Linzbauer'in dikkati sayesinde yok olmaktan kurtulmuştur. Linzbauer, kitâbeyi hem yok ol-maktan korumuş hem de estampajını alarak belgelemiştir. Sultan Abdülaziz'in ziyaretini için hazırlanan Budin Rehberi'nde de bu kitâbenin estampajı yer almaktadır.¹

Macaristan'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıktığı 1687'de Uyvar ve Budin'e gelen Hollandalı seyyah Jakob Tollius, gördüğü bazı kitâbeleri iki levha hâlinde neşretmiştir. Jakob Tollius'un kita-bı ölümünden sonra 1700'de Amsterdam'da *Epistolae Itinera-ria* adıyla yayınlanmıştır. Tollius, Budin Kalesi, Hacı Sefer

1. Bkz. Linzbauer 2024

Câmiî, Sultan Süleyman Câmiî ile Uyvar'da iki câmideki kitâbelerin çizimini yapmıştır. *Epistolae Itineraria*'da Uyvar'da Evliyâ Çelebi'nin verdiği kitâbe metninin birebir çizimi yer almaktadır.² Bu durum, kitâbe araştırmalarında Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin güvenilir bir kaynak olduğunu göstermektedir.³

Budin'de Mimar Sinan'ın eseri olan Mustafa Paşa Câmiî'nin Viyana'ya götürülen kitâbesini, meşhur Osmanlı târihçisi Hammer'in 1809'da yayınladığı estampaj fotoğrafı ile belirleyebildik.⁴

Macar asıllı Ömer Feridun Bey, 1913'te *Archaeologiai Értesítő*'de Budin'deki Kâsım Paşa ve Mahmud Paşa'nın kitâbelerini fotoğraflarıyla birlikte Macarca olarak yayımlamıştır.⁵

1918'de mimar Ernő Foerk'in, Macaristan'daki Osmanlı eserlerinin rölövelerini içeren albümünde; Temeşvar'daki bazı kitâbe ve mezar taşları ile Budin'deki Veli Bey Ilıcası'nın kitâbesine ait çizim yer almaktadır.⁶

1929'da Avusturya sınırı yakınlarındaki Gaston'a giden Hüseyin Nâmık Orkun, buradaki kilisede ve bir evde gördüğü dört kitâbeyi mektuplar hâlinde hem Türk hem de Macar gazetesinde yayımlayarak tanıtmıştır.⁷

Géza Fehér, 1958'de *Folia Archeologica*'da Fransızca olarak neşrettiği makâlesinde; Millî Müze'de yer alan Siyavuş Paşa'nın kitâbesi, Göcseji Müzesi'ndeki Mehmed Alemdâr Çeşmesi'nin kitâbesi ile Rómer Flóris Müzesi'nde yer alan Hatice Hanım'ın mezar taşı kitâbesini incelemiştir.⁸

Cevdet Çulpan, 1968'de *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*'ndeki makâlesinde Tayyip Gökbilgin ve Géza Fehér'in yardımıyla elde ettiğini bildirdiği yedi kitâbeyi yayımlamıştır.⁹ Bu kitâbeler; Budin'de Veli Bey, Kâsım Paşa, Mahmud Paşa ve Siyavuş Paşaların kitâbeleri ile Göcseji Müzesi'ndeki çeşme kitâbesi ve Rómer Flóris Müzesi'ndeki mezar taşıdır.

Macaristan'daki Osmanlı kitâbelerine dâir en önemli kaynaklardan biri de Ekrem Hakki Ayverdi'nin külliyyatıdır. Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri* külliyyâtının 1977'de yayınlanan ilk cildinde Macaristan'daki mimarî eserleri kaleme alır-

2. Tollus 1700

3. Bkz. Tütüncü 2011

4. Bkz. Yılmaz 2021

5. Ömer Feridun 1913a, 1913b

6. Foerk 1918

7. Hüseyin Nâmık 1929, 1929a-b

8. Fehér 1958

9. Çulpan 1968

EVLYÂ ÇELEBİ’NİN BİLDİRDİĞİ KİTÂBELER

Budin (5)	Ali Paşa Tabyası, Gâzi Ahmed Bey Türbesi, Kızılelma Sarayı, Paşa Sarayı ve Veli Bey İlçası
Eğri	Küçük Paşa Câmii
Estergon (2)	Kızılelma Câmii ve Mahkeme Câmii
İstolni Belgrad	Süleyman Han Câmii
Kaniye	Kaniye Kalesi
Peçuy	Hacı Hüseyin Câmii
Sigetvar (2)	Ali Paşa Câmii ve Mustafa Paşa Tabyası
Şikloş	Ömer Ağa Sebili
Uyvar	IV. Mehmed Han Câmii

EVLYÂ ÇELEBİ’NİN BİLDİRDİĞİ DUVAR YAZILARI

Budin (3)	Kızılelma Sarayı, Gerz İlyas Baba Tekkesi ve Gül Baba Türbesi
Cankurtaran	Derviş Paşazâde Türbesi

ken ilgili bölümlerde kitâbeleri de neşretmiştir. 12 kitâbenin metnini yazan Ayverdi, Türk kültürüne ve bilhassa hat sanatının inceliklerine vâkıf birisi olarak yazıların değerlendirmelerini de yapmıştır.

Győző Gerő’nün Estergon’daki kitâbeleri incelediği makâlesi, Pál Lövei ve Mehmet Emin Yılmaz’ın Gaston’daki kitâbelerle ilgili makâleleri konunun diğer kaynaklarıdır.

Macaristan’daki Türk eserlerinde yer alan ve büyük bir kısmı günümüze ulaşmamış duvar yazılarını, Mihály Haas, József Dolencz ve Hammer’in 19. yüzyıla ait yayınlarından öğreniyoruz.¹⁰ Sigetvar ve Peçuy’daki Sultan Süleyman Câmilerine Evliyâ Çelebi’nin yazdığı el yazılarından bu müellifler sâyesinde haberdar olduk. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*’de bu eserleri anlatmasına rağmen yazı yazdığını belirtmemiştir.

Macaristan’da Budapeşte, Eğri, Ersek ve Yanık’taki çeşitli müzelerde teşhir edilen veya depolarda muhafaza edilen dokuz kitâbe tespit edilmiştir. Budapeşte Târih Müzesi’nde sergile-

10. Bkz. Dolencz 1891, Haas 1845, Hammer 1844, 1847

MACARİSTAN'DAKİ OSMANLI KİTÂBELERİ

KİTÂBENİN TÜRÜ		ADEDİ
Yapı kitâbeleri (36)	İnşâ kitâbesi	17
	Tâmir kitâbesi	12
	Mihrap yazısı	4
	Minber yazısı	1
	Dolap yazısı	1
	Hatıra kitâbesi	1
Eşyâ kitâbeleri (4)	Şamdan kitâbesi	2
	Top kitâbesi	2
Mezar taşı kitâbeleri		7
KİTÂBE TOPLAMI		47
Duvar yazıları		50
TOPLAM KİTÂBE + YAZI		97

nen Kâsım Paşa Kulesi'ne ait kitâbenin replikası yaptırılarak eski yerine tekrar asılmıştır. Gül Baba Müzesi'nde de Evliyâ Çelebi'nin yazdığı şiirin yeniden yazılmış bir levhası teşhir edilmektedir.

Hazırladığımız envanterde; mimarî yapılara ait, inşâ / tâmir kitâbeleri, mihrap, minber ve dolap yazıları, şamdan ve top gibi eşyâlarla mezar taşlarına ait toplam 47 kitâbe ile 50 duvar yazısı yer almaktadır.

Bu kitâbeler içinde en eskisi Kızılelma Sarayı'nın tâmir kitâbesi olup H. 928 / M. 1521-1522 târihlidir. Osmanlı dönemine ait en yeni târihli binâ kitâbesi ise Budin Kalesi'ndeki Mahmud Paşa Kulesi'nin H. 1079 / M. 1668-1669 târihli inşâ kitâbesidir. Budapeşte Müslüman Mezarlığı'ndaki M. 1919 târihli Hatice Hanım'ın mezar taşı da Osmanlı devrinde Osmanlı alfabesiyle yazılan en son kitâbedir.

Binâ kitâbeleri içinde; Estergon Kalesi'ndeki kitâbe, Peçuy'da büyük katedralin çan kulesindeki tâmir kitâbesi ve Sigetvar'da Türbek Kilisesi'nde asılı hatıra kitâbesi özgün yerinde duran üç örnektir. Bu üç kitâbenin de Macaristan'ın fâtihi Sultan Süleyman ile ilişkili olması dikkat çekicidir. Veli Bey İlçası'nın kitâbesi de günümüze ulaşmış olup; hamamın iç mekânında

MACARİSTAN'DAKİ MÜZELERDE BULUNAN OSMANLI KİTÂBELERİ

NO	AİT OLDUĞU ESER	KİTÂBENİN TÜRÜ	BULUNDUĞU MÜZE
1	Gül Baba Türbesi	Şamdan kitâbeleri	Budapeşte'de Gül Baba Müzesi'nde, teşhirde
2	İstolni Belgrad Kalesi	Tâmir kitâbesi	Budapeşte'de Macar Millî Müzesi'nde, teşhirde
3	Kâsım Paşa Kulesi	İnşâ kitâbesi	Budapeşte'de Tarih Müzesi'nde, teşhirde
4	Mahmud Paşa Kulesi	İnşâ kitâbesi	Budapeşte'de Macar Millî Müzesi'nde, teşhirde
5	Siyavuş Paşa Tabyası	Tâmir kitâbesi	Budapeşte'de Macar Millî Müzesi'nde, teşhirde
6	Top Kitâbesi	Top kitâbesi	Budapeşte'de Askerî Tarih Müzesi'nde, teşhirde
7	Top Kitâbesi	Top kitâbesi	Eğri'de Kale Müzesi'nde, teşhirde
8	Mehmed Alemdâr Çeşmesi	İnşâ kitâbesi	Ersek'te Göcseji Müzesi deposunda
9	Hatice Hanım'ın Mezar Taşı	Mezar taşı	Yanık'ta Rómer Flóris Müzesi deposunda

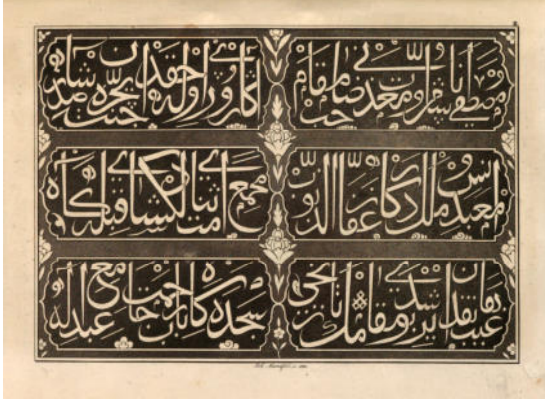
teşhir edilmektedir. Diğer kitâbeler ya yok olmuş ya da müzelere kaldırılmıştır.

Bu çalışmada *hatıra kitâbesi* olarak isimlendirdiğimiz; biri binâ kitâbesi biri de mezar taşı olmak üzere iki örnek bulunmaktadır. Bunlardan ilki, Sighetvar'daki Türbek Kilisesi'ne Ahmed Hikmet Bey'in şehbender olduğu dönemde 1912'de asılan Sultan Süleyman'ın vefât yerini bildiren kitâbedir. Diğer hatıra kitâbesi ise Abdurrahman Abdi Paşa'nın şehit olduğu yere 1926 yılında Macar Devleti tarafından yaptırılan sembolik mezar taşıdır. Bu kitâbelerin ikisinde de hem eski Türkçe hem de Macarca yazılıdır.

Bir diğer kitâbe türü de *ganimet kitâbeleri* olup, Avusturyalıların Belgrad'ı işgal ettiklerinde oradan ganimet olarak getirdik-

leri kitâbe ve mezar taşlarını ifade etmektedir. Çoğu Viyana'ya götürülen bu kitâbelerden bazıları Gaston, Yanık ve Ersek'te yer almaktadır. Benzer şekilde Budin'de Mimar Sinan'ın eseri olan Mustafa Paşa Câmii'nin kitâbesi de sökülerek Viyana'ya götürülmüştür.

Macaristan'daki Osmanlı mezar taşları içinde (ganimet olarak getirilenler hariç) günümüze ulaşan kitâbeli tek mezar taşı Kanije'de olup Mustafa Ağa'ya aittir. Ekrem Hakkı Ayverdi, 1976'da Peçuy'daki incelemeleri esnasında müzede oyma yazılı bir mezar taşı gördüğünü ancak târihsiz, hattı çirkin ve kavuksuz olduğundan mezar taşını çalışmaya dahil etmediğini not etmiştir (Ayverdi 1/220). 2024'teki incelemelerimizde Ayverdi'nin bahsettiği bu taşı göremedik.

Mustafa Paşa Câmii'nin Viyana'ya götürülen kitâbesinin estampajı (Hammer'den)

Sigetvar'daki Sultan Süleyman Câmii ile Peçuy'daki Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin giriş kapılarının üzerinde kitâbe yerleri bulunmasına rağmen kitâbeleri günümüze ulaşmamıştır. Her iki kitâbe de Budin'deki Mustafa Paşa Câmii'nde olduğu gibi Osmanlı hâkimiyetinden sonra kilise olarak kullanıldıkları dönemde yerinden sökülmiş olmalıdır.

16. ve 17. asırlarda divan edebiyatında sıkça kullanılan târih düşürme sanatının

örnekleri Macaristan'daki kitâbelerde de görülmektedir. İncelediğimiz 36 binâ kitâbesinin 17'sinde ebcedle târih düşürülmüştür. Divan şâirlerinin, şiirin son mısrasında düşürülen tarihten önce mahlasını söyleme geleneği burada da görülmektedir. Macaristan'da ebcedle târih düşürülen kitâbelerde, Sıdkî, Haddî, Hamîd, Ahmedî, Veli ve Ömrî mahlaslı şâirlerin şiirleri yer almaktadır.

Macaristan'daki kitâbeler, Osmanlı coğrafyasının diğer yerlerinde olduğu gibi çoğunlukla sülüs ve talik hatla yazılmıştır. Sigetvar'da Türbek Kilisesi'ndeki 1912 târihli hatıra kitâbesi rika hatla yazılan tek yapı kitâbesidir.

Kitâbelerde çoğunlukla teknik olarak kabartma yazı kullanılırken Macaristan'daki beş kitâbede oyma tercih edilmiştir. Kabartma tekniğinde yazının etrafındaki alan geride, harfler ön- de olurken oyma tekniğinde ise harfler oyularak yazılmaktadır. Estergon'daki Kelime-i Tevhid ve Sultan Süleyman'ın kitâbesi, Budin'deki Siyavuş Paşa kitâbesi, Peçuy'daki katedral- de yer alan tamir kitâbesi ile İstolni Belgrad kale kitâbesi oyma yazılı örneklerdir.

Ekrem Hakkı Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri* kü- liyâtında Macaristan'daki kitâbelerle ilgili genel değerlendiri- mesinde şöyle demektedir:¹⁰

“Macaristan'da Türk hüs-n-i hattına, yani yazı güzelliğine, tesadüf ettik, diyemeyiz. Anlaşılan buraya iyi hattatlar pek gelme- miştir... Hat san'atı için bu diyarda bir üstadlık silsilesi teessüs edememiştir... İşte Budin'de Veli Bey Hamamı kitâbesi, okunması noksan kalmaya mahkûm Pol- ga (?) Kalesi ve İstolni Belgrad oyma ki- tabeleri, güzel yazı değil, çirkin ve çok ku- surludur. Buna Estergon'da, kale kapısı üstündeki Kelime-i Tevhid'i de ilâve ede- biliriz. Onun da tek tek harfi, yazılışı ve istifi çok hatalıdır. Yalnız Budin'deki Kâsım Paşa Kulesi kitâbesi birazcık, Mahmud Paşa Bur- cu'nun tâlik kitâbesine daha iyice denebilir. Estergon'daki Sultan Süleyman'ın küçük kapı kitâbesi ise yer yer harf, ya- zılış, istif itibâriyle onlardan çok ileridir. Bunun noksanı bazalit taş üstüne, oyma, kazıma olarak yazılmış olması- dır.”

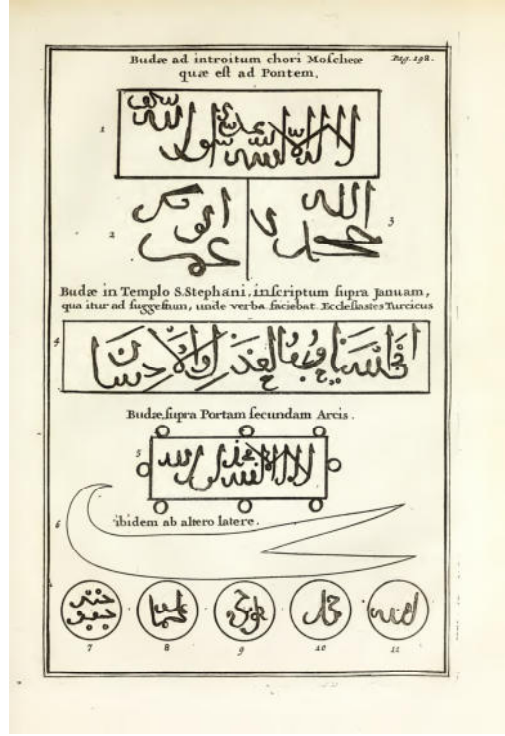
Veli Bey Ilcası'nın kitâbesi
(1867, Linzbauer'den)

Estergon'daki Sultan Süleyman kitâbesiyle ilgili Macar araştı- rmacıların yayınlarını inceleyen Ayverdi, tespit ettiği okuma hatalarını hoş görerek Macarlara teşekkürlerini şöyle bildir- miştir:¹¹

“...Kitâbe iki değil, tek satırdır; Türkçe yazıda sülüs istifî mâlumdur. Harfler satıra uymaz; istifin ahengine göre üst- ten alta iner veya alttan üste çıkar. Okumak için gösterilen

10. Ayverdi 1/168, 171, 220

11. Ayverdi 1/168

Tollius'un Epistolae Itinera-ria kitabındaki Budin ve Uyvar kitâbeleri

himmetten dolayı Macar âlimlerine müteşekkirimiz, sülüs yazının beşğinde sallanmadıkları halde bu kadar alaka şâyan-ı hayrettir. Biz onlara yerden göğe hak veriyoruz. Kim bilir, biz de böyle fahiş olmasa da Macarları ürkütecek ne kusurlar yaptık? Meselâ imlâ yanlışları irtikâb ettik? Kim bilir, kaç harfin üstüne hatâlı işaret koyduk. Ve en mühimi bütün bibliyografyayı ve aynı ehemmiyette olarak satır satır tam tercümeyi temin etmekteki imkânsızlıklardan dolayı, meselâ kaç şehrin Türkçesinden Macarca karşılığını bulmakta ve âbidelerin tam tafsîlâtını bildirmekte noksan ve kusurumuz oldu? Bunların bağışlanacağını biliyoruz. Zirâ arada şu fark âşikârdır; bizim Hungarolog olmak iddiâmız yoktur, ancak gönülden Macarologuz; bu müşkil işin altına girmeye de o sevdâ ile kuvvet bulduk.”

Sultan Süleyman'ın Estergon'daki kitâbesi (2024)

*Estergon'da Kelime-i Tevhîd yazılı kitâbe
(1960, G. Gerő'den)*

*Peçuy Katedrali'ndeki
tâmir kitâbesi (2024)*

*Millî Müze'de sergilenen Şahbaz Paşa'nın
tâmir kitâbesi (2015)*

*Millî Müze'de sergilenen Siyavuş Paşa'nın
tâmir kitâbesi (2015)*

Macaristan'da oyma tekniğiyle yapılan kitâbeler

MACARİSTAN'DAKİ OSMANLI KİTÂBELERİ LİSTESİ (I)

NO	ŞEHİR	ADI	TÜRÜ
1	Budin-Peşte	Abdurrahman Abdi Paşa'nın Mezar Taşı	Mezar taşı / Hatıra kitabesi
2	Budin-Peşte	Ali Paşa Tabyası	İnşâ kitabesi
3	Budin-Peşte	Budin Kalesi	Tâmir kitabesi
4	Budin-Peşte	Gâzi Ahmed Bey Türbesi	İnşâ kitabesi
5	Budin-Peşte	Gâzî Gerz İlyas Baba Tekkesi	Duvar yazısı
6	Budin-Peşte	Gül Baba Türbesi	Duvar yazısı
7	Budin-Peşte	Gül Baba Türbesi	Şamdan kitâbeleri / Tâmir kitabesi
8	Budin-Peşte	Hacı Sefer Câmii	Mihrap kitabesi
9	Budin-Peşte	Hatice Hanım'ın Mezar Taşı	Mezar taşı
10	Budin-Peşte	Kâsım Paşa Kulesi	İnşâ kitabesi
11	Budin-Peşte	Kızilelma Sarayı (I)	Tâmir kitabesi
12	Budin-Peşte	Kızilelma Sarayı (II)	Duvar yazısı
13	Budin-Peşte	Mahmud Paşa Kulesi	İnşâ kitabesi
14	Budin-Peşte	Mustafa Paşa Câmii	İnşâ kitabesi
15	Budin-Peşte	Paşa Sarayı	Tâmir kitabesi
16	Budin-Peşte	Peşte Ulu Câmii	Duvar yazısı
17	Budin-Peşte	Siyavuş Paşa Tabyası	Tâmir kitabesi
18	Budin-Peşte	Sultan Süleyman Câmii	Minber kitabesi
19	Budin-Peşte	Top Kitâbesi	Top kitabesi
20	Budin-Peşte	Veli Bey Ilıcası	İnşâ kitabesi
21	Cankurtaran	Derviş Paşazâde Türbesi	Duvar yazısı
22	Eğri	Küçük Paşa Câmii	İnşâ kitabesi

ŞÂİRİ	EBCED	TÂRİHİ	BİLGİ
		1686 / 1926	Özgün yerinde
		Târihsiz	Kayıp
		Târihsiz	Kayıp
	+	H.1032 / M.1622-1623	Kayıp
Evliyâ Çelebi		Târihsiz [1663]	Kayıp
Evliyâ Çelebi		Târihsiz [1663]	Kayıp
		H.1334 / M.1916	Gül Baba Müzesi'nde
		Târihsiz	Kayıp
		H.1335 / R.1337 / M. 1919	Müslüman Mezarlığı'nda
Sıdkî	+	H.1078 / M.1667	Budapeşte Tarih Müzesi'nde
	+	H. 928 / M. 1521-1522	Kayıp
		Târihsiz [H. 948 / M. 1541]	Kayıp
	+	H.1079 / M.1668-1669	Macar Milli Müzesi'nde
	+	H.977 / M.1569-1570	Bilinmiyor
Haddî	+	H.1065 / M.1654-1655	Kayıp
		Târihsiz	Özgün yerinde
		H.1059 / M.1649	Macar Milli Müzesi'nde
		Târihsiz [H. 948 / M. 1541]	Kayıp
		H.1095 / M.1683-1684	Askerî Tarih Müzesi'nde
	+	H.982 / M.1574-1575	Veli Bey Ilıcası'nda
Derviş		H.1004 / M.1595-1596	Kayıp
	+	H.1023 / M.1614-1615	Kayıp

MACARİSTAN'DAKİ OSMANLI KİTÂBELERİ LİSTESİ (II)

NO	ŞEHİR	ADI	TÜRÜ
23	Eğri	Top Kitâbesi	Top kitâbesi
24	Ersek	Mehmed Alemdâr Çeşmesi	İnşâ kitâbesi
25	Estergon	Estergon Kalesi (I)	İnşâ kitâbesi
26	Estergon	Estergon Kalesi (II)	Tâmir kitâbesi
27	Estergon	Kızilelma Câmii	Dolap kitâbesi / Tâmir kitâbesi
28	Estergon	Mahkeme Câmii	İnşâ kitâbesi
29	Estergon	Piri Ağa'nın Yazısı	Duvar yazısı
30	Gaston	Ali Paşa Câmii	Tâmir kitâbesi
31	Gaston	İzzet Mehmed Paşa'nın Mezar Taşı	Mezar taşı
32	Gaston	Mustafa Paşa Çeşmesi	İnşâ kitâbesi
33	Gaston	Süleyman Ağa Hayrâtı	İnşâ kitâbesi
34	İstolni Belgrad	İstolni Belgrad Kalesi	Tâmir kitâbesi
35	İstolni Belgrad	Süleyman Han Câmii	Tâmir kitâbesi
36	İstolni Belgrad	Mescid / Tekke / Mescid	Duvar yazısı
37	Kanije	Kanije Kalesi	Tâmir kitâbesi
38	Kanije	Mustafa Ağa'nın Mezar Taşı	Mezar taşı
39	Kapoşvar	Ali Hale'nin Mezar Taşı	Mezar taşı
40	Kapoşvar	Hamis oğlu Halit'in Mezar Taşı	Mezar taşı
41	Peçuy	Gâzi Kâsım Paşa Câmii	Duvar yazısı I
42	Peçuy	Gâzi Kâsım Paşa Câmii	Duvar yazısı II
43	Peçuy	Gâzi Kâsım Paşa Câmii	Mihrap yazısı
44	Peçuy	Hacı Hüseyin Câmii	İnşâ kitâbesi

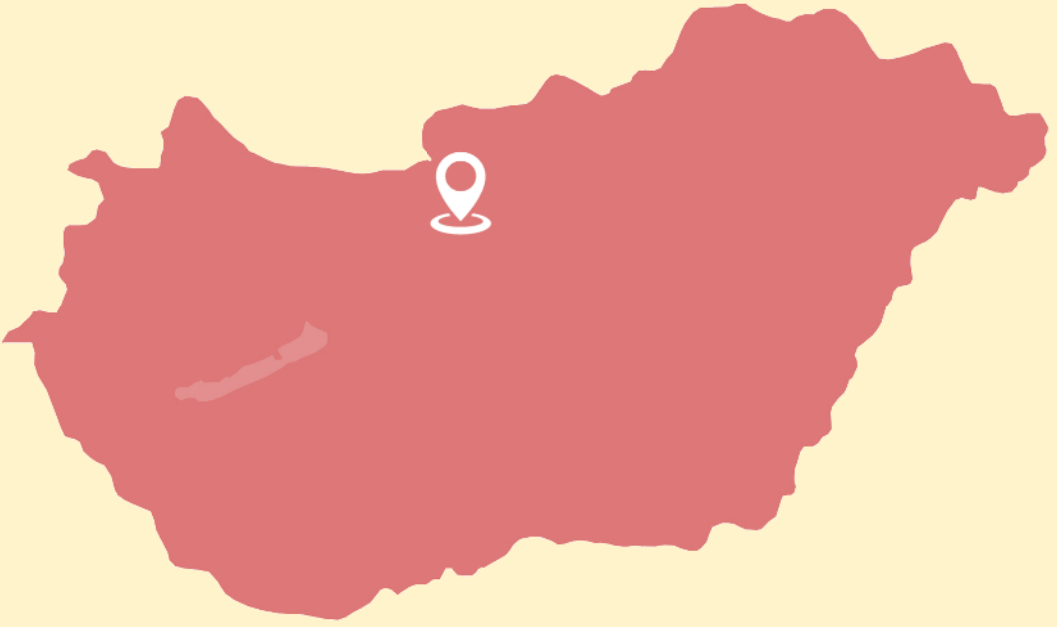
ŞÂİRİ	EBCED	TÂRİHİ	BİLGİ
		H. Safer 1005 / M. Eylül-Ekim 1596	Kale müzesinde
		H.1173 / M.1759-1760	Göçseji Múzeum envanterinde
		Târihsiz [H.950 / M.1543]	Özgün yerinde
		Târihsiz	Bilinmiyor
		Târihsiz [H. 950 / M. 1543]	Kayıp
	+	Târihsiz	Kayıp
		H.1002 / M.1594	Özgün yerinde
		18. yy	Kayıp
		H. 13 R 1198 / M. 6 Mart 1784	Gaston Kilisesi'nde
	+	H.1106 / M.1794-1795	Kayıp
		H.1157 / M.1744-1745	Gaston Kilisesi'nde
		H.1070 / M.1659-1660	Macar Milli Müzesi'nde
	+	H.1022 / M.1613-1614	Kayıp
		Târihsiz	Özgün yerinde
Hamîd	+	H.1071 / M.1661	Kayıp
		H.1084 / M.1673-1674	Aziz Josef Kilisesi'nde
		14.11.1912	Özgün yerinde
		07.02.1913	Özgün yerinde
		Târihsiz	Özgün yerinde
		Târihsiz	Özgün yerinde
		Târihsiz	Özgün yerinde
Ahmedî	+	H.1028 / M.1618-1619	Kayıp

MACARİSTAN'DAKİ OSMANLI KİTÂBELERİ LİSTESİ (III)

NO	ŞEHİR	ADI	TÜRÜ
45	Peçuy	İdris Baba Türbesi	Şamdan kitâbeleri
46	Peçuy	Sultan Süleyman Câmii	Tâmir kitâbesi
47	Peçuy	Sultan Süleyman Câmii	Duvar yazısı
48	Peçuy	Sultan Süleyman Câmii	Duvar yazıları (20 adet)
68	Peçuy	Yakovalı Hasan Paşa Câmii	İnşâ kitâbesi
69	Peçuy	Yakovalı Hasan Paşa Câmii	Duvar yazısı I
70	Peçuy	Yakovalı Hasan Paşa Câmii	Duvar yazısı II
71	Peçuy	Yakovalı Hasan Paşa Câmii	Mihrap yazısı
72	Sigetvar	Ali Paşa Câmii	İnşâ kitâbesi
73	Sigetvar	Mustafa Paşa Tabyası	Tâmir kitâbesi
74	Sigetvar	Sultan Süleyman Câmii	İnşâ kitâbesi
75	Sigetvar	Sultan Süleyman Câmii	Duvar yazısı
76	Sigetvar	Sultan Süleyman Câmii	9 Duvar yazısı (Türkçe)
85	Sigetvar	Sultan Süleyman Câmii	5 Duvar yazısı (Farsça)
90	Sigetvar	Sultan Süleyman Câmii	3 Duvar yazısı (Arapça)
93	Sigetvar	Türbek Kilisesi	Hatıra kitâbesi
94	Şikloş	Ömer Ağa Sebili	İnşâ kitâbesi
95	Uyvar	IV. Mehmed Han Câmii	Tâmir kitâbesi
96	Uyvar	İsmi Bilinmeyen Bir Câmi	Mihrap kitâbesi
97	Yanık	Hatice Hanım'ın Mezar Taşı	Mezar taşı

ŞÂİRİ	EBCED	TÂRİHİ	BİLGİ
		21 Şevval 1252, 29 Ocak 1837	Özgün yerinde
		Târihsiz [1631]	Özgün yerinde
Evliyâ Çelebi		H. 1074 / M. 1663	Kayıp
		Târihsiz [16. yy]	Kayıp
		1633'ten sonra	Kayıp
		Târihsiz [1633 sonrası]	Özgün yerinde
		Târihsiz [1633 sonrası]	Özgün yerinde
		Târihsiz [1633 sonrası]	Özgün yerinde
	+	H. 987 / M.1579-1580	Kayıp
Veli	+	H.981 / M.1573-1574	Kayıp
		H. 974 / M. 1566 (?)	Kayıp
Evliyâ Çelebi		H. 1074 / M. 1663	Kayıp
		Târihsiz [16. yy]	Kısmen kayıp
		Târihsiz [16. yy]	Kayıp
		Târihsiz [16. yy]	Kayıp
		H.1331 / M.1912	Özgün yerinde
	+	H.1051 / M.1641-1642	Kayıp
Ömrî	+	H. 1074 / M. 1663	Kayıp
		Târihsiz [H. 1074 / M. 1663]	Kayıp
		H. 15 R. 1199 / M. 22 Tem.1785	Rómer Flóris Müzesi'nde

BUDİN ve PEŞTE
BUDAPEST

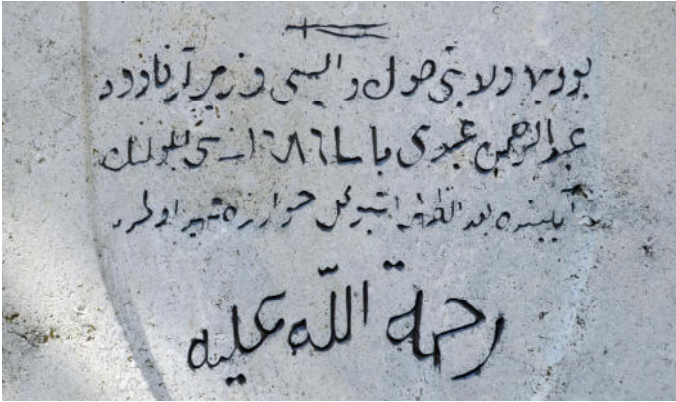
Abdurrahman Abdi Paşa'nın Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	Budin Kalesi
Kitâbenin Türü	Mezar taşı / Hatıra kitâbesi
Târihi	1686 / 1926
Durumu	Özgün yerinde duruyor
Kaynakça	Ayverdi 1/132, Yılmaz 2023a: 377-378

Budin'in son beylerbeyi olan Abdurrahman Abdi Paşa, 1686'daki kuşatmada 16.000 kadar Türk askeriyle şehri iki buçuk ay savundu. Yetmiş yaşlarında bulunan Abdi Paşa bu çarpışmalar sırasında şehit düştü. Abdi Paşa'nın şehit olduğu yer olarak bilinen Budin Kalesi'nin Siyavuş Paşa Kulesi'nin iç kısmındaki düzlüğe, Macarlar tarafından Türkçe ve Macarca yazılı bir mezar taşı konulmuştur. Bu taşın ön yüzünde yer alan eski harfli Türkçe yazı şöyledir:

*Budin Vilâyeti'nin son vâlisi vezir Arnavud
Abdurrahman Abdi Paşa 1686 senesi eylülün
ikisinde ba'dezzuhr iş bu mahal civârında şehid olmuştur.
Rahmetullâhi aleyh*

1926'da Kálmán Zsille tarafından tasarlanan mezar taşının arka yüzünde yer alan Latin harfli Türkçe metin de şöyledir: "145 yıllık Türk egemenliğinin son Buda Valisi Abdurrahman Abdi Arnavut Paşa bu yerin yakınında 1686 Eylül ayının 2. günü öğleden sonra yaşınının 70. yılında maktul düştü. Kahraman düşmandı. Rahat uyunun."

Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezar taşı (2024)

Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezar taşı (2024)

Abdurrahman Abdi Paşa'nın mezar taşının önündeki Macarca levha (2024)

Ali Paşa Tabyası

Kitâbenin Yeri	<i>Budin varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târîhi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/318</i>

Ali Paşa Tabyası, Budin ile Peşte arasındaki ahşap köprü'nün başında, Budin varoşunu çevreleyen sur duvarları üzerindeki tabyalardandır. Evliyâ Çelebi, bu tabyanın kitâbesini nasıl kaydettiğini şöyle bildirmektedir:

“Bu tabyanın Tuna’ya bakar göğsünde dört köşe beyaz mermer üzerine sülûs yazı ile bir yazı var, ama uzak mesâfe olmakla ne tür bir yazı olduğunu anlayamadım. Hemen hakîr bir kayığa binip varıp okuduğum tabyanın târihi budur:

Bi-hamdillâh yine Sultan Süleyman rûhu şâd oldu

Yapıldı şol sûtûn-ı sedd Ali Paşa zamanında

Budur Hak’dan ricâmız Feyziyâ ol gâzi-i dinin

Hilâfında olanlar can vere beş ü gümânında

diye bu ebyâtlar terkîm olunmuştur. Sene (...)”

Hem kitâbede târih bulunmamasından hem de Budin’in alınmasından Evliyâ Çelebi’nin ziyâretine kadar geçen sürede Hadım Ali Paşa, Kalaylıkoz Ali Paşa ve Kadızâde Ali Paşa’lar ikişer üçer defa Beylerbeyliği yaptıklarından dolayı kitâbede adı geçen tabyayı hangi Ali Paşa’nın ne zaman yaptırdığı tespit edilmemiştir.

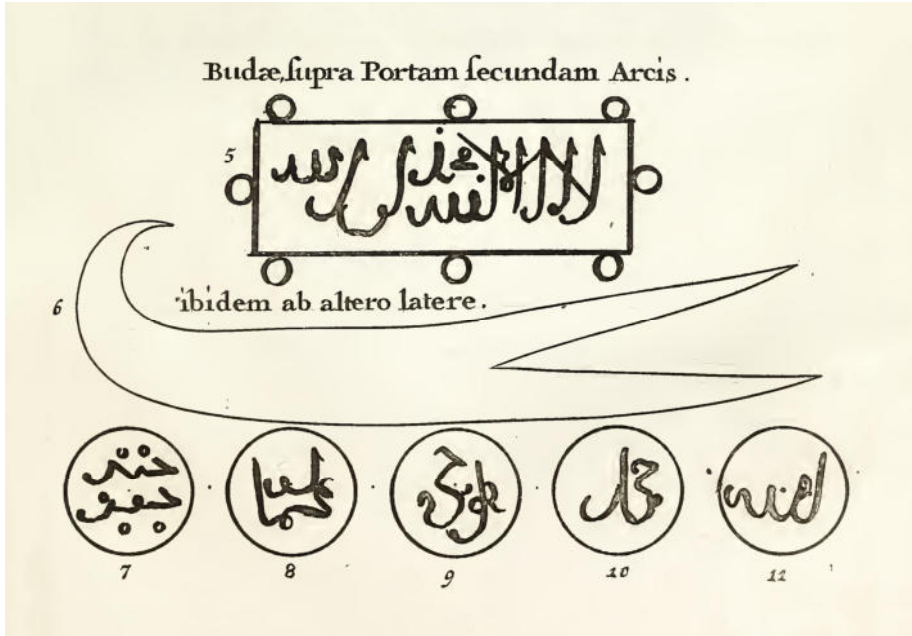

*Budin varoşunda Su Kulesi, Ali Paşa Tabyası (Kırmızı çatılı kulelerin arasında)
ve Hacı Sefer Câmîi (1686, Hallart)*

Budin Kalesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi (?)</i>
Târihi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Tollius 1700: 198, Tütüncü 2011: 649</i>

1687’de Budin’e gelen Hollandalı seyyah Jacob Tollius, ikinci kale kapısının üstünde olduğunu (muhtemelen iç kale kapısı) belirterek bir *Kelime-i Tevhîd* ve onun altındaki *zûlfikâr* betimlemesini çizmiştir. Tollius, kılıcın altına daire içinde Allah, Muhammed, Ebu Bekir, Osman, Hasan ve Hüseyin isimlerini yazmıştır. Ömer ve Ali isimlerinin eksik olduğunu düşündüğümüzde Tollius’un yazdığı altı isimle birlikte sekiz etmektedir. Bu isimler, *Kelime-i Tevhîd*’in etrafındaki sekiz adet daire çiziminin içinde olmalıdır.

Budin Kalesi kitâbesi (1687, Tollius)

Gâzi Ahmed Bey Türbesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1032 / M.1622-1623</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/313, Yılmaz 2023a: 362-363</i>

Gâzi Ahmed Bey Türbesi, Budin Kalesi'nde Paşa Sarayı Câmii'nin avlu kapısı önünde yer alıyordu. Ekrem Hakkı Ayverdi, türbenin İlbasan Sancak Beyi Ahmed Bey'e ait olabileceğini bildirmektedir. Türbenin kapısı üzerindeki kitâbesini Evliyâ Çelebi kaydetmiştir:

Azm-i gülzâr-ı cinân ettikde Bârî yâr ola

Evc-i a'lâyı bu yıl Ahmed Bey etti âşiyân

Sene (...)

Evliyâ Çelebi'nin sene kısmını boş bırakarak bildirdiği beyitteki son mısranın ebced hesabıyla karşılığı 1032'yi verir ki bu da milâdî 1622/23'e denk gelmektedir:

اشيان	اتدي	احمد بك	بو يل	اعلابي	اوج
362	415	75	48	122	10
ا 1	ا 1	ا 1	ب 2	ا 1	ا 1
ش 300	ت 400	ح 8	و 6	ع 70	و 6
ى 10	د 4	م 40	ى 10	ل 30	ج 3
ا 1	ى 10	د 4	ل 30	ا 1	
ن 50		ب 2		ى 10	
		ك 20		ى 10	

Toplam 1032

*Budin'de Paşa Sarayı Câmii
önünde Ahmed Bey Türbesi
(1686, G. D. Fontana)*

Gâzi Gerz İlyas Baba Tekkesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târihi	<i>Târihsiz [1663]</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/327, 338, Yılmaz 2023a: 364-365</i>

Gâzi Gerz İlyas Baba Tekkesi, Budin Kalesi'nin güneyinde, Gellert Tepesi olarak bilinen yerde yer alıyordu. Osmanlı döneminde bu tepede bir palankanın bulunduğu bilinmektedir. Ludwig Nicolaus von Hallart, 1686 târihli kuşatma gravüründe Gerz İlyas Tepesi'ndeki palankayı çizmiştir. Bu palanka içinde, câmi, tekke ve türbe bulunuyordu. Günümüzde bu yapılardan hiçbir iz kalmadığı tepe, turistlerin seyir terası olarak kullanılmaktadır.

Evliyâ Çelebi, İlyas Baba'nın menâkıbını aktarır tekkeyi kısaca anlattıktan sonra, tekkenin kible duvarında iri yazıyla kendi beytini yazdığını bildirir:

Mücâhid fî-sebilillâh idi her demde Gerz İlyas

Anın rûyâbı için bize rehber ola Hızır İlyas

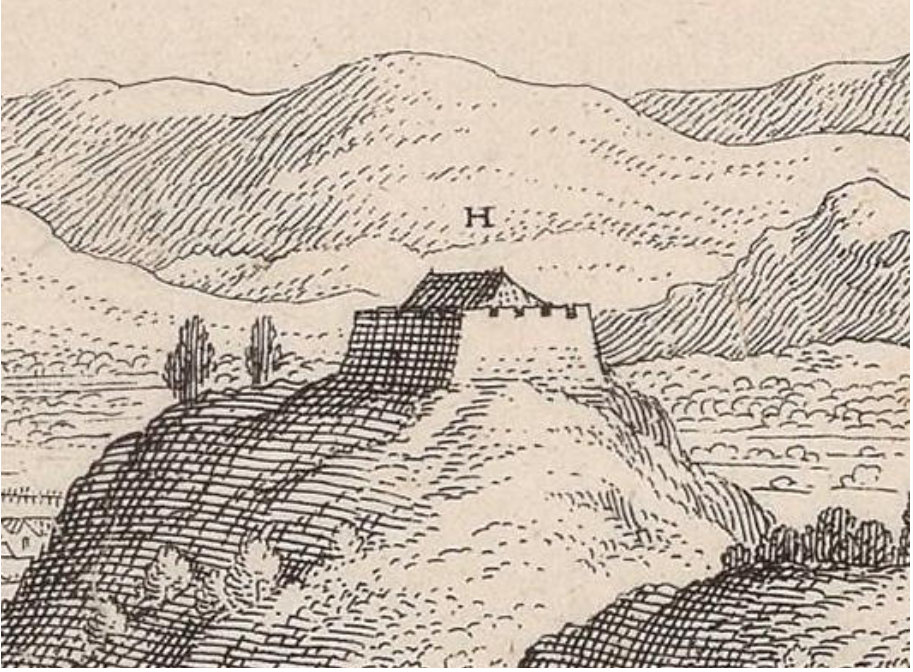
Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme'nin sonraki sayfalarında beytini farklı olarak tekrar etmiştir:

Mücâhid fî sebilillâh idi her demde Gerz İlyas

Anın rûyâbın olsun bize rehber ola Hızır İlyas.

Diğer Mısra:

Anın rûyâbına olsun bize yâr ola Hızır İlyas.

Gerz İlyas Baba Tekkesi (1638, Matthäus Merian)

Gül Baba Türbesi (I)

Kitâbenin Yeri	Budin
Kitâbenin Türü	Duvar yazısı
Târîhi	Târihsiz [1663]
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Evliyâ Çelebi 6/325-326, Yılmaz 2023a: 232

1663'te Budin'e gelen Evliyâ Çelebi, Gül Baba Türbesi'ni ziyâret edip türbenin kapı kanadına yazdığı beyitleri *Seyahatnâme*'sinde şöyle kaleme almıştır:

"Hazret-i Gül Baba, Yedi Cennet gibi çiçekli bir tepe üzerinde bir kurşun örtülü yüksek kubbe içinde yatmaktadır. Sandukası yeşil çuha ile örtülü, mübarek başında nurlu Bektaşî tacı var ve çevresi türlü türlü güzel yazılı Kur'ân-ı Kerimler ile süslenmiştir. Hatta bütün ziyâretçilere, fukaraları ve yalın ayak başı kabak canları her gelen kimseye gülsuyu dağıtıp micmereler ile ûd ve amber yakıp adamın dimağını kokulandırırılar. Bu sultan Budin'in gözcüsüdür, himmetleri hazır ve nâzır ola... Allah rahmet eylesin. Şiir:

Âşık-ı sâdıkınım etdim ziyâret ben gedâ
Bülbül-i gûyâ gibi etsem figân ey Gül Baba

Diğer münasip beyt:

Sen gül gül-i gülzâr-ı hakikatde dedemsin
Aktâb-ı Budin Gülli Baba kân-ı keremsin

Münasip dörtlük:

Merkad-i pâkine yüzünü süren
Değil elbet tehî o şâh-ı gedâ
Merzifon'dan gelüp vatan dutdu
Şeh Süleymân zamânı Gülli Baba

Bu gibi kırık dökük şiirlerimizi çirkin yazımızla türbesinin kutlu kapısı kapaklarına küstahça yazıp mübarek ruhlarına bir Yâsin-i Şerif okuduk. Allah sırrını aziz etsin."

Budapeşte'de 2018'de açılan Gül Baba Müzesi'nde, Evliyâ Çelebi'nin Gül Baba Türbesi'nin kapısına yazdığı beyitler sergilenmektedir.

Gül Baba Türbesi (II)

Kitâbenin Yeri	<i>Budin</i>
Kitâbenin Türü	<i>Şamdan kitâbesi</i>
Târîhi	<i>H.1334 / M.1916</i>
Durumu	<i>Gül Baba Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>Yılmaz 2023a: 238</i>

Gül Baba Türbesi'nde I. Dünya Savaşı yıllarında Peşte Başşehbenderi Ahmed Hikmet Bey'in gayretiyle Ser-Mimar Kemâleddin Bey'in refakat ettiği bir onarım yapılmıştır. Bu onarımdan sonra, Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti tarafından 1916'da Gül Baba Türbesi için; bir çift işlemeli bakır şamdan, sedef kakmalı sehpa ve rahle ile buhurdan İstanbul'da özel olarak imâl ettirilip Budapeşte'ye gönderilmiştir.

Bu eşyalardan şamdanların üzerinde iki ayrı kartuş içinde kitâbe bulunmaktadır. Bir kartuşta “*Evkâf-ı Hümayûn Nezâreti, İstanbul*”, diğer kartuş içinde “*Gül Baba Türbesi, 1334*” yazılıdır. Bu yazının altında küçük bir şekilde “*Hakkı Usta, Süleymâniye Dökmeciler*” yazılıdır.

Bu eşyalar günümüzde türbenin yanındaki Gül Baba Müzesi'nin dördüncü salonunda teşhir edilmektedir.

Gül Baba Türbesi'nin şamdan kitâbeleri

Müzede sergilenen Gül Baba Türbesi'nin şamdanları (2018)

Hacı Sefer Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Budin varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>Mihrap kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Tollius 1700: 198, Tütüncü 2011: 647</i>

1687’de Budin’e gelen Hollandalı seyyah Jacob Tollius, Budin ile Peşte’yi bağlayan köprü’nün yanındaki câmide yazılar görmüş ve çizimini yapmıştır. Tollius’un çiziminde, çerçeve içine alınmış *Kelime-i Tevhid* ile *Allah, Muhammed, Ebu Bekir* ve *Ömer* yazıları bulunmaktadır.

17. yüzyıl gravürleri ile Ekrem Hakkı Ayverdi’nin yayımladığı Budin’in Osmanlı haritasına baktığımızda (Ayverdi 1/86), bu câminin Hacı Sefer Câmii olduğu anlaşılmaktadır.

Hacı Sefer Câmii’nin mihrap kitâbesi ve yazıları (1687, Tollius)

Hatice Hanım'ın Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	Budapeşte Müslüman Mezarlığı
Kitâbenin Türü	Mezar taşı kitâbesi
Târihi	H.1335 / R.1337 / M. 1919
Durumu	Özgün yerinde duruyor
Kaynakça	Yılmaz 2023a: 452-453

Sokollu Mehmed Paşa'nın torunlarından Hatice Hanım'ın kabri Peşte'deki Müslüman mezarlığındadır. Kabir üzerinde eski Türkçe ve Macarca yazılı iki taş bulunmaktadır. 5 Nisan 1335 (5/4/1919) târîhli mezar taşının okunuşu şöyledir:

*Hüve'l hallakül bâki / sâbık sadrazam / Şehid Sokullu Mehmed Paşa /
zevcesi İsmihan Sultan / ahvâdından Kerim Paşa /
kerîmesi Binbaşı Nedim / Bey'in zevcesi Hatice / hanımın rûhiçün /
Fâtîha / 5 Nisan 1335-1337*

Hatice Hanım'ın mezar taşı (2023)

Hatice Hanım'ın mezar taşı (2023)

Kâsım Paşa Kulesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1078 / M.1667</i>
Durumu	<i>Budapeşte Târih Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>Ömer Feridun 1913b, Çulpan 1968, Ayverdi 1/140</i>

Kâsım Paşa Kulesi'nin kitâbesi, Budapeşte Târih Müzesi'nde sergilenmektedir. 93 x 65 cm ölçülerinde, sülüs hatla yazılmış kitâbe sekiz satır olup her bir satır kartuş içine alınmıştır. Kabartma tekniğiyle yazılan kitâbenin okunuşu şöyledir:

<i>Habbezâ fazl-ı İlâhi hamd ola dergâhına</i>	<i>Kıldı bu sedd-i sadidi ayn-ı a'daya haif</i>
<i>Hassaten şahan-ı İslâmı muzaffer eyleyüp</i>	<i>Nahl-i âl-i devlet-i Osmân ola dâim vehîf</i>
<i>... .. Han gâzî kim</i>	<i>Eyledi mimar ağaya mülk-ü serhaddi teklîf</i>
<i>Tahtgâh-ı Üngürüs bî-misl ve hemtâ kal'a</i>	<i>İtdi bir destur-i müstahkem zehî kâr-ı nazîf</i>
<i>Hazret-i Paşa-i Kâsım sâhib-i nâm ve ma'delet</i>	<i>Ol vezîrû muhteşem ol dâver-i tab'ı münîf</i>
<i>Kal'a-i Budin'e revnak viridi yapıdı kulleyi</i>	<i>Ola eltâf-ı Hüdâ'ya mazhar ol zât-ı şerîf</i>
<i>Vaka'a t-tahrîr</i>	<i>Avn-i Hakkla söyledim Sıdkî bunun târihini</i>
	<i>Kulle-i Kâf'a müşâbihtir bu bünyâd-ı latîf</i>
	<i>1078</i>
	<i>fî sene</i>

Kâsım Paşa Kulesi, kalede ova tarafına açılan kapının yanında yer almaktadır. Kule-nin bânisi, *Cerrah Kâsım Paşa* olup Nisan 1666 ile Mayıs 1667 yılları arasında Budin Beylerbeyliği yapmıştır. Bu kitâbenin replikası yaptırılarak yanına Macarca tercü-mesiyle birlikte kuleye tekrar konulmuştur.

Kâsım Paşa kitâbesinin 1913'teki kırık hâli (Ömer Feridun'dan)

Kâsım Paşa kitâbesi (2015)

Kâsım Paşa kitâbesinin replikası (2015)

Kızılma Sarayı (I)

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>H. 928 / M. 1521-1522</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/307-310</i>

Evliyâ Çelebi, Budin Kalesi'ndeki Kızılma Sarayı'nın mekânlarını kendine has üslûbuyla uzun uzun anlattıktan sonra yeryüzünde buna denk saray olmadığını, sadece *kâfiristan* diyarında değil Belh, Buhârâ, Hint, Yemen, Mısır, Irak, Şam, Haleb ve Rûm'da Kızılma Sarayı adıyla bilinen saray sebebiyle Budin'e *Kızılma* denildiğini anlatır. Sarayın büyük divanhânesinde iri hat ile yazılmış mermer kitâbesinde de bunun yazılı olduğunu vurgulayıp kitâbe metnini bildirir:

*Ey şeh kralın bağrın tîr-i gama deldirdin
Ol kâfir-i bed-hûyu kend'özüne bildirdin
(...) (...) (...) (...) (...) (...) dedi târih
Şâhım Kızılma'yı ay-vayile doldurdun
Sene 928*

Budin Kalesi (1686, 1686, Hallart)

Kızılma Sarayı (II)

Kitâbenin Yeri	Budin Kalesi
Kitâbenin Türü	Duvar yazısı
Târîhi	Târihsiz [H. 948 / M. 1541]
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Evliyâ Çelebi 6/294

Evliyâ Çelebi, Budin Kalesi'ndeki Kızılma Sarayı'nı anlatırken, sarayın adalet yeri olduğunu vurgular ve Sultan Süleyman'ın bizzat sarayın duvarına yazdığı beyiti bildirir:

*Gâziler meskenidir bunda beğim gayr olmaz
Bunda zulm eyleyenin âkabeti hayr olmaz*

Seyyah, Sultan Süleyman'ın bu beyitin altına “Bir saatlik adalet, yetmiş senelik ibâdetten hayırlıdır.” (عدل ساعة خير من سبعين سنة عبادة) hadisini yazdığını ekler.

Mahmud Paşa Kulesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1079 / M.1668-1669</i>
Durumu	<i>Macar Milli Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>Ömer Feridun 1913a, Çulpan 1968, Ayverdi 1/143</i>

Mahmud Paşa Kulesi'nin kitâbesi, Macar Milli Müzesi'nde teşhir edilmekte olup 67 x 67 cm ebatındadır. Köşelerinde birer gülbezek yer alan, talik hatla kabartma olarak yazılmış kitâbenin okunuşu şöyledir:

Âsaf-ı cem iktidâr ü hâfız-ı mülk-i Budin
Ol vezîr-i akıbet Mahmud u sâhib-i iz-ü câh
Burc-i hâverden nişâne itdi bir kule binâ
Oldu bu cây-ı ferâh reşkâver-i sad mihr-ü mâh
Haşre dek görmez fenâ pes çarh idüb târih âna
Bârekallah kulle-i burc-i kamer buldı penâh
Fî sene 1079

Kitâbenin son satırı ebced hesabıyla 1079 rakamını vermektedir:

barekâllah	+	kulle	+	burc	+	kamer	+	buldı	+	penâh	toplam
289		135		205		340		52		58	= 1079
ب 2		ق 100		ب 2		ق 100		ب 2		پ 2	
ا 1		ل 30		ر 200		م 40		و 6		ن 50	
ر 200		ه 5		ج 3		ر 200		ل 30		ا 1	
ك 20								د 4		د 5	
ا 1								ی 10			
ل 30											
ن 30											
ه 5											

Mahmud Paşa Kulesi, kalenin Gül Baba tarafına bakan Beç Kapısı ile Erdel Kulesi arasında yer almaktadır. Kulenin bânisi, Maglaylı Mahmud Paşa olup 1667-1670 yılları arasında Budin Beylerbeyliği yapmıştır.

Mahmud Paşa Kulesi (2015)

Mahmud Paşa'nın kitâbesi (1913, Ömer Feridun'dan)

Mahmud Paşa'nın Millî Müze'de sergilenen kitâbesi (2015)

Mustafa Paşa Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Budin varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târîhi	<i>H.977 / M.1569-1570</i>
Durumu	<i>Bilinmiyor</i>
Kaynakça	<i>Hammer 1809, Yılmaz 2021: 746-750</i>

Sokollu ailesinden Budin Beylerbeyi olup önce *makbul* sonra *maktul* olan Mustafa Paşa, 12 yıl idâre ettiği Budin’de Tuna kenarında câmi, medrese, muallimhâne, sebil ve türbe yaptırmıştır. Câmi ve türbenin Mimar Sinan’a ait olduğu *Tezkiretü’l-Ebniye*, *Tezkiretü’l-Bünyan* ve *Tuhfetü’l-Mi’mârîn*’de kayıtlıdır.

Budin’de Osmanlı hâkimiyetinden sonra câmisinin kitâbesi sökülerek Habsburglar tarafından savaş ganimeti olarak Viyana’ya götürülmüş, câminin yerine kilise (Aziz Anna Kilisesi / Felsövizivárosi Szent Anna templom) inşâ edilmiştir.

Osmanlı tarihçisi Hammer, *Fundgruben Des Orients* (Şark’ın Hazineleleri) dergisinin ilk cildinde 1809 yılında Viyana İmparatorluk Kütüphânesi’nde görüp incelediği Budin’den getirilen bu kitâbeyi bakır levhaya estampajını alarak resmini yayımlamıştır. Her satırı ikişer kartuş içine alınmış, etrafı çiçek desenleriyle müzeyyen üç satırlık kitâbenin metni şöyledir:

Mustafa Paşa mürüvvet mâdeni sâhib-i makâm
Ana rûzi ola Hak’dan cennet içre sıdr-ı şâh
Ma’bed-i ins ü melek derkâr-i Gaffarü’z-zünûb
Mecma’-i esnây-i ümmet dilgâşâ-yi kiblegâh
Gayb-ı hâtifden erişdi bu makâmın târihi
Secdegâh-ı bâb-ı rahmet câmi’-i abd-i İlâh

Kitâbenin son satırı ebced hesabıyla 977 rakamını vermektedir. Bu târihin milâdî karşılığı 1569/1570’e denk gelmektedir ki vakfiyenin düzenlenmesinden 9-10 yıl öncesine aittir.

secdegâh		+	bâb	+	rahmet	+	câmi	+	abd	+	ilâh	toplam
98			5		648		114		76		36	= 977
س	60		ب	2	ر	200	ج	3	ع	70	ا	1
ج	3		ا	1	ح	8	ا	1	ب	2	ل	30
د	4		ب	2	م	40	م	40	د	4	ه	5
ه	5				ت	400	ع	70				
ك	20											
ا	1											
ه	5											

Budin’de Mimar Sinan’ın eseri Sokollu Mustafa Paşa Câmii (1686, Hallart)

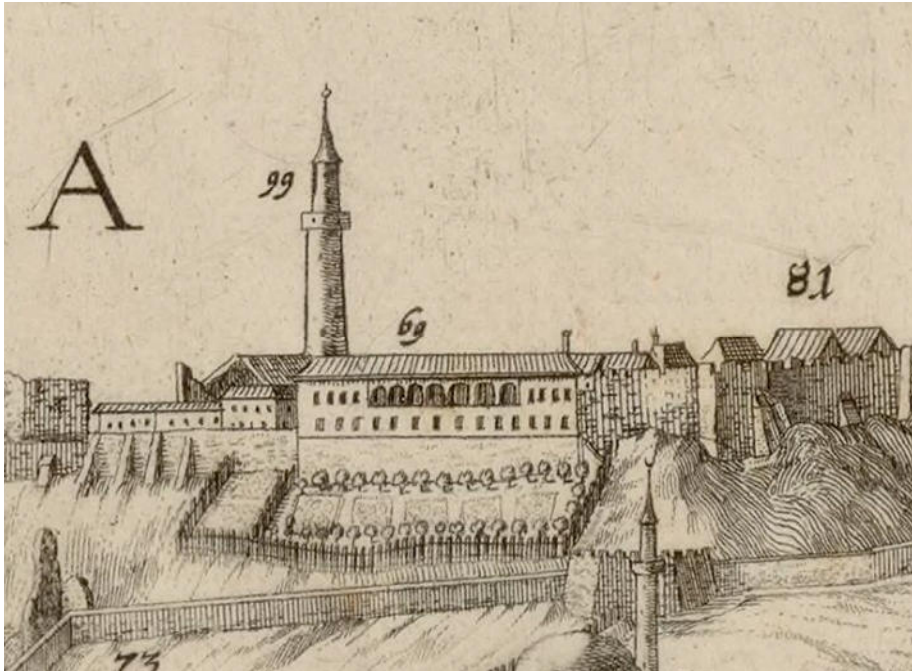
Mustafa Paşa Câmii’nin Viyana’ya götürülen kitâbesinin estampajı (Hammer’dan)

Paşa Sarayı

Kitâbenin Yeri	Budin Kalesi
Kitâbenin Türü	Tâmir kitâbesi
Târihi	H.1065 / M.1654-1655
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Evliyâ Çelebi 6/304

Evliyâ Çelebi, Budin Kalesi'ni anlatırken Paşa Sarayı'nın Orta Hisar'ın kuzeyinde kale duvarı üzerinde bulunduğunu, 200 odalı sarayın dar avlulu ve bir hamamlı olduğunu aktarır. Seyyah, Kara Murad Paşa'nın bu sarayı genişlettiğini, dîvanhânesinin duvarında bu tâmiri anlatan kitâbe yer aldığını bildirir:

*Eyâ ey memleket-pîrâ beşâret ehl-i İslâm'a
Mübarek-bâd u ferrûh-bâd hurrem hem-çünîn bâdâ
Hudâ dâd eyleyip munzâm dedi Haddî âna târih
Adâletle Murad Paşa sarayı eyledi ihyâ
Sene 1065*

Budin Kalesi'nde Paşa Sarayı (1686, Charles de Juvigny)

Peşte Ulu Câmii

Kitâbenin Yeri	Peşte
Kitâbenin Türü	Duvar yazısı
Târihi	Târihsiz
Durumu	Özgün yerinde
Kaynakça	Kovacs 2023, Yılmaz 2024: 70

Osmanlı döneminde *Câmi-i Kebîr* veya *Ulu Câmi* ismiyle anılan Meryem Ana Kilisesi, şehrin Peşte yakasında, Erzsébet Köprüsü'nün yanında yer almaktadır. Peşte'nin fethinden sonra Sultan Süleyman adına kiliseden câmiye dönüştürülerek yanına bir minâre eklenmiştir. Osmanlı döneminden sonra tekrar kiliseye çevrilmiştir.

2023 yılında yapılan restorasyonda, kilisenin iç mekânında eserin câmi olarak kullanıldığı döneme ait bir kapı açıklığı ile sıva üzerine yazılmış *Allah, Muhammed, Ali* yazılı kalem işi ortaya çıkartılmıştır. Kilisede yapılan restorasyonda bir de kitâbe bulunduğu bildirilmiştir.

*Peşte Ulu Câmii'ndeki yazı (Kovacs 2023'ten)
ve son restorasyonda ortaya çıkartılan
Osmanlı kemeri (2024)*

Siyavuş Paşa Tabyası

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târîhi	<i>H.1059 / M.1649</i>
Durumu	<i>Budapeşte Milli Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>Ayverdi 1/140, Çulpan 1968, Fehér 1958: 173-175</i>

Macar Millî Müzesi'nde bulunan bu kitâbe Siyavuş Paşa'nın tâmiriyle ilgili olup 1059 târihlidir. Macaristan'daki kitâbeler içinde okunması en zor olan budur. Cevdet Çulpan 1968'deki makalesinde metni şu şekilde vermiştir:

*1059 / Halîfe-i rûy-i zemîn eyyâm-ı / Devlet-i Sultan Mehmed Han edâm /
Allah-ü teâlâ ömrünü ve devletühu / İhya' vezîr Siyâvuş Paşa /
ve Mirliva Mustafa Paşa ve miralay Câfer Mustafa Bey*

Ekrem Hakkı Ayverdi, kitâbenin son satırındaki kale ismini *Polga* olarak okumuş ve şu değerlendirmede bulunmuştur: “Köfeki taş üstüne oyma olarak, son derece kötü bir yazı ile yazılmış bu kitâbeyi tam olarak okumak bir meseledir; yazının oyma olması birinci manî teşkil ettiği gibi, çok fenâ olması da müşkilâtı artırmakta, bu yetişmiyormuş gibi yer yer bozukluklar birkaç yeri açık bırakmaktadır... Osmanlılar hiç oyma kitâbe yazmazlar, Macaristan'da usta bulamamış olmalılar ki, böyle yapmışlardır; zirâ kabartma güçtür... Bahsolunan *Polga Kalesi*, *Evliyâ'nın* da bahsettiği *Polata* olsa gerektir. Fakat orada hangi binâyâ konmuştur. Bunun hakkında sarâhat yoktur; olsa olsa bu kalede bir burç tahkimi veya inşâsına delâlet edebilir; demekle iktifâ ediyoruz. 5. satırda bir kelimenin okunamaması bu tereddüde yol açmaktadır.” Ekrem Hakkı Ayverdi'nin metni şöyledir:

*1059
Halîfe-i rûy-i zemîn fi eyyâm
Devlet-i Sultan Mehmed Han etâm (?) ile
Allah-ü teâlâ zemân devletmâi bende
İhya (?) vezîr Siyâvuş Paşa
(...) Kal'a-i Polga liva-i Budin Mustafa Ağa bin Ömer*

Müzede kitâbenin yanında yer alan bilgi levhasında da C. Çulpan'ın okuduğu metnin Macarca tercümesi yer almaktadır.

Kitâbedeki târih, Siyavuş Paşa'nın Budin Beylerbeyliği yaptığı Mart 1648 ile Ağustos 1650 yılları arasına denk gelmektedir. Siyavuş Paşa, Budin Kalesi'nde Orta Hisar'ın kuzeyinde yer alan kulenin bânisi olduğundan, kitâbenin bu kulenin tamirine ait olması muhtemeldir.

Siyavuş Paşa Tabyası / Kulesi (2015)

Millî Müze’de sergilenen Siyavuş Paşa’nın tâmir kitâbesi (2015)

Sultan Süleyman Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Budin</i>
Kitâbenin Türü	<i>Minber kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz [H. 948 / M. 1541]</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Tollius 1700: 198, Tütüncü 2011: 648</i>

1687’de Budin’e gelen Hollandalı seyyah Jacob Tollius, kaledeki St. Stephan Kilisesi’nde, “*Türk rahibinin konuştuğu yer*”in (minber) kapısındaki yazıyı kitabına almıştır. Bu kilise, Osmanlı döneminde Sultan Süleyman adına câmiye çevrilip 1686’da kadar kullanılan *Eski Câmî* veya *Câmî-i Kebîr* olarak da bilinen yapıdır. Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme*’de eseri anlattıktan sonra minâreye çıkarak Budin ve Peşte’yi seyrettiğini belirtmiş, Ebussuud Efendi ile Sultan Süleyman arasındaki konuşmayı babasından naklederek anlatmıştır.

Tollius’un çiziminden, minber kapısındaki yazıda, “*Allah size adaletli olmayı ve ihsanı emrediyor*” mealindeki Nahl Sûresi 90. ayetin ilk bölümünün “*İnnallahe ye’muru bil adli vel ihsân*” yazdığı anlaşılmaktadır. Budin Kalesi’ndeki müzede muhtemelen bu minbere ait süslü bir parça sergilenmektedir.

Budin Kalesi’nde Sultan Süleyman adına câmiye çevrilen Matyas Kilisesi (2024)

Budæ in Templo S.Stephani, in scriptum supra Januam,
qua itur ad fuggeſſum, unde verba faciebat. Eccleſiaſtes Turcicus

اِنَّ اللّٰهَ يَبْهِي بِالْعَذَابِ الْاُولٰٓئِنَا

Sultan Süleyman Câmii minberindeki yazı (1687, Tollius)

اِنَّ اللّٰهَ يَبْهِي بِالْعَذَابِ الْاُولٰٓئِنَا

Nahl Sûresi 90. ayetin ilk bölümü (1389, Ragıb Efendi, alifart.com'dan)

Top Kitâbesi

Kitâbenin Yeri	<i>Budin Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Top kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1095 / M.1683-1684</i>
Durumu	<i>Askerî Târih Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>Ayverdi 1/144</i>

Budin Kalesi'nde yer alan Budapeşte Askerî Târih Müzesi'nin (Hadtörténeti Múzeum) bahçesinde sergilenen Osmanlı topunda, iki bölümlü usta kitâbesi bulunmaktadır. Topun başucunda “*Es-Sultan ibni's Sultan el-gâzi Mehemmed Han*”, dip tarafında ise “*Amel-i Ahmed Kethüdâ-yı Rihtegân-ı Dergâh-ı Âlî, Sene 1095*” yazılıdır.

Topun üzerinde yer alan kitâbeler (2015)

Askerî Târih Müzesi'nin bahçesindeki Osmanlı topu (2015)

Veli Bey İlıcası

Kitâbenin Yeri	<i>Budin, Baruthâne varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.982 / M.1574-1575</i>
Durumu	<i>Veli Bey İlıcası'nda sergileniyor</i>
Kaynakça	<i>E. Çelebi 6/323, Linzbauer 2024: 15-16, Foerk 1918: 19, Ayverdi 1/122</i>

Sokollu Mustafa Paşa tarafından yaptırılan kaplıca, Veli Bey İlıcası veya İmparator (Császár) İlıcası olarak bilinmektedir. Gül Baba Türbesi'nin yakınında yer almaktadır. Evliyâ Çelebi, Veli Bey İlıcası'nı anlattıktan sonra *camekânının kapısı üzerinde güzel iri yazı ile yazılan târihi budur* diyerek hamamın kitâbesinin son iki mısırâsını bildirmiştir:

*Bu makam-ı dil-küşânın dediler târihini
Mustafa Paşa binâsıdır binâ-yı bî-bedel.
Sene (...)*

Ekrem Hakkı Ayverdi, kitâbeyi göremeden fotoğraf üzerinden okuduğunu belirterek *“âdetâ küçük bir çocuğun karalayacağı mertebede fenâ bir yazı ve bozuk ifâdeli”* diyerek metni neşretmiştir. Evliyâ Çelebi'nin târih beytini hatalı yazdığı bildirerek (*binâ ki bi bedel* yerine *binâ-yı bî-bedel*) târih hesabının H. 977 / M. 1569 olduğunu belirtmiştir.

2024'te incelediğimiz kitâbenin metni şöyledir:

*Sâhib-i sadr-ı vezâret .....
Cümleten ..... ahdinde idbâr ü kesel
Vârını hayrâte sarf itse aceb midir kim ol
Daima eyler hadis-i Mustafa ile amel
Yapdı bir germâbe kim mislin felek görmüş değil
Devlet-i abad olsa ger nâmı ..... dâr fi'l-mesel
Bu binâ-yı dil-küşânın didiler târihini
Mustafa Paşa binâsıdır binâ ki bi-bedel*

Bu kitâbe, Prof. Dr. F. X. Linzbauer'in 1836'da hamamın onarımı sırasında bir duvar ustası tarafından kırılırken fark etmesiyle kurtarılmıştır. Linzbauer, 1836'da kitâbenin serbest elle çizimini yaptırıp 1837'de de matbaadan fırça baskı yaptırmış-

tır. Kitâbenin çizimi, mimar Ernő Foerk'in 1918'de yayınladığı rölöve albümünde yer almaktadır. Sultan Abdülaziz'in 1867'deki ziyâreti için hazırlanan kitapçıkta da resmi bulunmaktadır. Resimleri Viyana'daki şarkiyatçılara gönderip okunmasını isteyen Linzbauer, kitâbedeki târihi 980 olarak hesaplandığını yazmıştır.

Ayverdi'nin 977, Linzbauer'in 980 olarak bildirdiği târihin hesâbı 982 çıkmaktadır:

Mustafa	Paşa	binâsıdır	binâ ki	bi-bedel	toplam
220	304	327	83	48	982
+	+	+	+	+	=
م	پ	ب	ب	ب	2
ص	ا	ن	ن	ی	10
ط	ش	ا	ا	ب	2
ف	ا	س	ك	د	4
ا		ی	ی	ل	30
		د			
		ر			
		200			

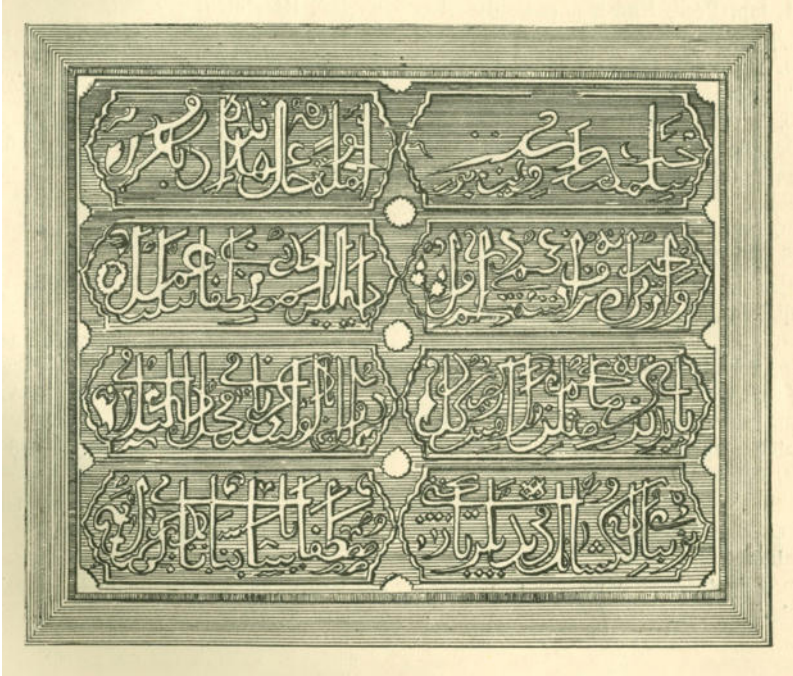
Veli Bey Ilcası, günümüzde etrafına yapılan hastane, otel ve yüzme havuzu ile Budin'deki faal kaplıcalardandır. Kitâbe ise hamama girişteki ek binâda özel bir köşe-
de sergilenmektedir. Eski çizimdeki kartuşlar mevcut kitâbede yoktur.

Veli Bey Ilcası (2024)

Veli Bey Ilcası'nın kitâbesi (1867, Linzbauer'den)

Veli Bey Ilcası'nın kitâbesi (1918, Foerk'ten)

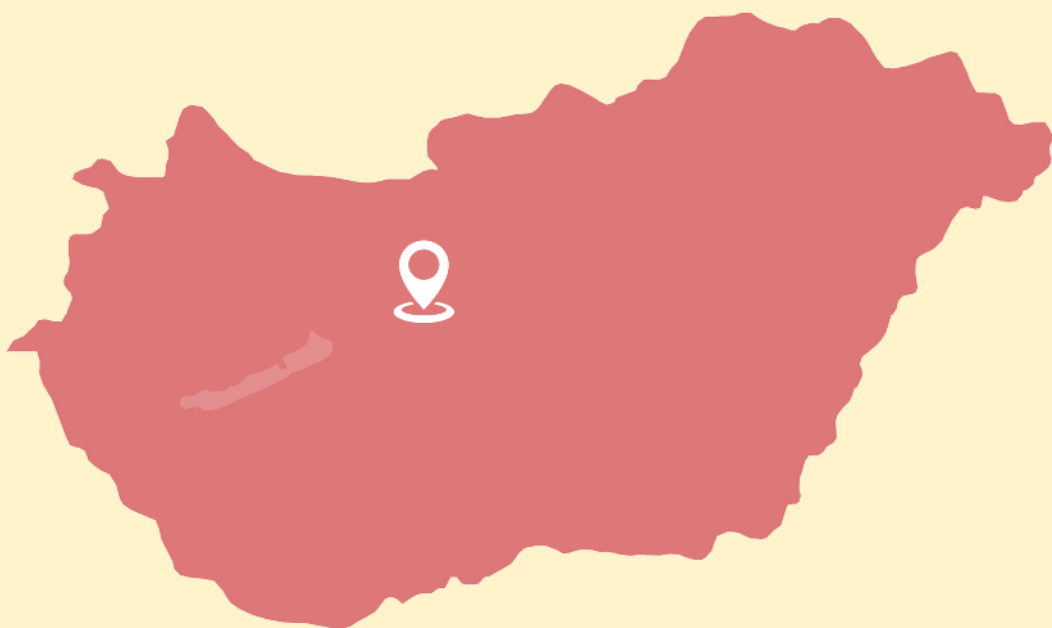
Veli Bey Ilhcası'nın kitâbesi (2024)

Veli Bey Ilhcası'nın kitâbesi (2024)

CANKURTARAN

ADONY

Derviş Paşazâde Türbesi

Kitâbenin Yeri	<i>Cankurtaran</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târihi	<i>Târihsiz [H.1004 / M.1595-1596]</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/272</i>

Evliyâ Çelebi, Tuna Nehri üzerinde yer alan Koyun Adası'nda sekiz yerde şehitlik bulunduğunu bildirmektedir. Bu şehitliklerde, Deli Gâzi Hasan Paşa ve Derviş Paşazâde'nin de kabirleri vardı. Gâzi Derviş Paşa, savaştan sonra şehitliği tanzim edip çevresine meyve ağaçları dikmiş ve şehit olan oğlunun kabrine ahşaptan bir ziyâret köşkü yaptırıp ve sütunu üzerine kendi el yazısıyla şu beyti yazmıştı:

*Hakîm-i Mutlak'ım olmasa ger bir işte tedbîri
Müfîd olmaz hezâr erbâb-ı aklın re'y ü tedbiri
Înâyet eylese bir bendesine Hazret-i Mevlâ
Sevâb olur hatâsı hep kemâl-i mahz-ı taksîri
Sa'âdet isterisen ehl-i teslim ü tevekkül ol
Kabul et can ile Derviş bu pend-i Hazret-i Pîri*

EĞRİ
EGER

Küçük Paşa Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Eğri Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1023 / M.1614-1615</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 7/142</i>

Evliyâ Çelebi, Eğri Kalesi'nde Saray Meydanı'nda yer alan câminin kaledeki askerler için ambar olarak kullanıldığını bildirip kapısı üzerinde yer alan kitâbe metnini not etmiştir:

Biriyâ hâtif didi tarihini

Bârekallah câmi-i cennet-mekân

Sene 1023

Top Kitâbesi

Kitâbenin Yeri	<i>Eğri Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Top kitâbesi</i>
Târihi	<i>H. Safer 1005 / M. Eylül-Ekim 1596</i>
Durumu	<i>Kalede sergileniyor</i>
Kaynakça	—

Eğri Kalesi'nde açık alanda sergilenen bir Osmanlı topu bulunmaktadır. Topun başucunda *Hüvel-fâtihü'l kulûb vel husûn (Kalelerin ve gönüllerin fâtihi) tuğra (III. Mehmed Han)*, dip tarafında ise *Nasrun minallâh Eğri feth oldu, fî sene 1005 Safer* yazılıdır. Eğri Kalesi, 12 Ekim 1596'da Sultan III. Mehmed tarafından alınmıştır. Bu top, kalenin fethinde veya fethin akabinde dökülen toplardan olmalıdır.

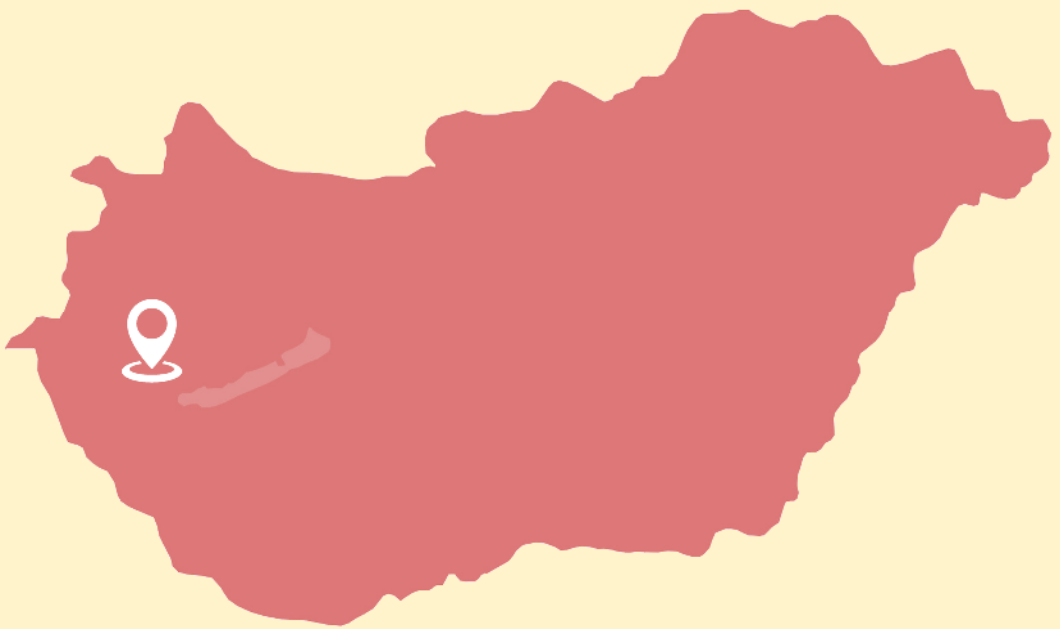

Topun üzerinde yer alan kitâbeler (2015)

Eğri Kalesi'nde sergilenen Osmanlı topu (2015)

ERSEK
ZALAEGERSZEG

Mehmed Alemdâr Çeşmesi

Kitâbenin Yeri	<i>Ersek</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1173 / M.1759-1760</i>
Durumu	<i>Göçseji Müzesi envanterinde</i>
Kaynakça	<i>Çulpan 1968, Fehér 1958: 175-177</i>

Macaristan'ın batısında, Slovenya ve Avusturya sınırlarına yakın konumda bulunan Ersek'teki Göçseji Müzesi'nin envanterinde yer alan 25 x 47,5 cm ölçülerindeki üç satırlık çeşme kitâbesinin metni şöyledir:

*Îlâhi bu bınarın sâhibi dâim sâid olsun girûh,
cennet sarayına cehennemden baîd olsun
Îlâhi bu bınarın sâhibini ber-murâd et dû-cihân, içre ânın cürmünü afv et
Sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât Harbudî es-seyyid Hacı Mehmed Alemdâr
Sene 1173*

Müze görevlilerinden aldığımız bilgiye göre; kitâbe, Aralık 1950'de Ersek'in 8 km batısındaki *Hottó* köyündeki *Pergyászló* tepesinden müzeye getirilip 1950.03.62 numarayla envantere kaydedilmiştir. Kitâbede yazılı târih Macaristan topraklarında Osmanlı egemenliğinin sonrasını gösterdiğinden; bu kitâbenin Yanık, Gaston ve Viyana'daki örnekler gibi savaş ganimeti olarak (muhtemelen Belgrad'dan) Ersek'e getirildiğini düşünüyoruz.

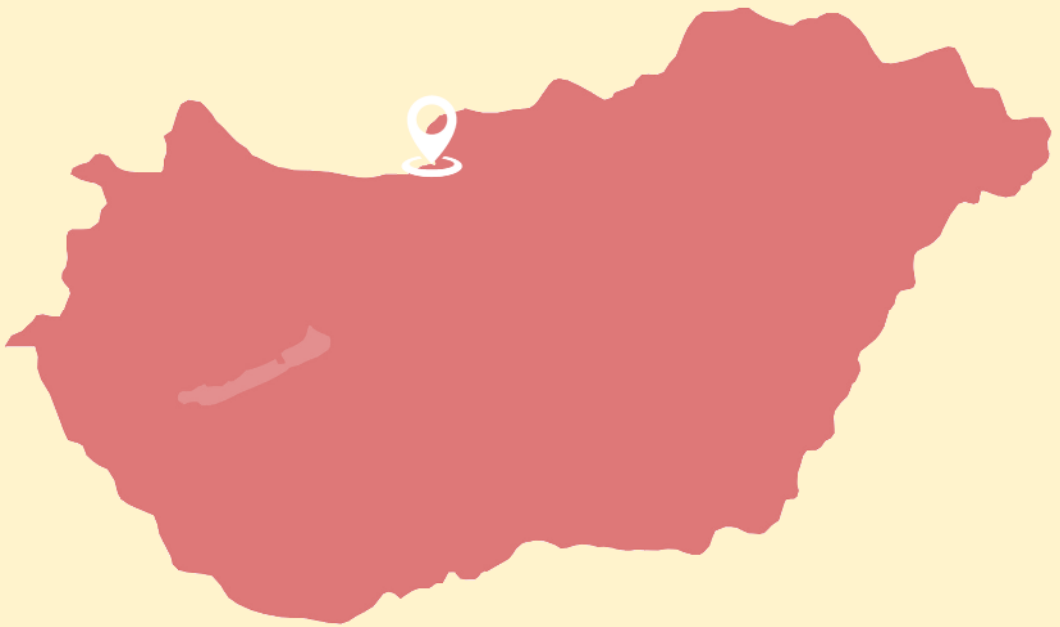
Göcseji Müzesi envanter defterinde yer alan kitâbenin eski fotoğrafı

Mehmed Alemdâr Çeşmesi'nin kitâbesi (2024)

(Göçseji Müzesi Envanteri, 1950.03.62)

ESTERGON
ESZTERGOM

Estergon Kalesi (I)

Kitâbenin Yeri	<i>Estergon Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz [Muhtemelen H.950 / M.1543]</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde duruyor</i>
Kaynakça	<i>Gerő 1960: 53-54, Ayverdi 1/168</i>

Tuna kenarında Öziceli Hacı İbrâhim Câmîi'nin inşâ edildiği sur duvarında, kalenin uğrun kapısı üzerinde yer almaktadır.

Estergon'da kalenin fethinden sonra bu kapı yapılmış ve kapının üzerinde Kânûnî Sultan Süleyman'ın hatırası olarak bir kitâbe konulmuştur. Arapça kitâbede “*Bu kale Sultan Selim Şah oğlu Sultan Süleyman zamanında yapıldı*” anlamına gelen cümle (*hazîhi (?) benî fî zaman el-Sultan Süleyman Han bin Sultan Selim Şah*) yazılıdır. Üzerinde târih bulunmayan kitâbe, Estergon'un fethedildiği H.950 / M.1543 yılına ait olmalıdır.

Peçuy'da Sultan Süleyman Câmîi'nin tâmir kitâbesi ile birlikte Macaristan'daki Osmanlı kitâbelerinden özgün hâlde yerinde duran iki kitâbeden biridir.

Estergon varoşunun surları ve Öziceli Hacı İbrâhim Câmîi (2024)

Estergon Kalesi'nin uğrun kapısı ve kitâbe (2024)

Sultan Süleyman'ın Estergon'daki kitâbesi (1960, G. Gerô'den)

Sultan Süleyman'ın Estergon'daki kitâbesi (2024)

Estergon Kalesi (II)

Kitâbenin Yeri	<i>Estergon Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi (?)</i>
Târîhi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Bilinmiyor</i>
Kaynakça	<i>Gerő 1960: 51-52, Ayverdi 1/168</i>

Győző Gerő, 1960'ta kaleme aldığı makalesinde, Estergon Kalesi'nin batısında eski Türk mezarlığı yönündeki kapıda, duvar üzerindeki kitâbeyi yayımlamıştır. Çerçeve içine alınmış *Kelime-i Tevhîd* yazılı kitâbe, 31 x 39 cm ölçülerinde olup kumtaşına oyma tekniğiyle hakkedilmiştir. Ekrem Hakkı Ayverdi, bu kitâbedeki harflerin yazılışının ve istifin çok hatalı olduğunu belirtmiştir.

Kalede ve müzede yaptığımız incelemede bu kitâbeyi göremedik. Müze görevlilerine fotoğrafı gösterdiğimizizde de böyle bir kitâbe görmediklerini bildirdiler.

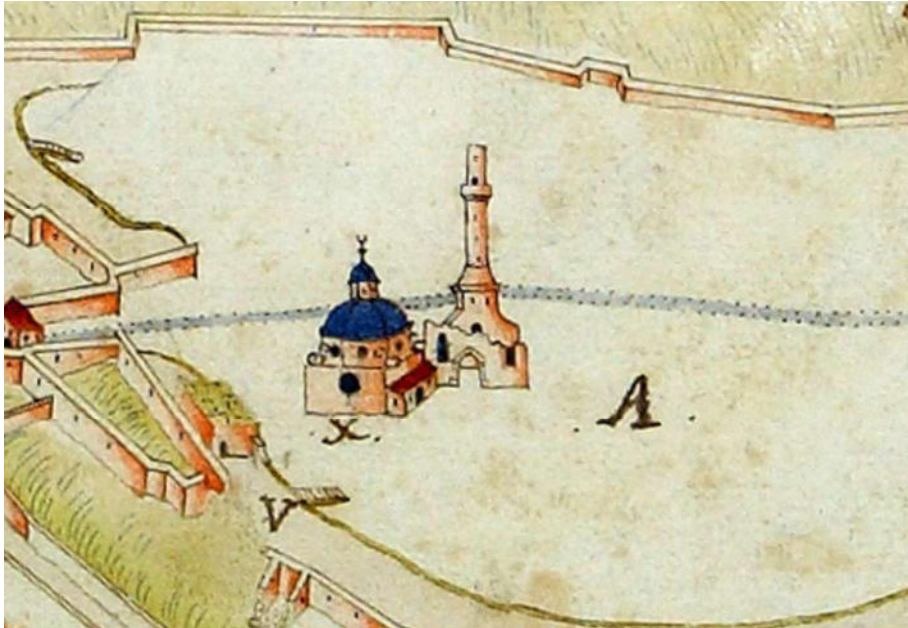
Estergon'da Kelime-i Tevhîd yazılı kitâbe (1960, G. Gerő'den)

Kızılrelma Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Estergon Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Dolap kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz [H. 950 / M. 1543]</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/362</i>

Estergon Kalesi'ndeki büyük kilise, fetihten sonra mihrap, minber ve minâre eklenerek câmiye çevrilmiştir. Evliyâ Çelebi, Kızılrelma Câmii olarak bilinen bu eserde, mahfil duvarında yer alan micmerhâne* dolabına ait, pirinç teneke üzerine saf altınla yaldızlanan ahşap kapağının babası Derviş Mehmed Zillî'ye ait olduğunu bildirip, dolap üzerinde Karahisârî tarzı iri yazı ile yazılan beyti aktarır:

*Hüsün esbâbını hıfz etmeye ey gevher-i nâb
Oldılar dîdelerim iki kapaklı dolap*

1683 târihli Estergon gravüründe Kızılrelma Câmii

* Micmer: İçinde tütsü yakılan kap, tütsü kabı, buhur dan. lugatim.com/s/micmer

Mahkeme Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Estergon varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/369</i>

Mahkeme Câmii, Estergon varoşunda, Öziceli Hacı İbrahim Câmii ile aynı sokakta (Berényi Zsigmond Utca) yer alıyordu. Avlusunda Estergon'un mahkeme binâsı yer aldığı için câmi de bu adla biliniyordu. 1663'te Estergon'a gelen Evliyâ Çelebi câmii'nin kible kapısının üzerinde iri yazıyla yazılı kitâbe metnini târih mısrası eksik olarak bildirmiştir:

<i>Adı belli şehidler var yanında</i>	<i>Şehâdet eyledi hep hâss u âmmı</i>
<i>Kimi sağında ve kimi solunda</i>	<i>Bu câmi oldu şehidler makamı</i>
<i>Salâ oldu namaza başlandı</i>	<i>Kabul ola namazım bi't-tamâmı</i>
<i>Muhammed Mustafa'ya vakf olundu</i>	<i>Resulün âb-ı rûyî hürmetiçün</i>
<i>Görenler dediler târihin anın</i>	<i>(...)(...)(...)(...)(...)(...)</i>

*Estergon Mahkeme Câmii
(Öziceli Hacı İbrâhim Câmii'ndeki gravürden)*

Piri Ağa'nın Yazısı

Kitâbenin Yeri	<i>Estergon Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târihi	<i>H.1002 / M.1594</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde duruyor</i>
Kaynakça	<i>Gerő 1960: 52-53, Ayverdi 1/166</i>

Estergon Kalesi'nin güneyindeki eski saraya ait mekânlar, Osmanlı döneminde idâre binâsı olarak kullanılmıştır. Bu mekânlardan dizdar odası olarak kullanılan odada, duvardaki fresk üzerinde dört satırlık bir yazı bulunmaktadır. Arapça yazıda, 1002 yılının Şevval ayında şehrin dizdarı Piri Ağa'nın ismi yazılıdır. Győző Gerő ve Ekrem Hakkı Ayverdi, fresk üzerindeki bu yazıyı şöyle okumuştur:

Győző Gerő:

(١) پری آغا دزدار شهیر
(٢) فی الیوم العشر شهر شوال المکرم
(٣) سنة اثنان والـ
(٤) سنة ١٠٠٢

Ekrem Hakkı Ayverdi:

١ — پری آغا دزدار شهر
٢ — الیوم العشر شهر شوال الکرم
٣ — سنة اثنی والـ
٤ — سنة ١٠٠٢

Piri Ağa dizdâr-ı şehîr

El-yevm el-aşr şehîr-i şevvâl el-kerîm (el-mükerrem)

Sene isnâ ve elf

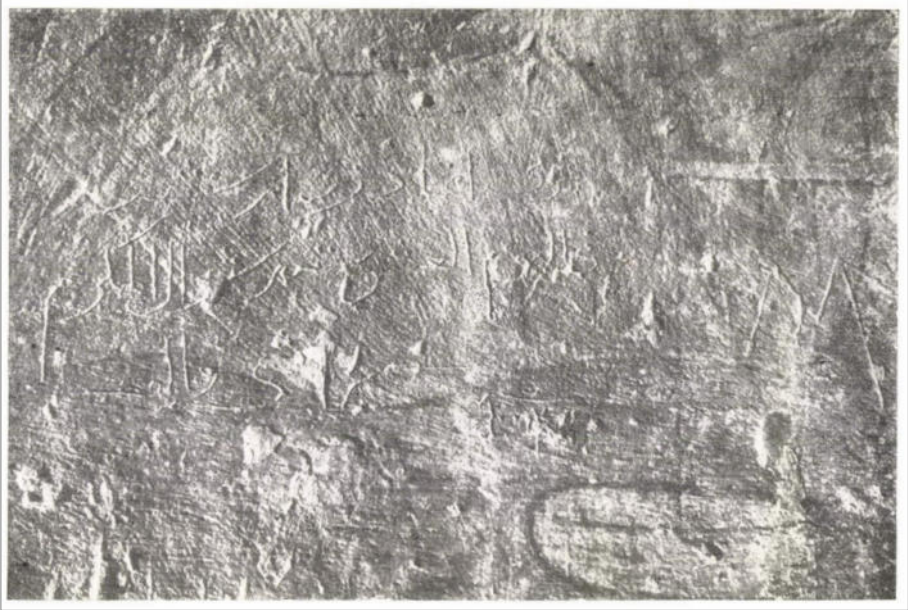
Sene 1002

Ekrem Hakkı Ayverdi, yazıdaki târihin milâdî olarak 29 Mayıs 1594'e denk geldiğini bildirmiştir. Ancak bu milâdî târihin karşılığı 9 Ramazan 1002'dir. Yazıda düşülen Şevval 1002 ise Haziran-Temmuz 1594'ü göstermektedir.

2024'teki iki ziyâretimizde de yazının bulunduğu odada restorasyon çalışması olduğundan Piri Ağa'nın yazısını göremedik.

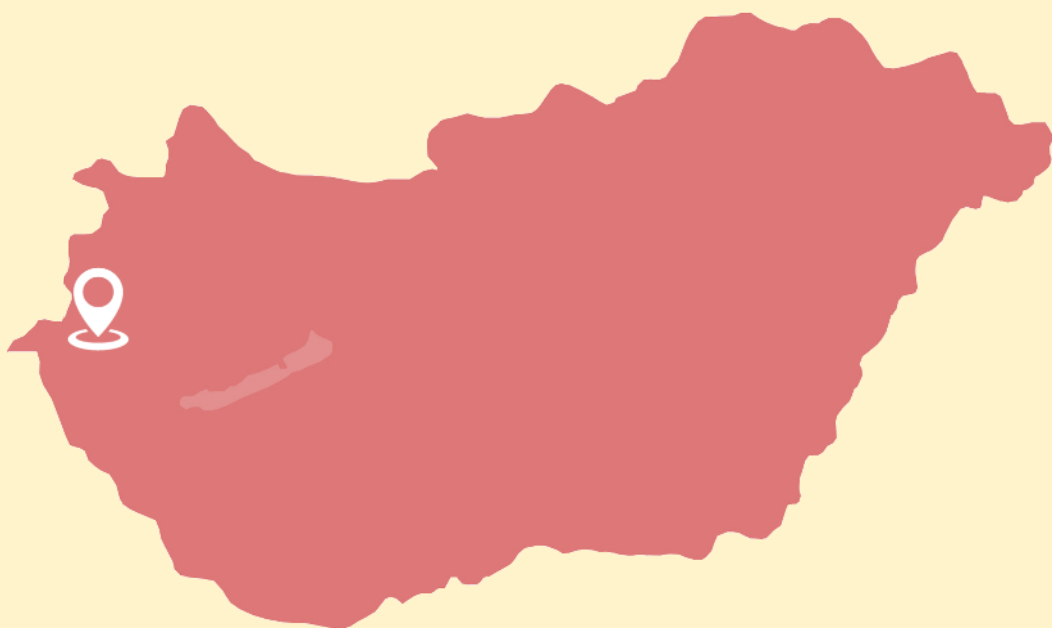

Dizdar odasındaki yazı (resmin ortasında, varlexikon.hu'dan)

Dizdar odasındaki yazı (1960, G. Gerő'den)

GASTON
GASZTONY

Ali Paşa Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Gaston</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>18. yüzyıl (?)</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Hüseyin Nâmık 1929</i>

Hüseyin Nâmık [Orkun] Bey, 1929'da Gaston'daki incelemeleri sırasında kitâbeyi Rákosi'nin evinin duvarında görüp incelemiştir. Hüseyin Nâmık Bey, Belgrad'dan getirilen bu kitâbenin Ali Paşa Câmii'nin Abdi Paşa tarafından tâmir edildiğini gösteren 12 satırlık bir yazı olduğunu bildirip metnini neşretmemiştir. Bu kitâbede zikredilen eser, Ayverdi'nin H. 1153 / M. 1740'ta tanzim edilmiş vakfiyesini özetlediği Belgrad'da Ali Paşa bin Abdi Paşa'nın tâmir ettiği Şehidlik Câmii olmalıdır. (Bkz. Ayverdi 3/16-17)

2018'deki incelemelerimiz sırasında ne kilisede ne de belediye olarak kullanılan Rákosi'nin evinde bu kitâbeyi bulamadık. Gaston'daki resmî görevliler böyle bir kitâbeden haberdâr olmadıklarını bize bildirdiler.

İzzet Mehmed Paşa'nın Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	<i>Gaston</i>
Kitâbenin Türü	<i>Mezar taşı kitâbesi</i>
Târihi	<i>13 R 1198 / 6 Mart 1784</i>
Durumu	<i>Gaston Kilisesi'ndedir</i>
Kaynakça	<i>Hüseyin Nâmık 1929, Yılmaz 2020: 62-63</i>

Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın mezar taşı, Gaston Kilisesi'nin iç mekânında, giriş kapısının sağına duvar içine yerleştirilmiş hâldedir. Hüseyin Nâmık Bey, 1929'da bu mezar taşını ve diğer kitâbeleri incelemiştir. Sülüs hatla yazılıp mermerle işlenmiş yedi satırlık kitâbe metni şöyledir:

*Huve'l-bâkî
merhûm ve mağfurun leh
el-muhtâc ilâ rahmeti
rabbihî'l gafûr sadr-ı
âzâm-ı esbâk İzzet Mehmed
paşanın rûhiçün
el-fâtihâ sene 13 R [Rebiülâhir] 1198*

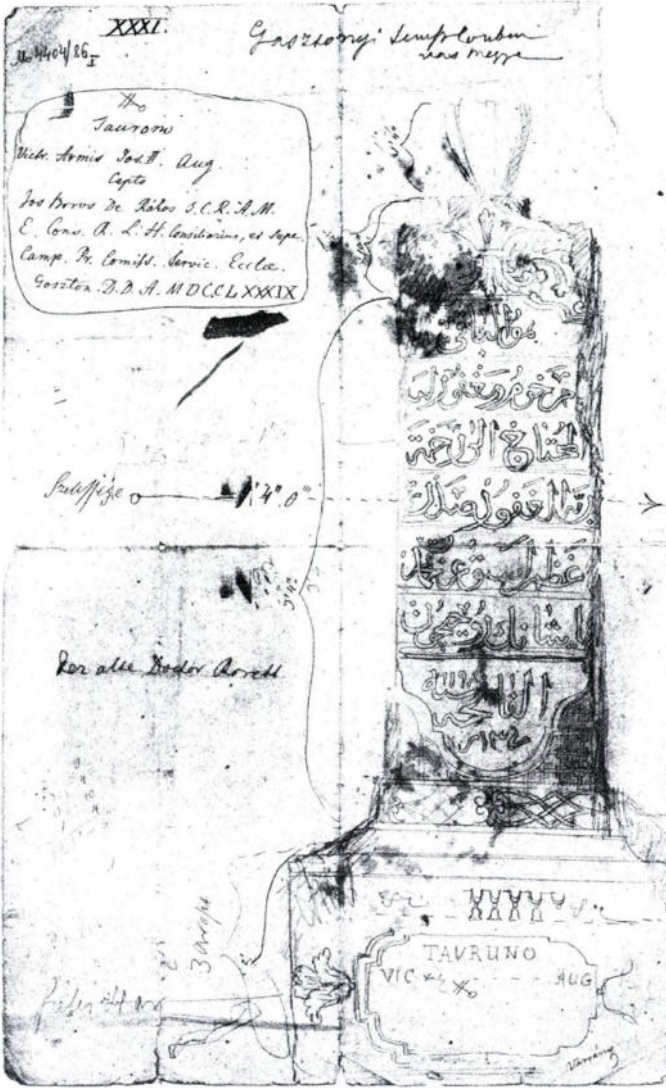
Mezar taşının köşeleri tahrip olduğundan satırların ilk harfleri ve bazı harekeler kırılmıştır. Kilisedeki yerine konulurken başındaki kallâvî sadrazam kavuğu alt üst edilerek hatalı olarak ters şekilde yerleştirilmiştir. Ön tarafta olması gereken verrev kuşak da solda kalmıştır. Mezar taşı Gaston'a getirildikten sonra kâidesindeki karışa Latince şu metin kazınmıştır:

*TAURUNO
VICTR. ARMIS IOS. II. AUG.
CAPTO
IOS. BOROS DE RAKOS. S. C. R. A. M.
E. CONS. R. L. H. CONSILIARIUS. ET SUPE.
CAMP. PR. COMISS. SERVIC. ECCLAE
GOSZTON. D. D. Ao. MDCCLXXXIX*

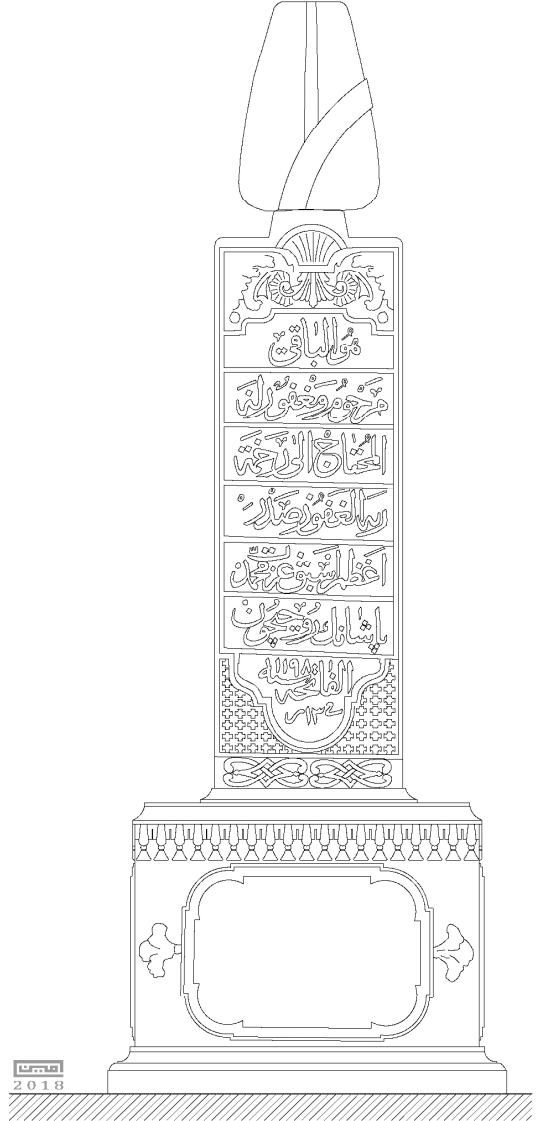
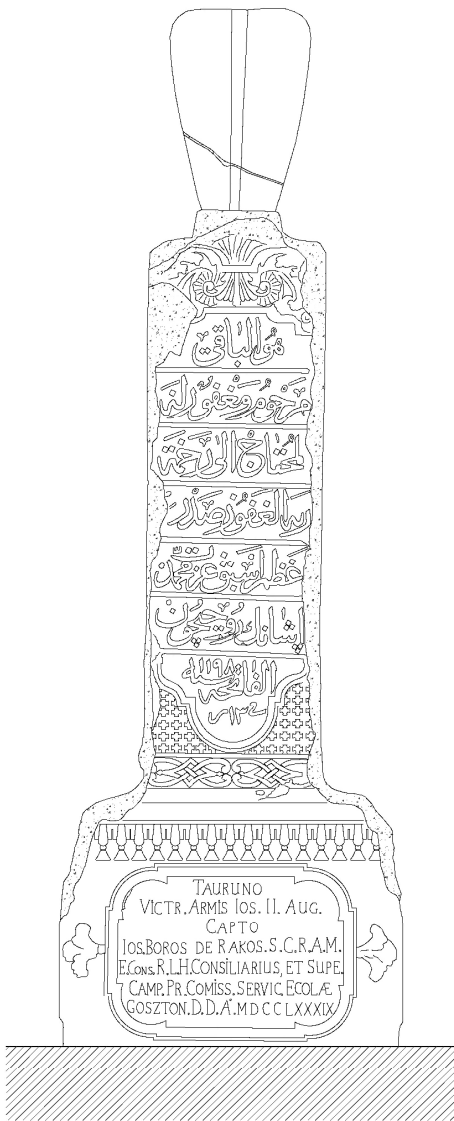
Latince metnin Türkçesi şöyledir: II. Jozef'in galip ordusu tarafından fethedilmesinin anısına, Boros Jozef de Rakos, imparatorun ve kral vekilinin ve sarayın danışmanı, general ve dini lideri, Gosztony 1789

Sadrazam İzzet Mehmed Paşa; H. 1136 / M. 1723-24 yılında Bolu'ya bağlı Çarşamba (günümüzde Seben) kazâsının Beylik köyünde (günümüzde Haccağz Köyü'ne bağlı mahalle) doğmuş, İstanbul'da darphâne emînliği ve şehreminliği görevlerinde bulunmuş, Sivas, Amasya, Rakka ve Erzurum beylerbeyliklerinden sonra 1783'te Belgrad Kalesi muhafızlığı görevindeyken vefât etmiştir.

Belgrad'dan Gaston'a getirilen bu mezar taşının kiliseden alınarak uygun bir müze-ye kaldırılması ve kallâvî kavuğundaki hatanın düzeltilmesi gerekmektedir.

János Varsányi'nin çizimi (1836-1845 arası, Lőve'den)

İzzet Mehmed Paşa'nın mezar taşına ait rölöve ve restitüsyon çizimi (2018)

İzzet Mehmed Paşa'nın mezar taşı (2018)

Mustafa Paşa Çeşmesi

Kitâbenin Yeri	Gaston
Kitâbenin Türü	İnşâ kitâbesi
Târihi	H.1106 / M.1794-1795
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Hüseyin Nâmık 1929, Yılmaz 2020: 64

Belgrad'dan Gaston'a getirilen Mustafa Paşa Çeşmesi'nin kitâbesini, 1843 yılında János Varsányi'nin elle yaptığı istinsah çizimi sâyesinde inceleyebiliyoruz. Çeşmeye ait kitâbenin metni şöyledir:

<i>Mustafa Paşa sâhib-i hayr kim</i>	<i>Eyledi bu şehri ihyâ mukaddemi</i>
<i>Himmet ve sa'yi ile oldu binâ</i>	<i>Pâdişâhın böyle hatır-ı azmi</i>
<i>İtdi bu çeşmeyi inşasın dahî</i>	<i>Fî-sebilillâh tabî' melhemi</i>
<i>Bu sûde dünyâyı mesrûr eyledi</i>	<i>Hak ânâ göstermesün rûyî ganî</i>
<i>Böyle bir âb-ı hayâtı görmeye</i>	<i>Görseler İskender-asâ âlemi</i>
<i>Didiler târihini el-hak mecâ</i>	<i>Mustafa Paşa itdi zemzemi- sene 1106</i>

Kitâbenin son bölümündeki *mecâ Mustafa Paşa etti zemzemi* ifâdesinin ebced hesabıyla karşılığı 1106 rakamını vermektedir:

زمری	اتیدی	پاشا	مصطفی	مجا	
ز 7	ا 1	پ 2	م 40	م 40	
م 40	ت 400	ا 1	ص 90	ج 3	
ز 7	ی 10	ش 300	ط 9	ا 1	
م 40	د 4	ا 1	ف 80		
ی 10	ی 10		ی 10		
104	+ 425	+ 304	+ 229	+ 44	toplam = 1106

Kitâbenin ilk mısrasında *şehri ihyâ eden* ifadesi, akıllara Belgrad'ın ikinci fâtihî Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa'yı getirmektedir. Ancak kitâbenin târihi (H.1106 / M.1694-95) paşanın vefâtından (H.1102 / M.1691) 4 yıl sonradır. Köprülü ailesinden Fâzıl Ahmed Paşa'nın Belgrad'da pek çok hayır eseri yaptırdığını göz önüne aldığımızda mezkûr çeşme, Mustafa Paşa'nın vefâtından sonra onun adına Köprülü ailesi tarafından yaptırılmış olmalıdır.

Mustafa Paşa Çeşmesi Kitâbesi (Lövei'den)

Süleyman Ağa Hayrâtı

Kitâbenin Yeri	<i>Gaston</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1157 / M.1744-1745</i>
Durumu	<i>Gaston Kilisesi'ndedir</i>
Kaynakça	<i>Hüseyin Nâmık 1929, Yılmaz 2020: 63</i>

Süleyman Ağa'nın kitâbesi, Gaston Kilisesi'nin içinde, giriş kapısının sağındaki duvardadır. Hüseyin Nâmık Bey, 1929'da Süleyman Ağa'ya ait bu kitâbeyi köydeki bir evin duvarında görüp incelemiştir. 1929'dan sonraki bir târihte kiliseye nakledilmiş olmalıdır.

Profilli silmelerle çerçeve içine alınmış iki satırlık kitâbe metni şöyledir:

sâhibu'l-hayrât Süleymân Ağa
ser zağra-ı sâbık ağa-yı Belgrad
sene 1157

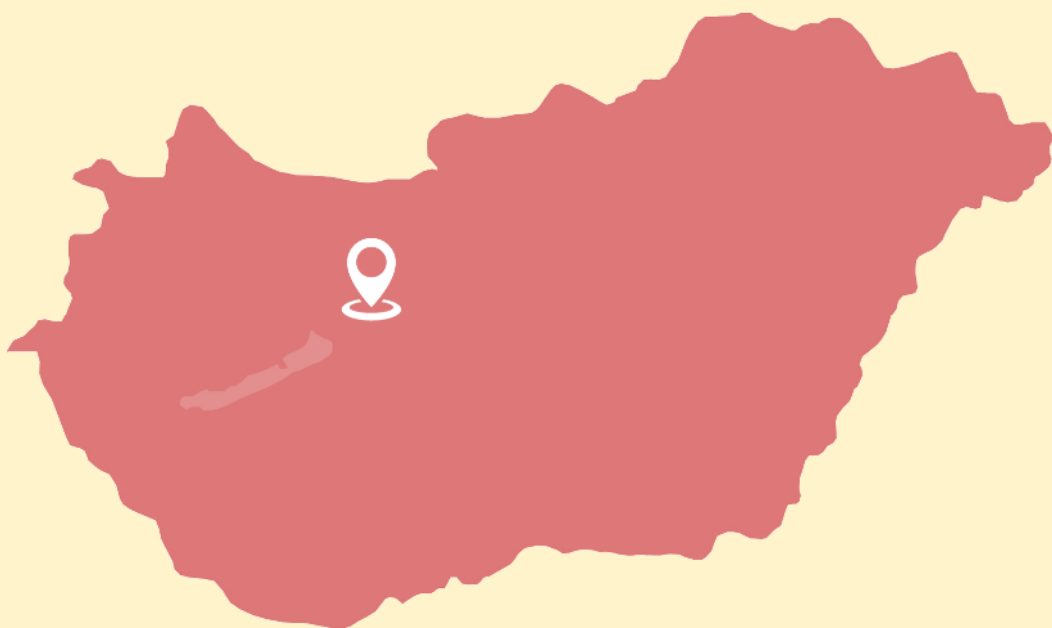
Milâdî karşılığı 1744-1745'e denk gelen kitâbenin hangi yapı türüne ait olduğu belli değildir. Bânî *Zağarcıbaşı* (Yeniçeri Ocağı'nın yüksek rütbeli zâbitlerinden) Süleyman Ağa, kitâbesinde geçen tarihten 11 yıl sonra 1755'te tekrar Belgrad Kalesi'nde görevlendirilmiştir. Belgrad kadısına yazılan H. 29.12.1169 / M. 24.09.1756 târihli bir hükümde *sâbık ser-zağrâ* olup yeniçeri zabıtlığına tâyin olan Süleyman ismi geçmektedir.

Bu kitâbenin kiliseden alınarak uygun bir müzeye kaldırılması ve koruma altına alınması gerekmektedir.

Süleyman Ağa hayrâtının kitâbesi (2018)

ISTOLNI BELGRAD
SZÉKESFEHÉRVÁR

İstolni Belgrad Kalesi

Kitâbenin Yeri	<i>İstolni Belgrad Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1070 / M.1659-1660</i>
Durumu	<i>Macar Milli Müzesi'nde sergileniyor</i>
Kaynakça	—

Macar Milli Müzesi'nde Siyavuş Paşa'nın kitâbesiyle birlikte sergilenmektedir. Müzedeki bilgi etiketinde kitâbenin İstolni Belgrad Kalesi'nin Budin Kapısı yanındaki sur duvarından getirildiği ve 1070 yılında Şahbaz Paşa'nın tâmirine ait olduğu yazılıdır.

Milli Müze'de sergilenen Şahbaz Paşa'nın tâmir kitâbesi (2015)

Süleyman Han Câmii

Kitâbenin Yeri	İstolni Belgrad
Kitâbenin Türü	Tâmir kitâbesi
Târihi	H.1022 / M.1613-1614
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Evliyâ Çelebi 7/53

Evliyâ Çelebi, İstolni Belgrad'daki Süleyman Han Câmii'nin kiliseden çevrilen bir eser olduğunu bildirip mimarî özelliklerini kısaca anlattıktan sonra minâre olarak kullanılan eski çan kulesine çıkıp şehri seyrettiğini not etmiştir. Seyyah, câminin kapısının üst tarafında celi hat ile yazılmış kitâbesinin metnini bildirir:

*Hûda'nın lütfuna mazharsın elhak kalmadı şübhe
Ki Ustolni-Belgrad içre yaptı câmî-i a'lâ
Dedim işbu iki mısra içinde böyle üç târih
Birisi lafz u ma'nâ biri ma'nî durur hakka
Yapulup bin yigirmi ikisinde buldu itmâmı
Sevaba girdin Ahmed Bey edip bu câmîi ihyâ
Sene 1022*

Osmanlı döneminde İstolni Belgrad (anonim)

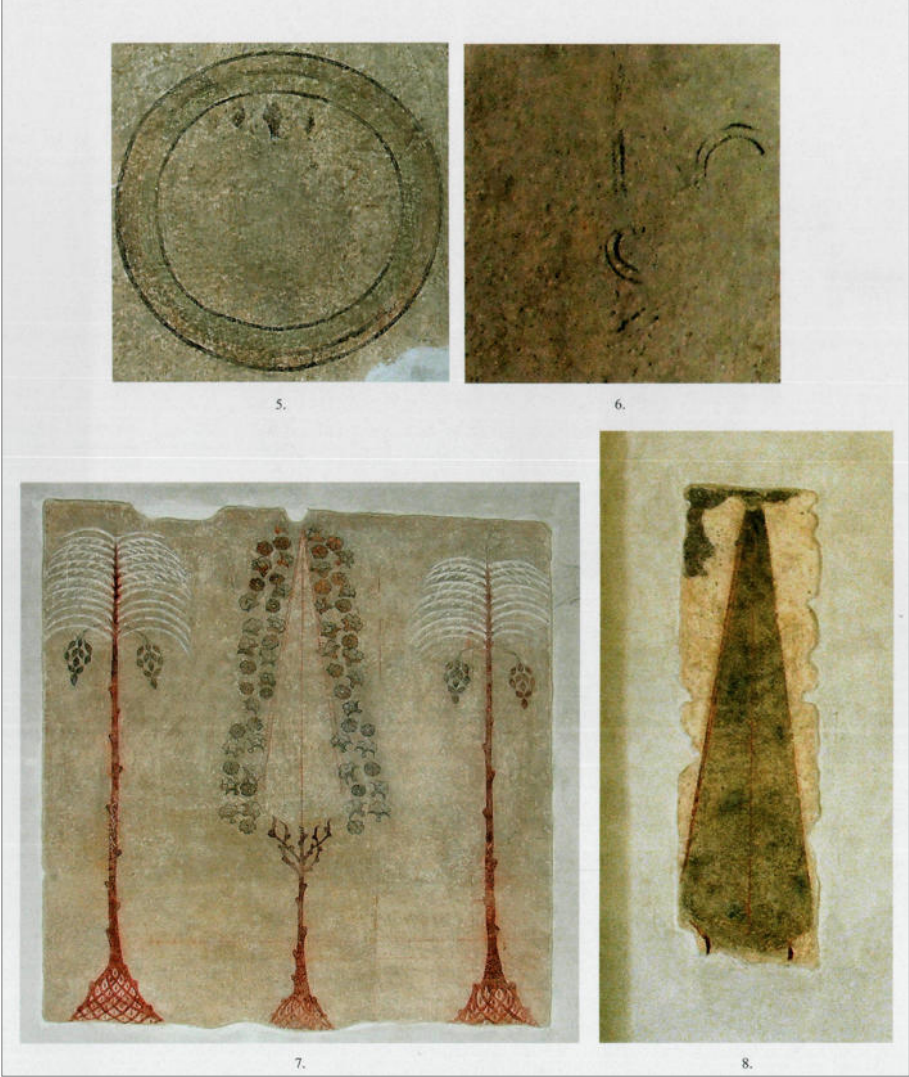
Tekke / Mescid

Kitâbenin Yeri	<i>İstolni Belgrad</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târihi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde</i>
Kaynakça	<i>Adorján 2004: 55-60, Yılmaz 2023a: 412-413</i>

Günümüzde Arany János Sokağı No 6'da yer alan Aziz Anna Şapeli (Szent Anna Kápolna), İstolni Belgrad'daki Türk döneminde mescid veya tekke olarak kullanılmıştır. Şapelde 1934'te yapılan restorasyonda, duvarlarda hayat ağacı ve selvi motifleriyle beraber iki farklı yerde *yâ Allah*, *yâ Muhammed*, *yâ Ali* yazıları ortaya çıkarılarak koruma altına alınmıştır.

Aziz Anna Şapeli (2015)

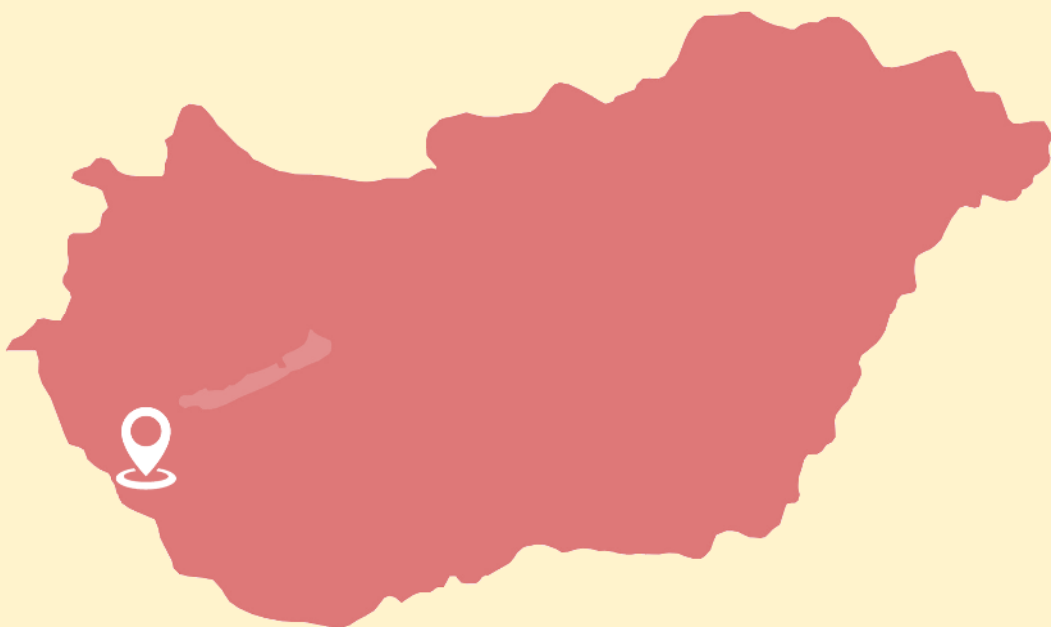

Aziz Anna Şapeli'nde ortaya çıkartılan süslemeler (Adorján 2004'ten)

Aziz Anna Şapeli'nde ortaya çıkartılan yazılar (Adorján 2004'ten)

KANIJE
NAGYKANIZSA

Kaniye Kalesi

Kitâbenin Yeri	<i>Kaniye</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1071 / M.1661</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/688</i>

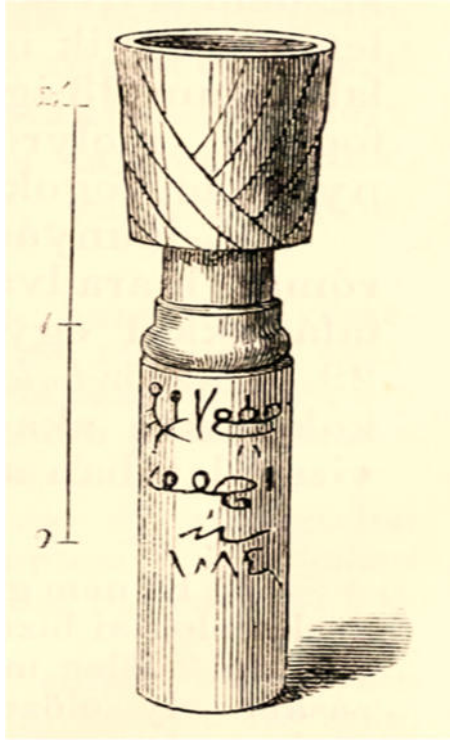
Evliyâ Çelebi, Kaniye Kalesi'nin Koca Sührâb Mehmed Paşa ve Budin Veziri İsmail Paşa tarafından altı ayda onarıldığını, bu tâmire ait kitâbenin divanhânesinin kapısı üzerinde bulunduğunu bildirip kitâbe metnini de yazmıştır:

*Nâgehân cânib-i Hak'dan erişüp nâr-ı kazâ
Kaniye Kalesi'ni yakdı hemen ser tâ-pâ
Kale itmamına tarih yüz altmış beş ile denildi Hâmid
Kaniye Kalesi'ni yapdı Mehmed Paşa
Sene 1071*

Mustafa Ağa'nın Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	Kaniye
Kitâbenin Türü	Mezar taşı kitâbesi
Tarihi	H.1084 / M.1673-1674
Durumu	Aziz Josef Kilisesi'ndedir.
Kaynakça	Mándy 1870: 1, Yılmaz 2023a: 417

Kaniye'de Osmanlı dönemini hatırlatan en önemli bakiye, son vali Fındık Mustafa Paşa'nın Aziz Josef Kilisesi'ne (Szent József-templom) yerleştirilen mezar taşıdır. 70 cm yüksekliğinde, kireçtaşından yapılmış mezar taşının baş kısmında oyuk açılarak vaftiz teknesi olarak kullanılmaktadır. Kilisenin revakına yerleştirilmiş mezar taşında nesih hat ile "Mustafa Ağa, sene 1084" yazılıdır.

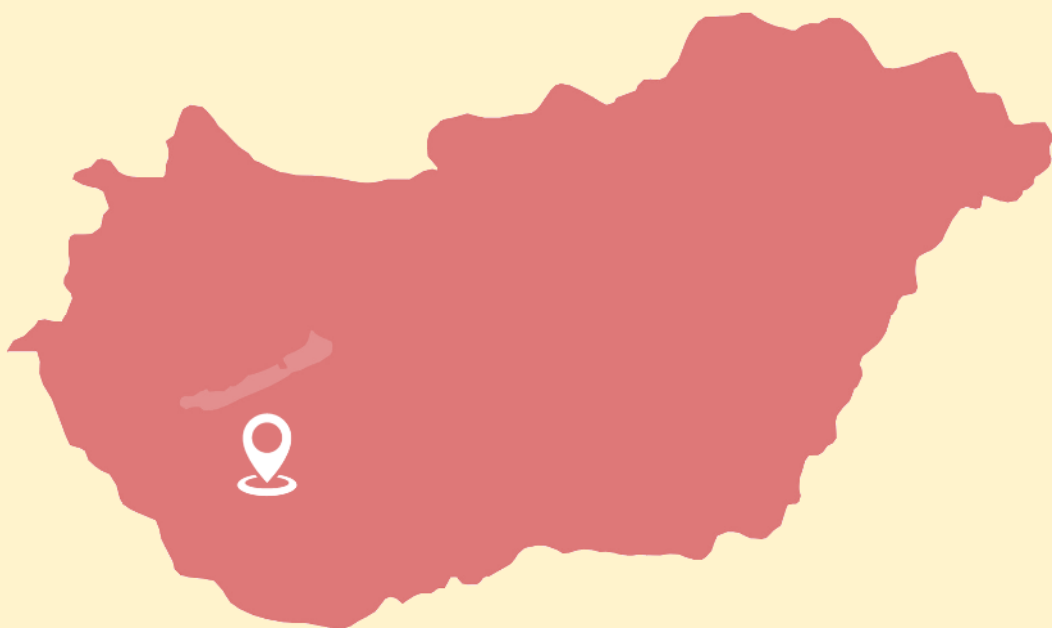

Mustafa Ağa'nın mezar taşı (1870, Archaeologiai Értesítő'den)

Mustafa Ağa'nın mezar taşı (Fotoğraf: Gergő Máté Kovács, 2022)

KAPOŞVAR
KAPOSVÁR

İki Askerin Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	<i>Kapoşvar Mezarlığı</i>
Kitâbenin Türü	<i>Mezar taşı kitâbesi</i>
Târîhi	<i>14.11.1912 ve 07.02.1913</i>
Durumu	<i>Yenilenmiş</i>
Kaynakça	<i>Çolak 2014: 357-360</i>

Balkan Savaşları sırasında, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun değişik şehirlerindeki garnizonlara yerleştirilen ve bu süre içinde hayatını kaybeden toplam 23 Türk askerinden ikisi Kapoşvar'da vefat etmişti. Şehit askerlerden Piyade Eri Ali'nin Kapoşvar'a gelişinden iki hafta sonra tabur hastanesinin bodrum katında vereme yakalanarak öldüğü kaydedilmiştir. Diğer şehit asker de Hamis oğlu Halit'tir. Bu iki erin cenâzesi Macar askerî bandosunun katılımı ile Szigetvar Sokakları'ndaki mezarlığa defnedilmiştir.

1914 tarihli eski fotoğraftan bu kabirlere eski Türkçe ve Macarca yazı bulunan mezar taşı konulduğu anlaşılmaktadır. Fotoğraf üzerindeki Türkçe yazıları okumak mümkün olmamıştır.

Er Ali ve Halit'in mezarları 2009 yılında, Budapeşte'deki Türkiye Cumhuriyeti Büyükelçiliği ve Somogy Vilayeti Cenaze Şirketi İdaresi tarafından yenilenmiştir. Yeni yapılan taşlarda; “Şehit Türk Piyade Eri, Hamis oğlu Halit, Şehadet Tarihi: 07.02.1913, Ruhuna Fatiha” ve “Şehit Türk Piyade Eri, Ali Hale, Şehadet Tarihi: 14.11.1912, Ruhuna Fatiha” yazılıdır. Maalesef Osmanlıca yazılı eski taşların nerede olduğuyla ilgili bilgiye ulaşamadık.

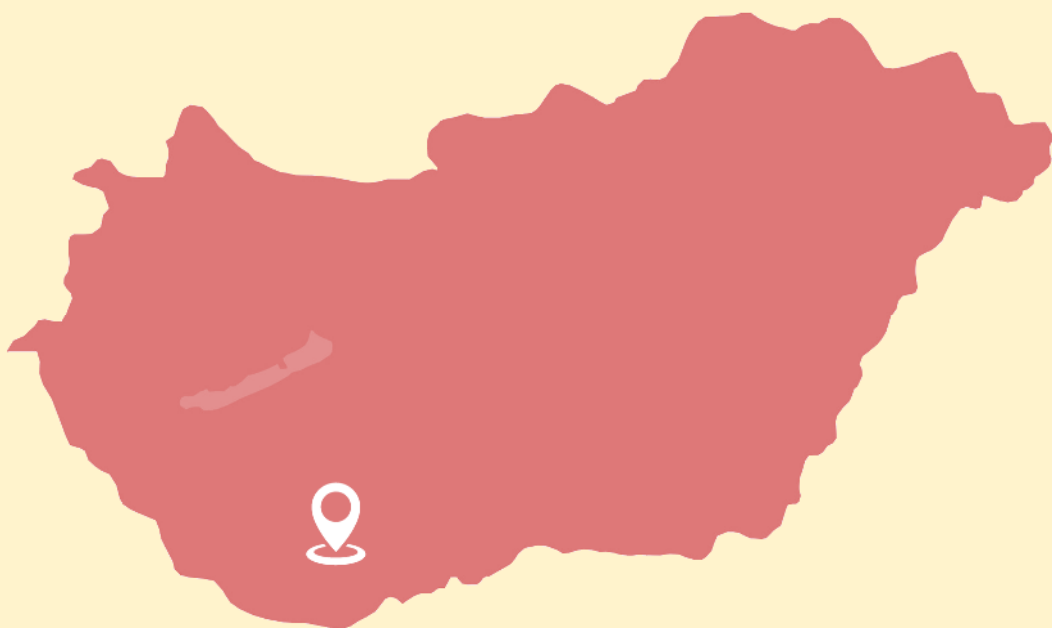

Kapoşvar'da Halit bin Hamis ve Ali Hale'nin eski yazılı mezar taşları (1914, M. Çolak'tan)

Kapoşvar'da Halit bin Hamis ve Ali Hale'nin yenilenen mezarları (M. Çolak'tan)

PEÇUY
PÉCS

Gâzi Kâsım Paşa Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târîhi	<i>Târihsiz</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde korunuyor</i>
Kaynakça	<i>Ayverdi 1/203</i>

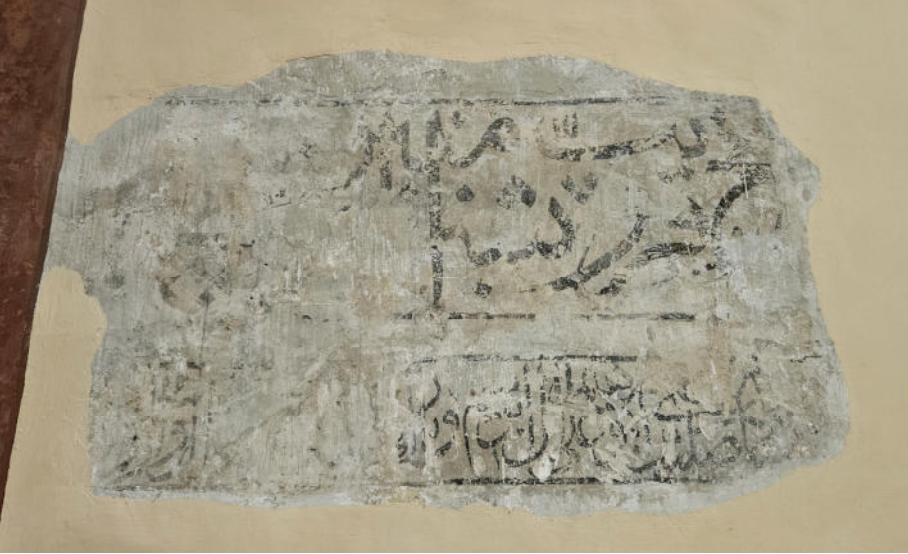
Günümüzde kilise olarak kullanılan Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nde 1938'den sonra yapılan onarımlarda; Osmanlı döneminden kalan bazı yazılar sıva altında bulunarak ortaya çıkartılmıştır. Mihrap nişinde, mukarnasların başlangıç seviyesinde sıva üzerine yazılmış *Kelime-i Tevhîd* bulunmaktadır. Yine kible duvarında, mihrabın solundaki pencerenin yanında *İsm-i Celâl (Allah)* ve *İsm-i Nebî (Muhammed)* yazıları kısmen görünmektedir. Bir başka yazı da batı duvarındadır. Duvarın kibleye yakın tarafında pencere sövesinin solunda iri yazıyla sıva üzerinde Fetih ayeti [*nasrun minallâhi ve] fethun karîb ve beşşiril mü'minîn [yâ Muhammed]* yazılıdır. Fetih ayetinin altında daha küçük yazıyla *Allâhümme salli* duasının bir bölümü (*kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîm*) seçilmektedir.

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'nin mihrabındaki Kelime-i Tevhid (2024)

Gâzi Kâsım Paşa Câmii'ndeki duvar yazıları (2015)

Hacı Hüseyin Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1028 / M.1618-1619</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/250, Yılmaz 2023b: 524</i>

Hacı Hüseyin Câmii, Peçuy'da Budin Kapısı'nın iç yüzünde günümüzdeki Király So-kağı'nda yer alıyordu. Evliyâ Çelebi, câminin kible kapısı üzerinde celi hat ile iri yazıyla yazılmış H. 1028 / M. 1618-1619 târîhli kitâbesini bildirmiştir:

*Cümle hayrâtdan ol
Câmi'-i Hacı Hüseyin
Avn-i Hudâyile ol
Düşdü mahalline bil
Kalbime ilhâm olup
Ahmedî târih dedim
Hâdi-i cennet ola
Dâr-ı na'îme delil
Sene 1028*

Ekrem Hakkı Ayverdi, kitâbenin son satırındaki târih kelimesinden sonra *didim*'in de ilâvesiyle târihin 1028 çıktığını hesaplamıştır. Hacı Hüseyin Câmii, 1695'te kiliseye dönüştürölüp bir süre kullanılmış, 1756'da yeni kilise yapılıncaya yıktırılmıştır.

İdris Baba Türbesi

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>Şamdan kitâbesi</i>
Târihi	<i>21 Şevval 1252, 29 Ocak 1837</i>
Durumu	<i>Sandukanın başucunda</i>
Kaynakça	—

İdris Baba Türbesi, kale surlarının dışında Nyár Sokağı üzerinde, eski Müslüman mezarlığı olan koru içinde yer almaktadır. 1663'te şehre gelen Evliyâ Çelebi, İdris Baba'yı da ziyâret etmiş ve onun H.1000 / M.1591-1592 yılında vefât ettiğini bildirmiştir. Müzedeki bilgi panosunda da türbenin inşâ târihi 1592 olarak yazılıdır. İdris Baba Türbesi, Peçuy'daki Türk hâkimiyetinden sonra Cizvit tarikatına verilerek şapel hâline getirilmiştir. 1960'lara kadar kilise olarak kullanılan türbe, bu târihte onarılarak tekrar türbe işleviyle ziyârete açılmıştır.

Günümüzde İdris Baba Türbesi'nde sandukanın başucunda bir çift metal şamdan yer almaktadır. 7 boğumdan oluşan şamdanda her bir boğumda 24 dilim yer almaktadır. Her iki şamdanda da alttan üçüncü boğum üzerinde kazıyarak yazılmış kitâbe bulunmaktadır. Bu kitâbelerde “*sâhibu'l-hayrât Çorumlu hakkak el-hac Abdullah Efendi. Sene [1]252, fi 21 L.*” yazılıdır. Burada yazılı târihin (21 Şevval 1252) milâdi karşılığı 29 Ocak 1837'dir. Şamdanların üzerinde yazılı târih; şehrin Türk hâkimiyetinden çıkmalı bir buçuk asır geçip türbenin kilise olarak kullanıldığı zamana aittir. Dolayısıyla Gül Baba Türbesi'ndeki şamdanlar gibi onarıma ait bir târihe ait olmadığı değerlendirilmektedir. Yaptığımız araştırmada bu şamdanların türbeye ne zaman getirildiğini tespit edemedik. Yakovalı Hasan Paşa Câmiî'ne Eylül 1970'lerde Türkiye'den gönderilen halı, minber ve diğer eşyalarla birlikte gönderilmiş olması muhtemeldir.

1975'te türbeyi inceleyip rölövesini çizen Ekrem Hakkı Ayverdi; türbedeki sandukanın alıştığımız üslûpta olduğunu, puşîdenin Türkiye'den gönderildiğini, şamdanların ise Osmanlı işi olduğunu belirtip şamdan üzerinde yazılı kitabeden bahsetmiştir (Ayverdi 1/228).

İdris Baba Türbesi (2024)

İdris Baba Türbesi'ndeki şamdan kitâbesi - I (2024)

İdris Baba Türbesi'ndeki şamdan kitâbesi - II (2024)

Sultan Süleyman Câmii (I)

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy Katedrali</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>Târihsiz [1631]</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde duruyor</i>
Kaynakça	<i>Dolenecz 1891: 398, Ayverdi 1/210</i>

Peçuy'un fethinden sonra iç kaledeki büyük katedral, Sultan Süleyman adına câmiye dönüştürülmüştür. Dikdörtgen planlı bu eserin dört köşesinde yer alan kulelerden güneybatı da olan kulenin üstünde ahşap minâre bulunuyordu. Bu kulenin içinde 25 x 45 cm ölçülerinde oyma tekniğiyle işlenmiş bir kitâbe günümüze ulaşmıştır. 1844'te Hammer tarafından tanıtılan kitâbede, *vâkıa el-mübâşeret Ahmed Ağa Belgrâdi* yazılıdır. Bu kuleye 1631'de yıldırım düşmüş ve hasar görmüştür. Yapılan onarım sonrası bu kitâbenin konulmuş olması muhtemeldir. Estergon'daki Sultan Süleyman'ın kitâbesiyle birlikte Macaristan'daki Osmanlı kitâbelerinden özgün hâlde yerinde duran iki kitâbeden biridir.

Sultan Süleyman adına câmiye çevrilen Peçuy Katedrali (2024)

Çan kulesinde yer alan kitâbenin yeri (2024)

Peçuy katedralindeki tâmir kitâbesi (2024)

Sultan Süleyman Câmii (II)

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târîhi	<i>H. 1074 / M. 1663</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Dolenecz 1891: 398, Hammer 1844</i>

Peçuy'daki büyük katedralin Sultan Süleyman adına câmiye çevrildiği dönemden kalan Türkçe, Arapça ve Farsça duvar yazıları, Hammer ve Károly Skerletz tarafından okunarak Macarcaya çevrilmiştir. *Yâ Ali, Kelime-i Tevhîd* ve çeşitli hadis yazılarıyla beraber 20 kadar yazı içinde en dikkat çekici olanı Evliyâ Çelebi'ye ait olduğunu düşündüğümüz "*Şefaât yâ Muhammed Resulullâh Sene 1074*" yazısıdır.

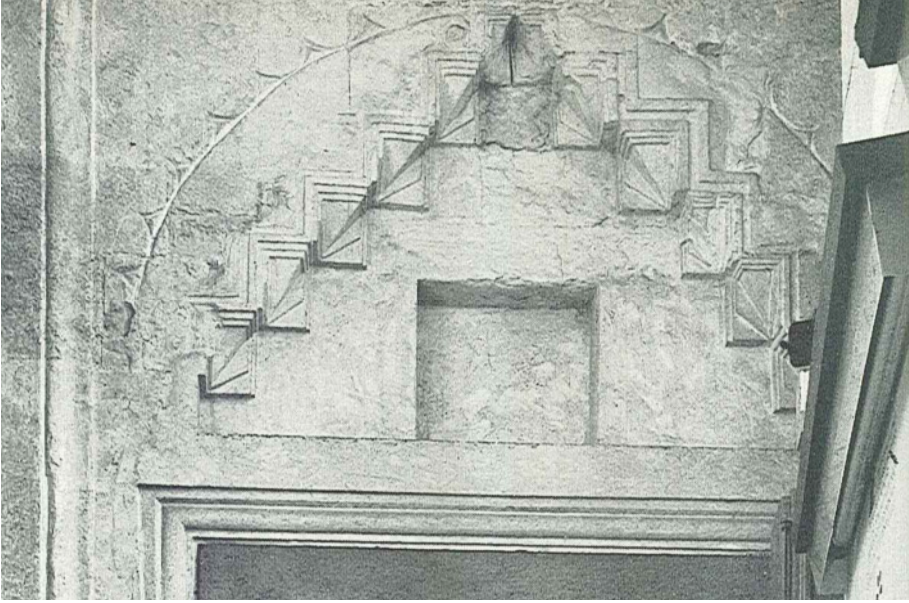
Evliyâ Çelebi'nin Macaristan'daki bir diğer hatıra yazısı da Sigetvar'daki Sultan Süleyman Câmii'ndedir.

Yakovalı Hasan Paşa (Mevlevîhâne) Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Peçuy varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>1633'ten sonra</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Ayverdi 1/210-222</i>

Günümüzde müze olarak kullanılan Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin giriş kapısı üzerinde yer alan boş kitâbelikten eserde bir kitâbe bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kitâbe, câminin kiliseye çevrildiği 1686'dan sonra yerinden sökülmiş olmalıdır. Kitâbesi günümüze ulaşmadığından inşâ tarihini bilmediğimiz eser için, müze kısmındaki bilgi levhasında 1633'ten sonra yapıldığı yazılıdır.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nde 1962'de gerçekleştirilen onarımında sıva altından kalemişi yazılar ve süslemeler ortaya çıkartılmıştır. Mihrabın solundaki pencere üzerinde Saff Sûresi 13. ayetin bir bölümü (*nasrun minallâhi ve fethun karîb ve beş... [şiril mû'minîn] / Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih! Haydi müminleri müjdele*) yazılı kalemişi bulunmaktadır. Bu yazıyla aynı hizada benzer şekilde kartuş içinde muhtemelen ayet yazıları olduğu mevcut izlerden anlaşılrsa da neredeyse tümüyle silindiği için okumak mümkün olmamıştır. Minberin sağında kartuş içinde ise Zümer Sûresi'nin 53. ayeti (*Kul yâ ibâdiyellezîne esrefû alâ enfusihim lâ taknetû min rahmetillâhi innallâhe yagfiruz zunûbe cemîâ, innehu huvel gafûrur rahîm. / De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."*) yazılıdır. Ayrıca mihrap nişinde, tuğra biçimli bir yazı (muhtemelen Besmele) kalıntısı bellidir.

Yakovalı Hasan Paşa Câmii kitâbesinin yer aldığı portal (1960, Győző Gerő'den)

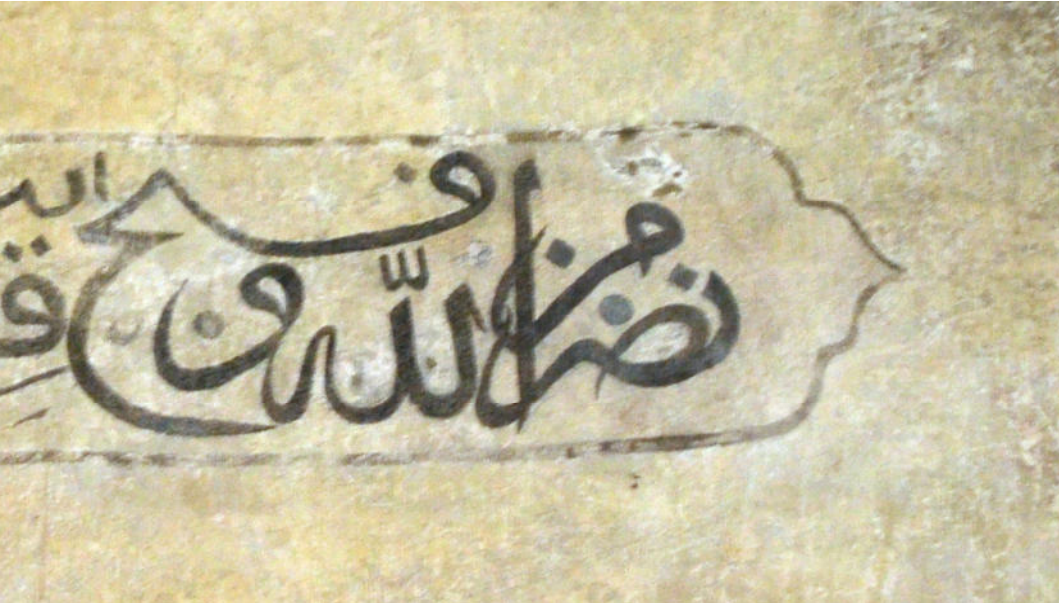

Yakovalı Hasan Paşa Câmii kitâbesinin yer aldığı portal (2024)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin mihrabı'nda tuğra biçimli yazı izi (2015)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin duvar yazıları (2015)

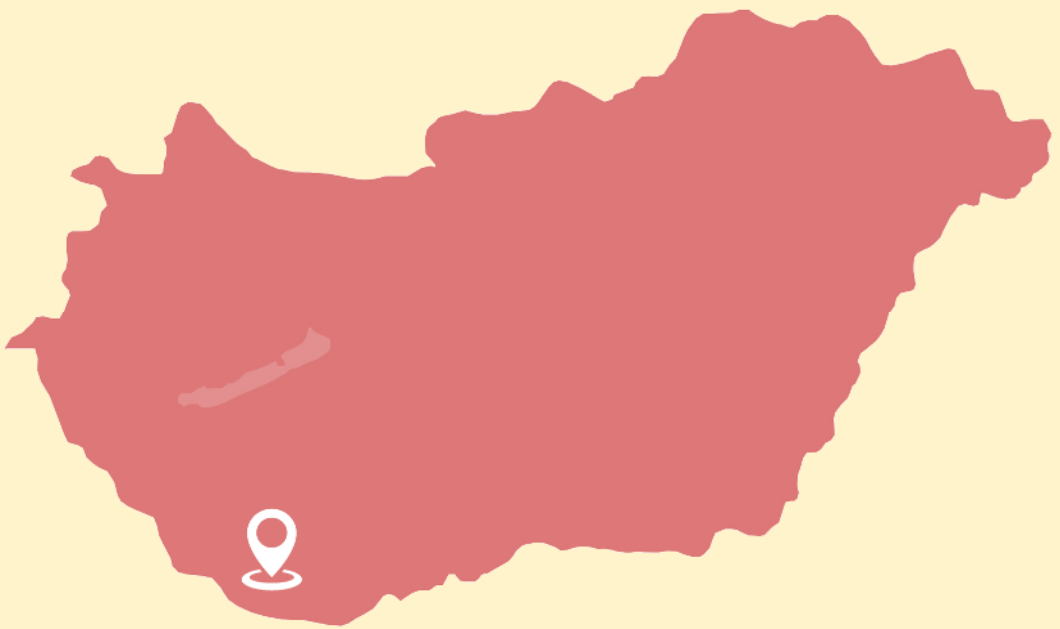
Saff Sûresi 13. ayetin bir bölümü (nasrun minallâhi ve fethun karîb ve beş...[şirîl mü'minîn] / Allah'ın yardımı ve yakın bir fetih! Haydi müminleri müjdele)

Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nin duvar yazıları (2015)

Zümer Sûresi'nin 53. ayeti (Kul yâ ibâdiyyellezîne esrefû alâ enfusihim lâ taknetû min rahmetillâhi innallâhe yagfiruz zunûbe cemiâ, innehu huvel gafûrur rahîm)

SÍGETVÁR
SZÍGETVÁR

Ali Paşa Câmii

Kitâbenin Yeri	<i>Sigetvar varoşu</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi</i>
Târihi	<i>H. 987 / M.1579-1580</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/673, Dávid 2013: 512, Yılmaz 2015: 42-66</i>

Ali Paşa Câmii, Sigetvar şehir merkezinde Zrinyi Meydanı'nda yer almaktadır. Câminin bânîsi, Müezzinzâde Ali Paşa'dır. Bânî, Yeniçeri Ağası olarak Sigetvar Seferi'ne katılmış, seferden sonra kaledeki Sultan Süleyman'ın anısına yaptırılan câminin inşâsı ile görevlendirilmiştir. Buradaki başarısından sonra 1568'de Kapdân-ı Deryâ olmuş, 1571'de İnebahtı'da şehit olmuştur.

Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği kible kapısı üzerinde celî hat ile yazılı günümüze ulaşmamış kitâbesi şöyledir:

*Bahr-i rahmete garîk Ali Paşa
Eser-i hayri makam-ı dil-küşâ
Hâtif i gayb görüp dedi târîhin
Câmi-i şerîf makâm-ı a'lâ
Sene 997*

Evliyâ Çelebi, kitâbenin târihini H.997 / M.1589-90 olarak yazmasına rağmen son satırdaki "*Câmi-i şerîf makâm-ı a'lâ*" ifâdesinin ebced hesabıyla karşılığı H.987 / M.1579-80 çıkmaktadır.

اعلا	مقام	شريف	جامع	toplam
102	181	590	114	987
ا 1	م 40	ش 300	ج 3	
ع 70	ق 100	ر 200	ا 1	
ل 30	ا 1	ى 10	م 40	
ا 1	م 40	ف 80	ع 70	

Ekrem Hakkı Ayverdi, son satırı (جامع شريفى مقام اعلا) olarak yazıp hesabın de 997 tuttuğunu ifade etmiştir. Ayverdi, Ahmed Cevdet Bey'in 1318'de bastığı *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*'nin matbû nüshasını kaynak göstermiştir (Ayverdi 1/239). Buradaki on senelik hesap farklılığı, *Seyahatnâme*'nin matbû nüshası ile Topkapı Sarayı'ndaki yazma arasındaki farktan kaynaklanmaktadır. Yazmadaki (شريف)

kelimesi, matbû nüshada (شریفی) olarak yazılmıştır. Bir diğer çelişki de hesaben 987 çıkmasına rağmen Evliyâ'nın 997'yi rakamla yazmış olmasıdır. G. Dávid ise bugüne kadar kitâbenin ebced rakamlarının doğru toplanıp toplanmadığının şimdiye kadar kimse tarafından kontrol edilmediğini belirterek metnin orijinalinde yer alan *a'lâ* kelimesinin sonuna *ye* yerine bilerek *elif* yazıldığını ve son mısranın 987 olarak hesaplandığını belirtmektedir. Dávid'e göre câmi H. 987'de (M.1579-80) tamamlanmıştır.

Sigetvar'da kilise olarak kullanılan Ali Paşa Câmii (2024)

Mustafa Paşa Tabyası

Kitâbenin Yeri	<i>Sigetvar Kalesi</i>
Kitâbenin Türü	<i>Tâmir kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.981 / M.1573-1574</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Evliyâ Çelebi 6/672, Yılmaz 2015: 6</i>

Evliyâ Çelebi, Sigetvar Kalesi'nde kale kapısı dışındaki tabya duvarının yüzünde, yol üzere adam boyundaki duvarda dört köşe beyaz mermer üzerine celi hat ile yazılmış bir kitâbe olduğunu bildirmektedir:

İki kulle yapıdı avn-i şâh ile   Mustafa Paşa bi-avn-i Kirdkâr
Kulleler Elburz'a mânenî oldular   Her biri hısn-ı hasîn-i üstüvâr
Kulle oda olsa Sigetvâr ne tan   Olmadı mı her birisi bir hisâr
Ey Velî savt ile didim târihin   Dâ'imâ olsun cihanda ber-karâr
Sene 981

Kitâbenin son satırındaki “dâ'imâ olsun cihanda ber-karâr” kelimelerinin ebced hesabıyla karşılığı 981'e denk gelmektedir:

بر قرار	+	جهانرہ	+	اولسون	+	دایما	=	toplam
703		68		153		57		981
ب 2		ج 3		ا 1		د 4		
ز 200		ه 5		و 6		ا 1		
ق 100		ا 1		ل 30		ء 1		
ز 200		ن 50		س 60		ی 10		
ا 1		د 4		و 6		م 40		
ز 200		ه 5		ن 50		ا 1		

Sigetvar Kalesi'nde Ali Paşa Tabyası'nın yenilenmiş hâli (2024)

Sultan Süleyman Câmii (I)

Kitâbenin Yeri	<i>Sigetvar</i>
Kitâbenin Türü	<i>İnşâ kitâbesi (?)</i>
Târihi	<i>H. 974 / M. 1566 (?)</i>
Durumu	<i>Kayıp</i>
Kaynakça	<i>Ayverdi 1/248-249</i>

1566'da Sigetvar Kalesi'nin fethinden sonra Sultan Süleyman'ın vefâtını ordudan gizleyip askeri oyalamak maksadıyla iç kalede padişahın hatırasına bir câmi inşâsına başlanmıştı. Hızlı bir şekilde inşâ edilen Sultan Süleyman Câmii, bilinen selâtin câmilerin aksine kubbeli değil, ahşap tavanlı mütevazı bir eserdir. Yakovalı Hasan Paşa Câmii'nde olduğu gibi bu câmide de giriş kapısı üzerindeki kitâbe yeri boştur. Câmi, Osmanlı döneminden sonra depo, ahır, kilise ve konut olarak kullanılmış, son olarak müzeye çevrilmiştir. Bu işlev değişiklikleri sırasında kitâbesi sökülmüş olmalıdır.

Sultan Süleyman Câmii'nin boş kitâbeliği (2024)

Sultan Süleyman Câmii (II)

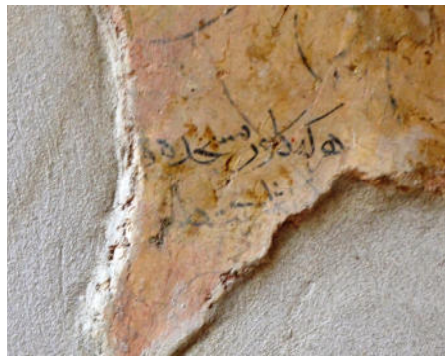
Kitâbenin Yeri	<i>Sigetvar</i>
Kitâbenin Türü	<i>Duvar yazısı</i>
Târihi	<i>H. 1074 / M. 1663</i>
Durumu	<i>Kısmen kayıp</i>
Kaynakça	<i>Haas 1845: 336-340, Yılmaz 2015: 32-34</i>

Sigetvar Kalesi'ndeki hâlen müze olarak kullanılan Sultan Süleyman Câmii'nde, Osmanlı döneminden kalan bazı duvar yazıları günümüze ulaşmıştır. 1845'te Mihály Haas, câmi-de 9 Türkçe, 5 Farsça ve 3 Arapça yazıyı tespit ederek yayımlamıştır. Haas'ın yayınladığı yazılardan günümüze ulaşanlar olduğu gibi câmide onun yayınında olmayan yazılar da bulunmaktadır. Bunlar içinde en dikkat çeken, Peçuy'daki Sultan Süleyman Câmii'nde olduğu gibi Evliyâ Çelebi'ye ait olandır. Haas, yazının yerini bildirmeden metni şu şekilde vermiştir: “*Şefaât yâ Muhammed, Evliyâ, Sene 1074*”. Bu târîh Evliyâ Çelebi'nin Sigetvar'a geldiği sene olup, bu yazının ona ait olduğunda şüphe yoktur.

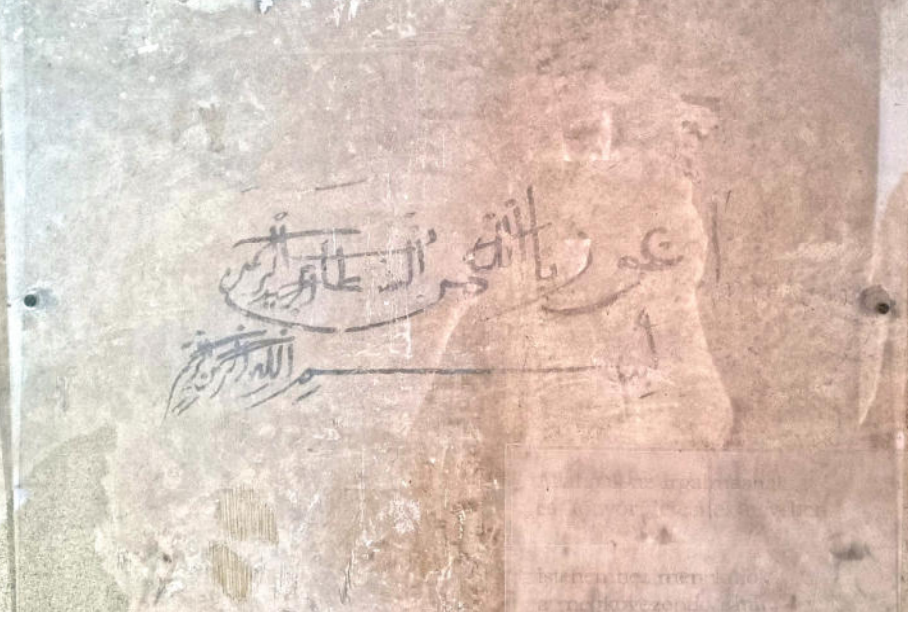
Harim giriş kapısının sağındaki pencerenin iç yüzünde iki satır hâlinde *Eûzü Besmele* bulunmaktadır. Yazının üzerine ince bir şeffaf plastik konularak koruma altına alınmıştır. Harimin doğu duvarında iki pencere arasındaki sıva üzerinde kâh kazıyarak kâh mürek-keple yazılmış dört yerde *Ali* yazılıdır. Son cemaat yerindeki mihrabın solunda son kısmı silinmiş *Besmele* ile çeşitli başka yazılar da günümüze ulaşmıştır.

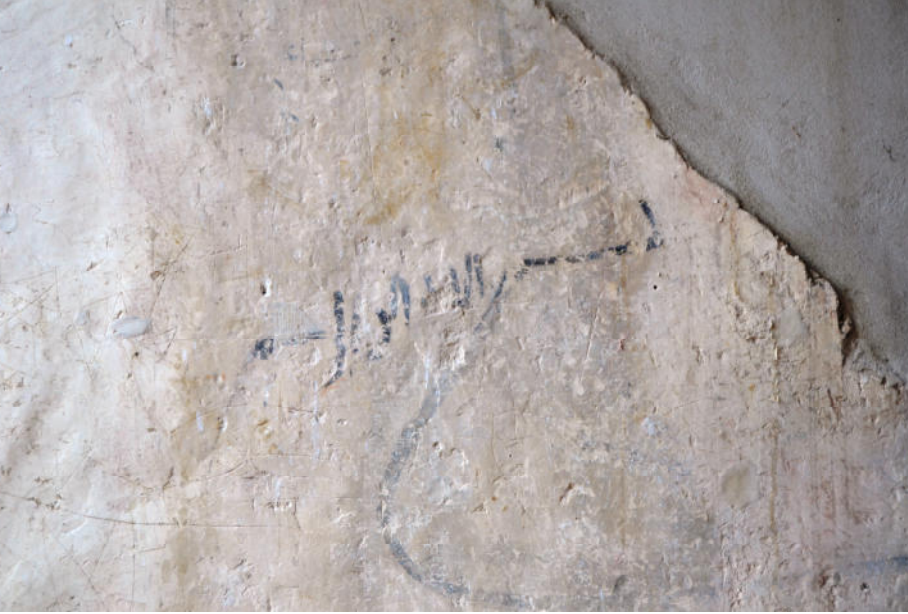
*Harim giriş kapısının sağında koruma altına alınmış Türkçe yazı (2015)
“vasiyetnâme târihi sene 1050” (1640-1641)*

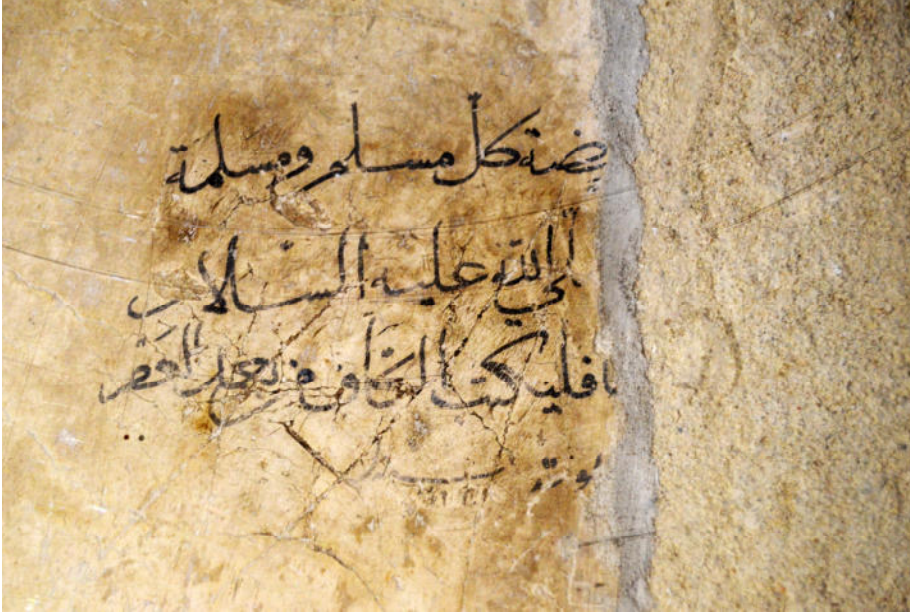
*Son cemaat yerindeki mihrabın sol üst köşesindeki yazı (2015)
“Her ki gelür mescide...”*

Giriş kapısının sağındaki pencerenin içinde yazılı Eûzü Besmele (2024)

*Son cemaat yerindeki mihrabın solunda yer alan son kısmı silinmiş Besmele-i Şerîf
(2015)*

Harim giriş kapısının sağında koruma altına alınmış Arapça yazı (2015)
 [el-ilmi fâri] zatun külli müslim ve müslimât, [yâ rabbi tealâ] allahu aleyhisselâm
 [men kâne kâtiben] fel yektübü'l-tehâfu min ba'd-e'l-asr .... sene 1051 [1641-42]

Harimin kuzey duvarında kapının solundaki yazı (2014)
 üç satır yazının sadece ikinci satırı kısmen okunmaktadır:
 lâ ya'rifu zü'l-fadli mine'n-nâsi illâ zül'...

Türbek Kilisesi

Kitâbenin Yeri	<i>Sigetvar</i>
Kitâbenin Türü	<i>Hatıra kitâbesi</i>
Târihi	<i>H.1331 / M.1912</i>
Durumu	<i>Özgün yerinde</i>
Kaynakça	<i>Yılmaz 2023a: 464-466, Yılmaz 2023b: 2/616-620</i>

Türbek Kilisesi, Sigetvar'ın 3,5 km kuzeydoğusunda Türbek yolu üzerinde 19. yüzyıl başlarında inşâ edilmiş bir yapıdır. 1912'de Budapeşte'de Devlet-i Aliyye Başşehbenderi olan Müftüoğlu Ahmed Hikmet Bey, izleri kalmayan Sultan Süleyman Türbesi'nin, bu eserin altında olduğu düşüncesiyle kilisenin içinde hafriyat çalışması için izin almış ancak bu isteğini dönemin şartları gereği gerçekleştirememiştir.

Ahmed Hikmet Bey, Sultan Süleyman'ın buradaki hâtırasının unutulmaması için bir kitâbe hazırlattırıp törenle kiliseye astırmıştır. Günümüzde kilisenin kapısının sağında asılı eski Türkçe ve Macarca yazılı kitâbenin metni şöyledir:

Hüve'l hayyü ve'l bâkî

Sigetvar'ın esnâ-yı fethinde dokuz yüz yetmiş dört senesi saferinin yirmi ikisinde irtihâl-i dâri bekâ buyuran mağfûr Kânûnî Sultan Süleyman Han Gâzi Hazretleri'nin kalb-i humâyunlariyle ciğer ve bağırsakları vaktiyle türbe olan bu mahalle defnedilmiştir. Rahmetullahi aleyh. Peşte Başşehbenderi Ahmed Hikmet Bey'in zemân-ı idâresinde konmuştur.

Sene-i Hicrî 1331

Türbek Kilisesi'ne asılan mermer kitâbenin açılışı için Sigetvar Belediyesi tarafından 16 Kasım 1913 Pazar günü bir gün bir gece devam eden merasim düzenlenmiştir. Peşte Başşehbenderi Ahmed Hikmet (Müftüoğlu) Bey, Peşte Dârülfünûn Türkçe Muallimi Abdüllâtif Efendi, Türk- Macar Mektebi Müdürü Doktor Golai, Müsteşrik Doktor Mei Saroş ve Peşte'deki tebe'a-yı Osmâniye namına Hüseyin Arif Efendi'den oluşan heyet Sigetvar'da coşkuyla karşılanmış, heyetin geçeceği sokaklar aydınlatılıp bayraklarla süslenmiştir. Törende Türk-Macar dostluğuna dair nutuklar okunmuş, yirmi arabalık kafilayla Sigetvar'dan Türbek Kilisesi'ne gidilmiş, yedişer pare top atılarak levhanın üstündeki örtü indirilmek suretiyle açılış yapılmıştır.

Türbek Kilisesi (2016)

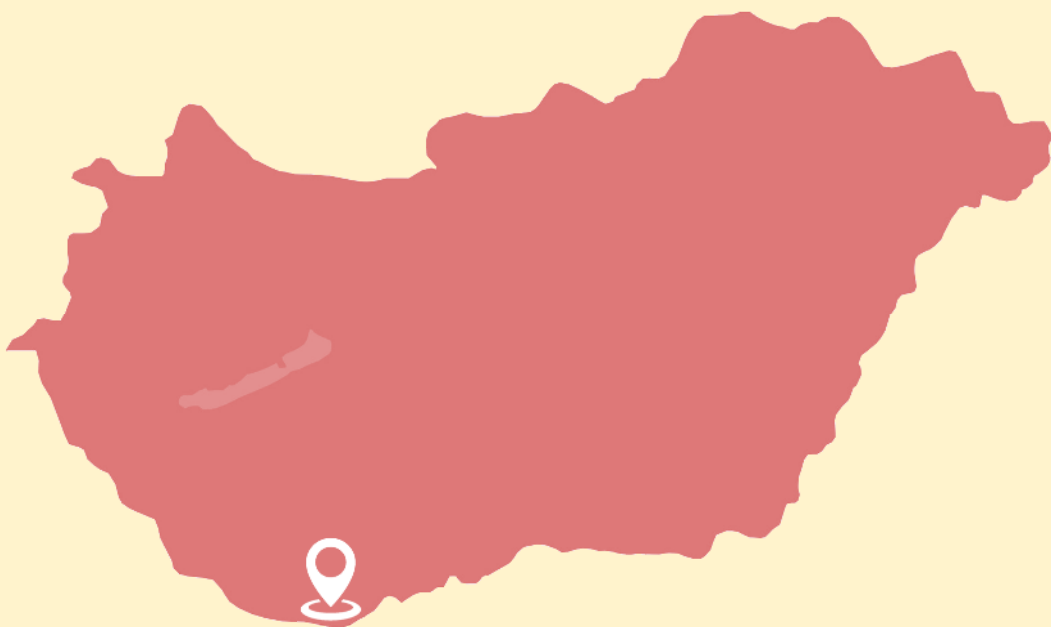
16 Kasım 1913'te Türbek Kilisesi'ne asılan Türkçe-Macarca kitâbenin açılış töreninde konuşma yapan Ahmed Hikmet Bey (Tolnai Világlapja'dan)

Türbek Kilisesi'ndeki kitâbe (2016)

ŞİKLOŞ

SİKLOS

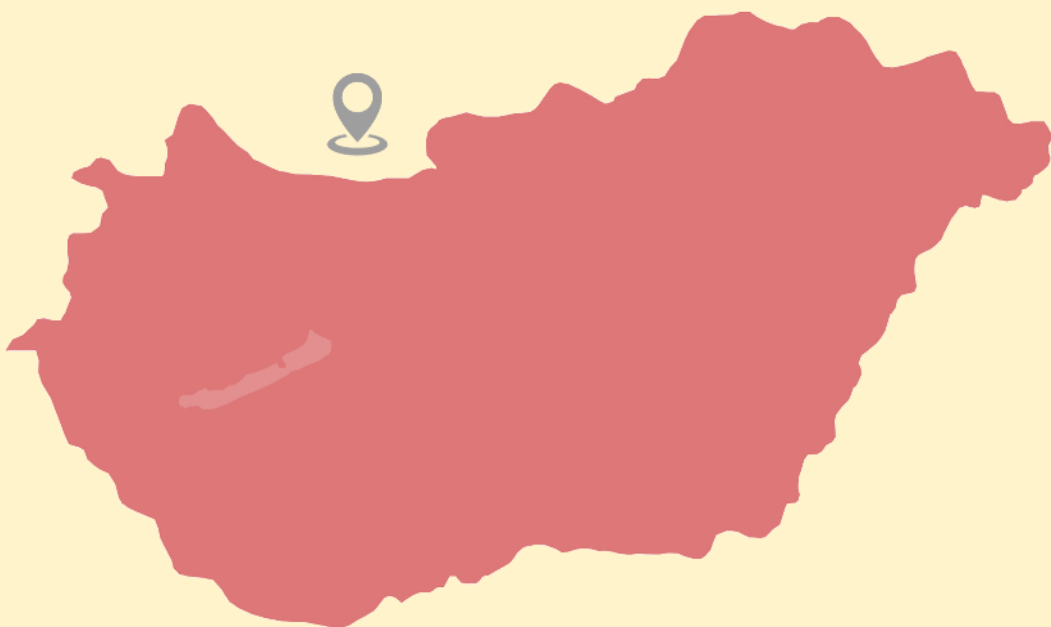
Ömer Ağa Sebili

Kitâbenin Yeri	Şikloş
Kitâbenin Türü	İnşâ kitâbesi
Târihi	H.1051 / M.1641-1642
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Evliyâ Çelebi 6/655

Evliyâ Çelebi, Şikloş'un aşağı kalesinde kapı önündeki köprünün başında yer aldığı-
nı bildirdiği sebilin kitâbesini de not etmiştir:

*Sâhibin bilmek dilersen bu müfferih çeşmenin
Hak rızâsın isteyüp etti Ömer Ağa yapı
Târihi ma'lûm olur her kim ki su içüp deye
Rûhu şâd olsun Hasan ile Hüseyin'in dâ'imâ
Sene 1051*

UYVAR
NOVÉ ZÁMKY

İsmi Bilinmeyen Bir Câmî

Kitâbenin Yeri	Uyvar
Kitâbenin Türü	Mihrap kitâbesi
Târihi	Târihsiz [H. 1074 / M. 1663]
Durumu	Kayıp
Kaynakça	Tollius 1700: 195, Tütüncü 2011: 647

1687’de Uyvar’a gelen Tollius, harap hâle gelmiş iki Türk mâbedinden kitâbe ve yazıların kopyasını almıştır. Bu eserlerden biri IV. Mehmed Han Câmîi’dir. Tollius, bu eserden daha harap olduğunu bildirdiği bir başka câminin mihrabının altın yaldızlı yazısını kitabına almıştır. Bu yazıda, mihrap ayeti olarak bildiğimiz Âli İmrân Sûresi 37. ayetin bir bölümü “Küllemâ dehalé aleyhâ Zekerîyya'l-mihrâb / Zekerîyyâ mihrâba her girişinde” yazılıdır. Bu yazının sağında Ebu Bekir ve Ömer, solunda ise Osman ve Ali isimleri dâire içinde yer almaktadır.

Uyvar’da bir câminin mihrap yazıları (1667, Tollius’tan)

IV. Mehmed Han Câmii

Kitâbenin Yeri	Uyvar
Kitâbenin Türü	Tâmir kitâbesi
Târîhi	H. 1074 / M. 1663
Durumu	Kayıp
Kaynakça	E. Çelebi 6/497-498, Tollius 1700: 195, Tütüncü 2011: 646-647

Uyvar'ın fethinden sonra kale içindeki büyük kilise, Sultan IV. Mehmed Han adına câmiye çevrilmiştir. Evliyâ Çelebi'nin de iştirak ettiği bu dönüştürme işinde esere mihrap, minber, kürsü ve mahfil eklenip bir de kitâbe konulmuştur. Mihrab üzerine "Küllemâ dehalé aleyhâ Zekerîyya'l-mihrâb" âyeti (Ali İmran 37. âyetten), minber kapısı üzerine "La ilâhe illallah" yazılıp asılmıştır. Câminin kible kapısı üzerine de mermer kitâbe asılmıştır. Nasuh Paşazâde Nişancı Paşa Ömer Bey'in şiiri olan bu kitâbenin metni şöyledir:

<i>Kal'a-i üstüvâr-ı Uyvar'ı</i>	<i>Aldığında vezir-i mülk-ârâ</i>
<i>Câmi'-i Han Mehmed olmağışün</i>	<i>Eyledi bu kiliseyi ihyâ</i>
<i>Döndü hakka ki beyt-i ma'mûra</i>	<i>Oldu gûyâ ki Mescid-i Aksâ</i>
<i>Dedi târîhini anın Ömrî</i>	<i>Mescidün ammere ale't-takvâ</i>
<i>Sene 1074</i>	

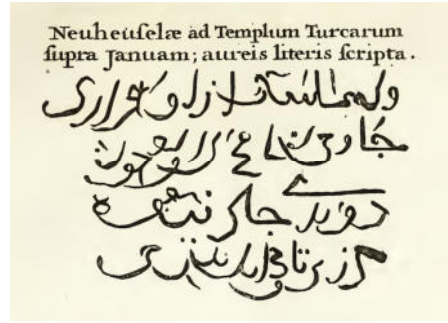
Evliyâ Çelebi, bu hatların Kuburîzâde Halil Efendi tarafından yazıldığını, kendisinin de mermer üzerine kazıyıp, tezhib, silu ve lâciverd nilgün ile süslediğini belirtmiştir. Seyyah, bu işler için sadrazamdan 100 altın ihsân almıştır. Uyvar'daki bu kitâbelerin hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

1667'de Uyvar'a gelen Tollius, harap hâle gelmiş Türk mâbedini gezerken altınla yazılmış kitâbesini kopyaladığını belirterek çizimlerini yayımlamıştır. Tollius'un yazdığı metnin Evliyâ Çelebi'nin bildirdiği kitâbe olduğu çok açıktır. Bu kitâbenin iki sütun, dört satır olarak yazıldığı anlaşılmaktadır.

Uyvar Kalesi planı (deutschefotothek, df_dz_0000363)

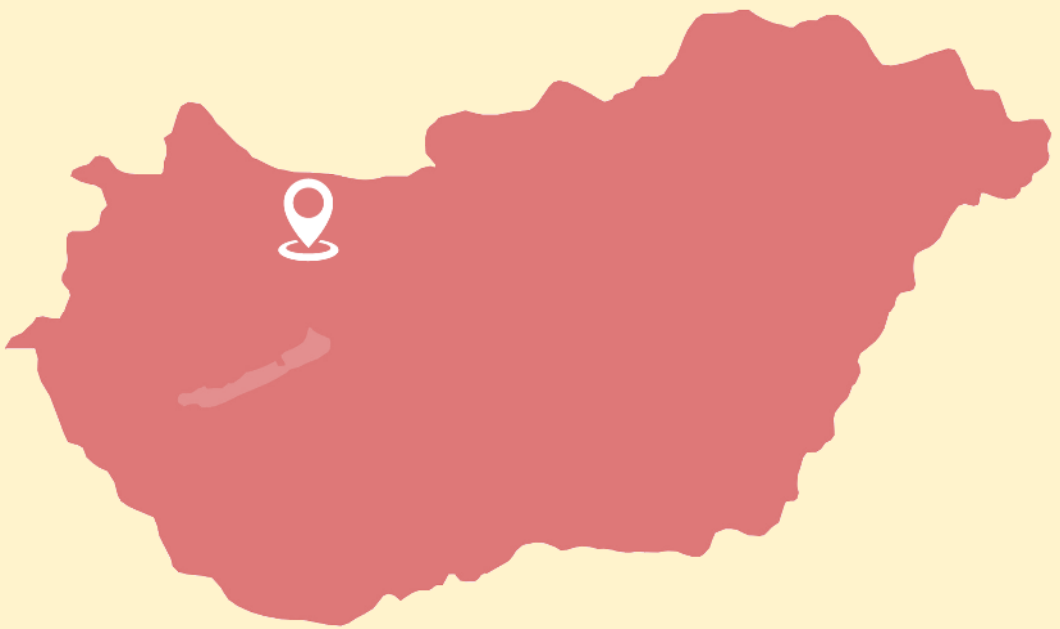
- ortada - IV. Mehmed Han Câmii

IV. Mehmed Han Câmii'nin kitâbesi (1667, Tollius'tan)

Evliyâ Çelebi'nin metnine göre dizilmiş hâlî

YANIK
GYŐR

Hatice Hanım'ın Mezar Taşı

Kitâbenin Yeri	Yanık
Kitâbenin Türü	Mezar taşı kitâbesi
Târihi	H. 15 Ramazan 1199 / M. 22 Temmuz 1785
Durumu	Rómer Flóris Müzesi'nde
Kaynakça	Çulpan 1968: 75, Fehér 1958: 177-178; Zahirović 2012: 242,

Győr Müzesi'nde bulunan, Yeğen Mahmud Paşa'nın kayınvalidesi Hatice Hanım'ın mezar taşı kitâbesinin metni şöyledir:

*Hüve'l-hallâk el-bakî
Medine-i Belgrad dârü'l-guzât muhafızı
Vezir Mahmud üç-şiyem Yeğen Mahmud Paşa
Hazretlerinin kayın valideleri merhûme
Ve mağfur lehâ cennet mekân Firdevs aşiyân
Şerife Hatice hanımın rûh-i
Tayyibeleri için el-fâtihâ
Sene 1199
15 N [Ramazan]*

1594-1598 târihleri arasında 3,5 yıl Osmanlı idâresinde kalan Yanık'ta 1784 târihli mezar taşı bulunması mümkün değildir. Bu taş, Avusturyalılar tarafından Belgrad'dan savaş ganimeti olarak önce Viyana'ya götürülmüş daha sonra da Yanık'a getirilmiştir. Avusturya ordusu komutanlarından General Laudon'un eşinin Macar akrabaları aracılığıyla 1925'te Hadersdorf Kalesi'nin satışından sonra Yanık'a geldiği sanılmaktadır. Hatice Hanım'ın mezar taşı günümüzde Rómer Flóris Müzesi'nin deposundadır (Envanter no: C.66.74.48. ve C.66.74.49.).

Hatice Hanım'ın mezar taşı
(Baş taşının ön ve arka yüzleri)
Rómer Flóris Művészeti és Történeti
Múzeum, C.66.74.48.a-b,
photo: Tanai Csaba Taca

*Hatice Hanım'ın mezar taşı
(Ayak taşının ön ve arka yüzleri)
Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum,
C.66.74.49.a-b,
photo: Tanai Csaba Taca*

OTTOMAN INSCRIPTIONS IN HUNGARY

Defined in the dictionary as *an inscription written or engraved on stone or marble, placed on the door tops of buildings, tombstones, etc.*, inscriptions are a kind of identity card of buildings.

Since the inscriptions contain information such as the type of the architectural monument, its builder, the date of construction or renovation, as well as reflecting the literary style of the period in which it was built, they are often important sources for literary studies as well as architectural history studies.

The first collective studies on Turkish inscriptions in Anatolia are the source works of İsmail Hakkı Uzunçarşılı and İsmail Hakkı Konyalı. In Rumelia, Mehmed Mujezinović's 3-volume *Islamska epigrafika u Bosni i Hercegovini* (Islamic epigraphy in Bosnia and Herzegovina) is the first work to collectively analyse the Ottoman inscriptions in Bosnia and Herzegovina. Ekrem Hakkı Ayverdi's 4-volume corpus *Avrupa'da Osmanlı Mimarî Eserleri* (Ottoman Monuments in Europe) also covers building inscriptions along with architectural monuments. Mehmet Tütüncü's works covering Algeria, Jerusalem, Albania, Montenegro, Ukraine, Moldova, Russia and Georgia are an inventory of Turkish inscriptions outside Anatolia.

The most important source for Ottoman inscriptions in Hungary is Evliyâ Çelebi's famous *Seyahatnâme* (Travel book). The traveler, who wrote about the places he travelled in his unique style, recorded 15 inscriptions and 4 wall writings belonging to architectural monuments in Hungary. If we consider that only the inscription of Veli Bey Thermal Spring has survived to the present day, the importance of *Seyahatnâme* in terms of the history of inscriptions can be understood.

Evliyâ Çelebi, who was a calligrapher and stone carver as well as a muezzin, made a special effort to record the inscriptions of the buildings. He endeavoured to record the inscriptions that he could not read because they were high up due to the distance, such as the inscriptions of the city walls or bastions. When he could not clearly see the inscription of the Ali Pasha Bastion on

the Danube in Buda from the bridge, he wrote in his *Seyahatnâme* that he got on a boat and approached the bastion and read the text of the inscription.

The inscription of Veli Bey Thermal Spring, of which Evliyâ Çelebi reported the last two verses, has survived to the present day. This work, which is the most researched inscription, is exhibited at the entrance of the bath and confirms the text reported by the traveller. The inscription belonging to Veli Bey Thermal Bath was saved from destruction thanks to the attention of F. X. Linzbauer. Linzbauer not only protected the inscription from destruction but also documented it by making an estampage. In the Buda Guidebook prepared for the visit of Sultan Abdulaziz, there is also an imprint of this inscription.

The Dutch traveller Jakob Tollius, who came to Nové Zámky and Buda in 1687, when Hungary came out of under Ottoman rule, published some of the inscriptions he saw in two plates. Jakob Tollius's book was published posthumously in Amsterdam in 1700 under the title *Epistolae Itinerariae*. Tollius made drawings of the inscriptions including Buda Castle, the Hacı Sefer Mosque, the Sultan Süleyman Mosque, and two mosques in Nové Zámky. In *Epistolae Itinerariae*, there is an exact drawing of the text of the inscription given by Evliyâ Çelebi in Nové Zámky. This shows that Evliyâ Çelebi's *Seyahatnâme* is a reliable source for the study of inscriptions.

We were able to identify the inscription of the Mustafa Pasha Mosque in Buda, the work of Mimar Sinan, which was taken to Vienna, with the estampage photograph published by the famous Ottoman historian Hammer in 1809.

Hungarian-born Ömer Feridun Bey published the inscriptions of Kâsım Pasha and Mahmud Pasha in Buda in Hungarian with photographs in *Archaeologiai Értesítő* in 1913.

In 1918, architect Ernő Foerk's album of surveys of Ottoman monuments in Hungary included several inscriptions and tombstones from Timișoara, as well as a drawing of the inscription from the Veli Bey Thermal Spring in Buda.

In 1929, Hüseyin Nâmik Orkun travelled to Gasztony, near the Austrian border, and published letters in both Turkish and Hungarian newspapers, describing the four inscriptions he saw in a church and a house there.

Géza Fehér, in an article published in French in *Folia Archaeologica* in 1958, analysed the epigraph of Siyavuş Pasha in the National Museum, the inscription of the Mehmed Alemdâr Fountain in the Göcseji Museum, and the inscription of Hatice Hanım's tombstone in the Rómer Flóris Museum.

Cevdet Çulpan, in his article in the *Journal of Belgelerle Türk Tarihi* in 1968, published seven epigraphs, which he obtained with the assistance of Tayyip Gökbilgin and Géza Fehér. These epigraphs are the inscriptions of Veli Bey, Kâsım Pasha, Mahmud Pasha and Siyavuş Pasha in Buda, the fountain inscription in the Göcseji Museum and the tombstone in the Rómer Flóris Museum.

One of the most important sources on Ottoman inscriptions in Hungary is Ekrem Hakkı Ayverdi's corpus. In the first volume of his collection *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* (Ottoman Monuments in Europe), published in 1977, Ayverdi examined the architectural works in Hungary and published the inscriptions in the relevant sections. Ayverdi, who wrote the texts of 12 inscriptions, also made evaluations of the inscriptions as someone who as an expert in Turkish culture, particularly the subtleties of calligraphy.

Győző Gerő's article on the inscriptions in Esztergom, and the articles by Pál Lövei and Mehmet Emin Yılmaz on the epigraphs in Gasztony are other sources on the subject.

We learn about the wall inscriptions found in the Turkish monuments in Hungary, most of which have not survived to the present day, from the 19th-century publications of Mihály Haas, József Dolencz, and Hammer. Thanks to these authors, we are informed about the handwritten notes by Evliyâ Çelebi on the Sultan Suleiman Mosques in Szigetvár and Pécs. Although Evliyâ Çelebi describes these monuments in his *Seyahatnâme*, he does not mention having written these notes himself.

In Hungary, 9 inscriptions have been identified, either displayed or preserved in storage, at various museums in Budapest, Eger, Esztergom, and Győr. A replica of the inscription belonging to the Kâsım Pasha Tower, exhibited at the Budapest History Museum, has been recreated and reinstalled in its original location. Additionally, at the Gül Baba Museum, a recreated plaque featuring a poem written by Evliyâ Çelebi is on display.

In the inventory we prepared, a total of 47 inscriptions and 50 wall inscriptions are included, covering items such as construction/renovation inscriptions belonging to architectural structures, as well as inscriptions on mihrabs, pulpits, cabinet doors, candlesticks, cannons, and tombstones.

Among these inscriptions, the oldest is the restoration inscription of the Kızılelma Palace, dated H. 928 / A.D. 1521-1522. The most recent building inscription from the Ottoman period is the construction inscription of the Mahmud Pasha Tower in Buda Castle, dated H. 1079 / A.D. 1668-1669. Additionally, the tombstone of Hatice Hanım in the Budapest Muslim Cemetery, dated A.D. 1919, is the last inscription written in the Ottoman script although it postdates the Ottoman era.

Among the building inscriptions, three examples remain in their original locations: the inscription at Esztergom Castle, the restoration inscription on the bell tower of the grand cathedral in Pécs, and the commemorative inscription displayed in the Turbék Church in Szigetvár. It is noteworthy that all three of these inscriptions are associated with Sultan Suleiman, the conqueror of Hungary. The inscription of Veli Bey Bath has also survived and is displayed inside the monument. The remaining inscriptions have either been lost or relocated to museums.

In this study, we identified two examples categorized as commemorative inscriptions. One is a building inscription, and the other is a tombstone. The first is the inscription placed in 1912 at the Turbék Church in Szigetvár during the tenure of Ahmed Hikmet Bey as consul, marking the location of Sultan Suleiman's death. The second commemorative inscription is a symbolic tombstone erected by the Hungarian government in 1926 at the site where Abdurrahman Abdi Pasha was martyred. Both com-

memorative inscriptions feature text in Old Turkish and Hungarian.

Another type of inscription is the spoils inscriptions, which refer to the inscriptions and tombstones brought as spoils by the Austrians when they occupied Belgrade. Most of these inscriptions were taken to Vienna, while some are located in Gasztony, Győr, and Esztergom. Similarly, the inscription of the Mustafa Pasha Mosque, a work of Mimar Sinan in Buda, was also removed and brought to Vienna.

Among the Ottoman tombstones in Hungary (excluding those brought as spoils), the only surviving tombstone with an inscription is in Nagykanizsa and belongs to Mustafa Agha. Ekrem Hakkı Ayverdi, during his examinations in Pécs in 1976, noted that he had seen a tombstone with carved writing in the museum but did not include it in his study because it was undated, poorly inscribed, and lacked a turban. During our investigations in 2024, we were unable to locate the tombstone mentioned by Ayverdi.

Although spaces for inscriptions exist above the entrance doors of Sultan Suleiman Mosque in Szigetvár and Yakovalı Hasan Pasha Mosque in Pécs, the inscriptions themselves have not survived to the present day. Like the case of the Mustafa Pasha Mosque in Buda, both inscriptions were likely removed during the period when these structures were used as churches after Ottoman rule.

Examples of the art of chronogramming, frequently used in *divan* literature during the 16th and 17th-centuries, can also be seen in the inscriptions in Hungary. In 17 of the 36 building inscriptions we examined, dates were inscribed using the abjad numerical system. The tradition of *divan* poets mentioning their pen names in the final verse of the poem before the date is also observed here. The inscriptions in Hungary that feature dates written using the abjad system include poems by poets with the pen names Sıdkı, Haddı, Hamîd, Ahmedî, Velî, and Ömrî.

As in other parts of the Ottoman Empire, the inscriptions in Hungary were mostly written in *thuluth* and *ta'liq*. The commemorative inscription in the Turbék Church in Szigetvár, dated 1912, is the only building inscription written in *riq'ah*.

Technically, most of the inscriptions were inscribed using the relief technique, but in Hungary, five inscriptions were created using the carving technique. In the relief technique, the area around the text is recessed while the letters are raised; in the carving technique, the letters themselves are engraved. Examples of carved inscriptions include the *Kelime-i Tevhid* and Sultan Suleiman's inscription in Esztergom, the Siyavuş Pasha inscription in Buda, the restoration inscription in the cathedral in Pécs, and the Székesfehérvár castle inscription.

In his general evaluation of the inscriptions in Hungary, included in his work *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri* (Ottoman Monuments in Europe), Ekrem Hakkı Ayverdi states:

We cannot say that we encountered Turkish hüsn-i hat (calligraphy art, i.e., the beauty of writing) in Hungary. It appears that skilled calligraphers rarely came here... A tradition of mastery in the art of calligraphy was not established in this region. For example, the inscription of Veli Bey Bath in Buda, the Polga (?) Castle inscription, doomed to remain partially unreadable, and the İstolni Belgrad (Székesfehérvár) carved inscriptions are not beautiful writings; they are ugly and contain many flaws. To this, we can add the Kelime-i Tevhid on the castle gate in Esztergom, which is very faulty in terms of individual letters, writing, and composition. Only the Kasim Pasha Tower inscription in Buda can be considered slightly better, and the ta'liq inscription of Mahmud Pasha Bastion is of higher quality. The small gate inscription of Sultan Suleiman in Esztergom is much more advanced than the others in terms of letters, writing, and composition. However, its flaw is that it was written as an engraving and carving on basalt stone.

After reviewing Hungarian researchers' publications about the Sultan Suleiman's inscription in Esztergom, Ayverdi, showing leniency for the reading mistakes he identified, expressed his gratitude to the Hungarians as follows:

The inscription is not two lines but one; the composition of thuluth script in Turkish writing is well-known. The letters do not conform to the line; they move downwards or upwards ac-

cording to the harmony of the composition. We are grateful to Hungarian scholars for their effort to read it. Even though they were not cradled in the cradle of thuluth script, their interest is truly remarkable. We wholeheartedly agree with them. Who knows, we, too, may have made mistakes, perhaps not as blatant, that would startle the Hungarians. For instance, we may have committed spelling errors or placed incorrect diacritical marks on several letters. And most importantly, due to the impossibility of providing the full bibliography and, equally importantly, complete line-by-line translations, who knows how many city names in Turkish we failed to find Hungarian equivalents for, or how incomplete we were in detailing the monuments. We know these will be forgiven. For there is a clear distinction here: we do not claim to be Hungarologists, but we are wholeheartedly “Macarologists”; and it is with that love that we found the strength to undertake this challenging task.

KAYNAKÇA

Adorján 2004

Imre Adorján (2004) *Oszmán kori emlékek a székesfehérvári Szent Anna-kápolnában*, Alba Regia, Annales Musei Stephani Regis, Sayı 33, s. 55-60.

Ayverdi

Ekrem Hakkı Ayverdi (2000) *Avrupa'da Osmanlı Mimârî Eserleri*, 2. Baskı, Cilt 1 (Romanya Macaristan), Cilt 2 (Yugoslavya), Cilt 3 (Yugoslavya), Cilt 4 (Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk) İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Evliyâ Çelebi

Evliyâ Çelebi (2010), *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 6. ve 7. Cilt, Haz. Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Çolak 2014

Melek Çolak (2014) *Birinci Balkan Savaşı Sırasında Macaristan'ın Kaposvár Şehrinde Bulunan Türk Askerleri Ve Yaşamları (Macar Kaynaklarına Göre)*, On Dördüncü Askeri Tarih Kongresi Bildirileri - I, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Çulpan 1968

Cevdet Çulpan (1968) *Macaristan'da Türk Kitabeleri*, Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı 15, s.74-76.

Dávid 2013

Géza Dávid (2013) *Szigetvár (Zigetvar) Ali Paşa Câmiî'nin Banisi Meselesi*, Prof. Dr. Mehmet İpşirli Armağanı, Timaş Yay., İstanbul, c.1, s.511-517.

Dolenecz 1891

József Dolenecz (1891) *A pécsi bazilika*, Vasárnapi Ujság, 21.06.1891, s. 398-405.

Eyice 1979

Semavi Eyice (1979) *Göleştî'de (Romanya) Küçük Bir Türk Hatırası: Alemdar Mustafa Adına 1221 (1806) Tarihli Bir Kitâbe*, Tarih Dergisi, Sayı 32, s.373-380.

Fehér 1958

Géza Fehér (1958) *Pierres commémoratives a inscriptions turques en provenance de Hongrie*, Folia Archeologica X, s.173-178.

Foerk 1918

Ernő Foerk (1918) *A Török emlékek Magyarországon*, Budapest.

Gerő 1960

Győző Gerő (1960) *Arabnyelvű feliratos emlékek Esztergomból*, Esztergom Évlapjai 1, s. 45-54.

Haas 1845

Mihály Haas (1845) *Baranya földirati, statistikai és történeti tekintetben*, Pécs.

Hammer 1809

Joseph von Hammer-Purgstall (1809) *Türkische Inschrift einer Moschee*, Fundgruben Des Orients, Viyana, s.98

Hammer 1844

Joseph von Hammer-Purgstall (1844) *Pécsi főtemplomban találtató keleti felirásokról*, Magyar Academiai Értesítő, 1844/4, s. 55-66.

Hammer 1847

Joseph von Hammer-Purgstall (1847) *Némelly Pécs Környékén Található Török, Arab És Perzsa Feliratokról*, Magyar Académiai Értesítő, 1847/11, s.365-375.

Hüseyin Nâmık 1929

Hüseyin Nâmık (1929) *Viyana Mektubu: Macar Köylerinde Türk Kitabeleri*, Milliyet Gazetesi, 8 Ağustos 1929, s.2.

Hüseyin Nâmık 1929a

Hüseyin Nâmık (1929) *A török tudós levele*, Vasvármegye, 10 Nisan 1929, s.3

Hüseyin Nâmık 1929b

Hüseyin Nâmık (1929) *Gasztonyi török emlékek*, Vasvármegye, 16 Nisan 1929, s.4

Kovács 2023

Olivér Kovács (2023) BTM: török ajtót és graffitit találtak a belvárosi plébániatemplomban, 30.04.2023 https://muemlekem.hu/magazin/btm_belvarosi_plebaniatemplom_torok_aj_to_felirat

Linzbauer 2024

Franz Xaver Linzbauer (2024) *Sultan Abdulaziz İçin Hazırlanan Budin Rehberi - 1867, / Budai útikalauz Abdulaziz szultán részére / Budin-Führer, erstellt für Sultan Abdulaziz Khan*, YTB Yayınları, Ankara.

Lövei 2002

Pál Lövei (2002) *Gasztonyi Török Emlékek*, Lapidarium Hungaricum, S.5, s.293-303.

Mándy 1870

Péter Mándy (1870) *Storno Ferencz je-lentése erdélyi archaeologiai utjáról*, Archaeologiai Értesítő, 1870/II, s.1-8.

Ömer Feridun 1913a

Ömer Feridun (1913) *Budai török emlékek*, Archaeologiai Értesítő, Uj folyam 33 (1913/5) s. 411-414.

Ömer Feridun 1913b

Ömer Feridun (1913) *Török föliratos tabla*, Archaeologiai Értesítő. Uj folyam 33 (1913/4) s. 365-368.

Özkurt-Tüfekçioğlu

Kemal Özkurt ve Abdülhamit Tüfekçioğlu (2009) *Türk-İslam Sanatında Kitabeler*, Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, Sayı 14, s.275-295.

Tollius 1700

Jacobi Tollii (1700) *Epistolae Itinerariae: ex Auctoris Schedis Postumis Recensitae, Supplementae, Digestae; Annotationibus, Observationibus & Figuris adornatae, cura & studio Henrici Christiani Henninii*, Amsterdam.

Tütüncü 2011

Mehmet Tütüncü (2011) *Osmanlı'nın Kuzey-Batı Sınırı Macaristan ve Slovakya'da Osmanlı Anıtları ve Kitabelerine Yeni Bir Kaynak: Hollandalı Jacob Tollius*, Balkanlar'da İslam Medeniyeti: Uluslararası Üçüncü Sempozyum Tebliği, 1-5 Kasım 2006, Bükreş-Romanya, s. 643-656.

Yılmaz 2020

Mehmet Emin Yılmaz (2020) *Macaristan'da Bir-Kaç Misâfir: Sadrazam İzzet Mehmed Paşa'nın Mezar Taşı, Kitâbeler ve Bir Kurna*, Balkanlarda Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, Kış 2020, s.59-72.

Yılmaz 2021

Mehmet Emin Yılmaz (2021) *Sokollu Mustafa Paşa'nın Budin'deki Câmileri ve Mescitleri*, IX. Uluslararası Türkoloji Kongresi Bildiri Kitabı, HocaAhmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları, Türkiye, 2021, s.743-761.

Yılmaz 2023a

Mehmet Emin Yılmaz (2023) *Gül Baba ve Osmanlı Macaristanı'nda Mânevî Mîras / Gül Baba and Religious Heritage in Ottoman Hungary*, TİKA Yayınları, Ankara.

Yılmaz 2023b

Mehmet Emin Yılmaz (2023) *Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri / The Turkish Monuments Converted into Churches*, YTB Yayınları, Ankara.

Yılmaz 2024

Mehmet Emin Yılmaz (2024) *Macaristan'da Osmanlı Mimarisi Rehberi / A Guide for Ottoman Architecture in Hungary*, YTB Yayınları, Ankara.

Zahirović 2012

Nedim Zahirović (2012) *A Rómer Flóris Művészeti és Történeti Múzeum török sírköve: Clara Laudon tevezett síremléke?*, Arrabona - Múzeumi Közlemények 50/2, Győr, s.241-244.

İNTERNET KAYNAKLARI**Kubbealtı Lugatı**

lugatim.com

Tarih Çevirme Kılavuzu

ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu

Mehmet Emin YILMAZ
Y. Mimar
mimaremin@gmail.com

1981 yılında Ankara’da doğdu, ilkokulu ve ortaokulu Ankara’da, liseyi Çanakkale’de tamamladı. Anadolu Üniversitesi Mimarlık Bölümü’nü bitirdi. Türk Tarih Kurumu’nun Balkanlar’da yürüttüğü *Yurtdışındaki Tarihi Türk Eserlerinin Tespiti Projesi*’nde görev aldı. Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü’ne *Bulgaristan Hacıoğlu Pazarcığı’ndaki (Dobriç) Camiler ve Çeşmeler* konulu tezini sunarak yüksek lisans eğitimini tamamladı. Yurtiçi ve yurtdışında muhtelif tarihî eserlere ait koruma-onarım ve müze projeleri hazırladı. Hâlen Ankara’da serbest mimarlık hizmetlerine ve araştırmalarına devam etmekte olup Türk mimarî eserlerini konu alan kitapları ve makaleleri bulunmaktadır.

Kitapları:

- 2013 Macaristan Budin’de Gül Baba Tekkesi ve Türbesi
- 2015 Sigetvar’da Türk Mimârîsi, Türbe Palankası: Kanunî Sultan Süleyman’ın Makam Türbesi
- 2020 Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri (1. Baskı)
- 2021 Ekrem Hakkı Ayverdi Usûlüyle Türk Mimârî Eserlerinin Yeniden Tesbiti: Slovakya - Macaristan
- 2023 Gül Baba ve Osmanlı Macaristanı’nda Manevî Mîras
Gül Baba and Religious Heritage in Ottoman Hungary
- 2023 Kiliseye Çevrilen Türk Eserleri I-II-III (Genişletilmiş 2. Baskı)
The Turkish Monuments Converted into Churches I-II-III
- 2024 Sultan Abdülaziz Han İçin Hazırlanan Budin Rehberi (Ed.)
- 2024 Macaristan’da Osmanlı Mimarîsi Rehberi
A Guide for Ottoman Architecture In Hungary
- 2025 Peçuy’da Osmanlı Mimarîsi
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Kitâbeleri
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Vakıfları
- 2025 Macaristan’da Osmanlı Dervişleri

2024
TÜRK-MACAR
KÜLTÜR YILI

T.C. KÜLTÜR VE TURİZM
BAKANLIĞI

ISBN 978-975-17-6210-8